

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Sürekli Bir İlkbahar

Aragon, Mayakovski, Nâzım Hikmet,
Neruda, Yahya Kemal

Nurer Uğurlu

NURER UĞURLU

SÜREKLİ BİR İLKBAHAR

ARAGON — NÂZİM — MAYAKOVSKİ — NERUDA
YAHYA KEMAL — KARACAOĞLAN — FUZÛLÎ

ÜSTÜNE DENEMELER

ŞİİR
YAYIN
MERKEZİ

BROY YAYINLARI

SUNU

Türkân'a

Sürekli Bir İlkbahar'a Süleyman Çelebi'nin;
Her nefeste eyledik yüz bin günâh
Bir günâha etmedik hiçbir gün âh
ya da *Gevheri'nin,*

Kalem böyle çalınmıştır yazıma
Yazım kışa uymaz kışım yazıma
dizeleriyle başlamak isterdim.

Ama Ahmet Muhip Dranas'ın;
Şiirler, buluşmalar aşklar... şimdi
Ne şiir kaldı, ne aşk, ne beklenti

şiiri gönlümün kıyılarına vurmuştu.
Nedense *Nabi'nin;*

Tövbe yarab hata rûhına gittiklerime
Bilip ettiklerime bilmeyip ettiklerime

beyiti yüreğimin bir köşesine sıkışıp kalmıştı.
Sanırım "*Sürekli Bir İlkbahar*"a *Fevrî'nin;*

Sahrâda benim Mecnûn dağlarda benim Ferhad
dizesiyle başlamak daha yerinde olacaktır.

SÜREKLİ BİR İLKBAHAR

André Gide, Laclos'un ünlü romanı *Tehlikeli Alakalar*'ı ilk kez yirmi yaşlarında okur. «*Bu romanı önceleri çok sevmiştim. Şimdi ona olduğundan çok değer vermiş olmayayım diye kendi kendime soruyorum. Onu bir kere daha okumalıyım. Bereket versin bu romanı ancak sonraları keşfettim; yani yirmiye değil de otuza doğru...*» diyerek, romanda yirmi yaşlarında bulunduğu güzellikleri otuz yaşlarında daha başka, daha değişik bulunca, buna kendisi de şaşırılmazlık edemez. Roman ona bu yaşta da, yirmi yaşlarında olduğundan çok, başka duygusallıklar, incelikler verip ilk gençlik denilen o günlerden süzülen o kadai değişik, o kadar özlü sesler getirir ki, o bunu bir başka açıdan yorumlayarak ve giderek özümseyerek kendince yerli yerine koymaya çalışır. Ve *Tehlikeli Alakalar* Gide'e her yaşta ve her dönemde çok değişik etkiler, çok değişik yorumlar ve sesler getirip yankılanır.

A. Gide'in *Tehlikeli Alakalar*'ı iki kere ve iki ayrı yaşlarda okuması gibi, ben de, Aragon'un *Bir Sürekli İlkbahar* yazısını bir raslantı sonucu iki ayrı yaş dönemleri arasında okudum. İlk kez yirmi yaşlarımda sonuna doğru okuduğum bu yazıyı, o yaşların verdiği yoğun ve aşırı bir duygusallıkla ve giderek dünya görüşüyle onu çok değişik bir açıdan yorumlayıp, çok değişik bir yere koyarak değerlendirmeye çalışmıştım. Ama aynı yazıyı, bu kere yaşımda kırkı aşmışken okuyunca, Gide'in *Tehlikeli Alakalar*'da, iki ayrı yaş dönemlerinde bulunduğu güzellikler, duygusallıklar ve incelikler gibi, ben de Aragon'un o yazısında çok başka, çok değişik güzellikler, duygusallıklar ve incelikler bulunca çok şaşırdım. Hani buna bir başka açıdan sevindim de diyebilirim.

Behçet Necatigil'in bir şiirinde «*Kimi şiirler bekler bazı yaşları*» dediği gibi, kimi öyküler, kimi romanlar hatta kimi yazılar da bazı yaşları beklermiş.

«...Ben, insanın her keresinde görüp göremeyeceğinden biraz daha kuşkulananarak bir sonraki baharı beklediği çağa eriştim. İnsan yaşlandıkça zamanın akışı değişiyor, her şey sanki zaman gibi büyük bir hızla kaçıp gidiyormuş gibi oluyor ve insan, gençlik dediğimiz o günlerin yoğunluğunu, yaşamın o harika yavaşlığını bulamadığı için acı duyuyor.» Böyle diyor Aragon o güzel, gerçekten yoğun, gönlün ve yüreğin sıcak ırmağından geçmiş, aklın arı suyunda damıtılmış o uzun ve düşündürücü yazısının bir yerinde. Bu yazıyı çok kişinin okumasını isterim. Özellikle de bilim, sanat ve siyaset adamlarının. Sanırım böyle acı bir gerçekle yüreklerinin bir yerinde, bir köşesinde karşılaşacaklardır. Üzerinde uzun uzun durup düşüneceklerdir. Yaşadıkları zamanın nasıl hay huy içinde akıp geçtiğini, çok şeyin zaman gibi nasıl büyük bir hızla değiştiğini, yer değiştirdiğini hatta yok olup gittiğini göreceklerdir. İnsanın bir daha görüp göremeyeceğinden kuşku duyduğu bir sonraki baharı nasıl beklediğini, bu gerçeği kendilerinden gizlemiş olsalar bile, acı bir şekilde, zaman acısı denilen bir biçimde, duyacaklardır. Ne demiş şair Mesihî:

Kim bilir olbir bahâra kim ölüp kim kala sağ

Ne var ki, yazısının bir yerinde Aragon, «...ilkbahar güneşi ağustos güneşine de benzemez, bunları biliyorum. Ama ayağınızın dibinde ilkbahar çiçeğini gördüğünüz an titremiyorsanız, Mart ayının donuk renkli yaprakları gözlerinizi kamaştırmıyorsa, gözüme görünmeyin! yaşamaya layık değilsiniz» diyerek öfkeleniyor. Nedense onun bu öfkesi bana; belki biraz başka, belki biraz değişik gelecek ama Baki'nin:

*Nâm ü nişâne kalmadı fasl-ı bahardan
Düştü cemende berk-i dirahht i'tibardan*

gazelindeki hırçınlığını anımsattı.

Bilindiği gibi Aragon uzun yıllar yaşamış, bu uzun yıllar içinde çok şey görmüş, çok şey düşünmüş ve yazmış bir sanatçıdır. O, bütün bir ömür, bir şair olarak sürekli çınlayıp durmuş olmasına rağmen, gerek romanlarında ve gerekse inceleme, araştırma ve eleştirilerinde sürekli kendi türküsünü söylemiş, sürekli kendisini yenilemiş bir yazardır. Bence onun şair yanı kadar, düşünce ve eylem yanı da önemlidir, etkindir. Çocuk denecek yaşta girdiği Birinci Dünya Savaşı'ndan büyük acılar, özlü deneyimler, silinmesi olanaksız izlenimlerle çıkmıştır. O kadar ki, savaş çılgınlığı ona çağımızın öncü sanat akımlarından biri olan *Dadaizm*'i benimsetmiştir. Arkadaşı A. Breton, P. Soupalt'yla birlikte bir süre bu akımı savunmuştur. İlk şiir kitabı olan *Feu de Joie*'yu 1920'de çıkarmış, arkasından *Anicet ou le Panaroma*'yı yayınlamıştır. Onun sanat anlayışını, dünya görüşünü ortaya koyan bu kitaplar, o günkü savaş sonrası Fransa'sında büyük yankılar uyandırmıştır. Bir yazısında A. Gide *Anicet* için, «...XX. yy. Fransız edebiyatının hiç kuşkusuz en büyük eseridir. Üstelik de kitap değil, bir kırbaç sanki» demiştir.

O, genç yaşta girdiği FKP'ye büyük bir içtenlikle bağlanmış, örgütsel çalışmayı ve direnmeyi, özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında yaşamının belirgin ve açık bir yanı saymış olmasına rağmen, kimi zaman yazılarıyla, kimi zaman düşünce ve eylemleriyle Parti görüşü ve ilkelerine uygunsuz düştüğü olmuştur. Ama Parti çalışmalarına bağlı kalarak ve örgütsel çalışmayı kendisine büyük amaç edinerek siyasal yaşamını sürdürürken de bu konudaki düşüncelerini ve dünya görüşünü ortaya koymaktan çekinmemiştir. Bir yazısında, «...Ben, akademik ve duruk olmayan, açık, evrim yapabilecek nitelikte, yeni olgularla ilgilenen ve ta ne zamandan beri kabuğu soyulmuş, patlatılmış ve hazmedilmiş olgularla yetinmeyen, ilerlerken, alışılmışın dışında kalan gerçekleri inceleyebilmek üzere, güçlükleri ortak bir payda altında toplayan, olayları yerleşik düzen içine oturtmak üzere değil, tersine olaylara öncülük etmek

üzere ortaya çıkan bir gerçekçilik, dünyanın değişmesine yardım eden bir gerçekçilik, yüreğimize su serpmeyip, tersine, bizi uyandıran ve kimi zaman, sırf bu yüzden, insanı tedirgin eden bir gerçekçilik istiyorum» diyebilecek kadar sorumluluğunu bilen bir Parti üyesi yazar, düşünce ve eylem adamı olmuştur.

Onun, «dünyanın değişmesine yardım eden ve insanı tedirgin eden bir gerçekçilik» istemesi ve daha başka düşünce ve eylemleri Fransa'da olduğu kadar, ülkesi dışında da çokça söz konusu edilmiş, çokça tartışılmıştır. Hatta İlyas Ehrenburg onun bu özelliğine *Anılar*'ında şöyle bir değinmekten de kendini alıkoyamaz: «Herkesin bildiği şeylerden söz etmeyeceğim. Aragon büyük bir şair ve büyük bir düzyazı yazarıdır. Kimi kitaplarını çok beğeniyor, kimi kitaplarını da hiç beğenmiyorum. Ama şimdi bunlardan söz etmek istemiyorum. Aragon çok karmaşık bir kişidir. Değer ölçülerini sık sık değiştirir. Ama, yaşamının bir bölümünü ötekine karşı çıkardıkları zaman haklı olarak kızar; o, her zaman Aragon olarak kalmıştır.» Bir yazarın, dünyanın değişmesine yardım eden ve insanı tedirgin eden bir gerçekçilik istemesi yolunda değer ölçülerini sık sık değiştirmesi onun için bir kusur, bir eksiklik sayılmamalıdır. O günlerin sanat ve siyasal dünyasında Aragon'un bu düşünceleri çokça bir tartışma, bir eleştiri ortamı yaratmış, hatta bu tartışma ve eleştiriler onun düşüncelerinin yadsınmasına kadar uzanmış olsalar bile, günümüz yaklaşımı içinde, Aragon'un hiç de haksız ve yersiz bir tedirginlik içinde olmadığı gerçeği ortaya çıkar ki, bu da Aragon gibi yazar için çağına yaklaşımın belirgin ve ilginç bir örneğidir. O, Neruda'nın dediği gibi, «... XX. yy edebiyat ve politika dünyasında zekânın, bilginin, keskinliğin ve akıcı bir hızluluğun...» simgesidir.

Aragon 1928'de otuz bir yaşındadır. Albert de Roistisie takma adıyla ucuz aşk romanları yazmaktadır. *La Grande Gaté* yeni yayınlanmıştır. *Traité de Style* de piyasaya çık-

mak üzeredir. Aynı yılın Kasım ayında Paris'te, İlya Ehrenburg onu genç Sovyet yazarı Elsa Triolet'yle tanıştırır. Elsa ilginç ve tipik bir Rus kızıdır. Kazan doğumlu, ince, uzun yapılıdır. Çok güzel gözleri vardır. Bu güzel gözler, genç Aragon'un aklını başından almaya yeter. Ve Aragon, bu güzel gözlü Rus kızına âşık olur. Ayrıca kızın ablası Lili Brik'e de ünlü Rus ozanı Mayakovski âşıktır.

Bu yıllarda Sovyetler Birliği'nde *sosyalist gerçekçilik* akımı geçerlidir. Genç kız bu sanat akımını çok yakından tanıdığı gibi hem tutar hem de sever. Yazılarında bu sanat akımını savunur. Bu karşılaşmadan az zaman sonra Aragon'un gönlüne ve yüreğine «Sürekli Bir İlkbahar»ın ilk tohumları düşer. Bu tohumlar öylesine verimli, öylesine bereketli bir toprağa düşer ki bir süre sonra çiçekleri aşk rüzgârıyla açmağa başlar. Bu rüzgâr, Aragon'un sanat ve dünya görüşünde büyük değişiklikler ve köklü değişimler oluşturur. Onu hızla *gerçeküstücülükten* uzaklaştırıp *gerçekçiliğe* giderek *sosyalist gerçekçiliğe* yöneltir. Eski arkadaşlarından tam anlamıyla kopan ve yeni düşünce ve görüşlerini *Les Choshes de Bâle* (Çalardı Basel'in Çanları) romanında sergileyen Aragon, bu dönemde, en soylu ve benimsenmesi gerekli amaçların estetik ve sanata ilişkin amaçlar olduğunu şiirlerinde, roman ve düzyazılarında ortaya koymaya çalışır. Gerçeküstücülükten gerçekçiliğe, daha sonra da sosyalist gerçekçiliğe yönelişi, Elsa'nın onun yaşamına girmesiyle büyük önem ve etkinlik kazanır. Artık, Aragon, bu yeni düşünce ve dünya görüşünün yazarıdır, giderek savunucusudur. Ve o artık, yaşamının, daha sonra sanatının «ilkbahar»ını Elsa'yla birlikte sürdürmeye başlar. Artık, Elsa'nın olduğu yerde Aragon; Aragon'un olduğu her yerde Elsa vardır.

Öyle derin ki gözlerin içmeye eğildim de
Bütün ateşleri pırıl pırıl orada gördüm
Orada bütün ümitsizlikleri bekleyen ölüm
Öyle derin ki, her şeyi unuttum içlerinde

.....
Kâinat paramparça oldu bir akşam üzeri
Her kurtulan ateş yaktı üstünde bir kayanın
Gördüm denizin üzerinde parlayan Elsa'nın
Gözleri Elsa'nın gözleri Elsa'nın gözleri

Aragon'dan söz edildiği zaman Elsa'dan söz etmemek, onu anmamak olanaksızdır. Çünkü Elsa, Aragon'un yaşamında soyut bir kavram, düşsel bir imge değil; canlı bir varlık, seven ve sevilen bir kadındır. Aynı zamanda da etkin ve önemli bir yazardır. Onun için Aragon, «...şiiirle-
rim, tıpkı romanlarım gibi gerçekçidir. İşte bunun için "Elsa" bir simge, benim onun üzerine söyleyeceklerim de bir benzetme değildir. Elsa şiirini dinleyecek olanlara söylüyorum bu sözleri. Burada söz konusu edilen gerçek, toplumsal açıdan yeri yurdu belli, hem şiiri yazanla, hem de içinde yaşadığı, yazarlık ettiği dünyayla arasındaki bağlar bakımından iyice belli olan bir kadındır... Eski aşk şiirlerinde temel öge aşk'tı, bu aşka konu olan kadının görüntüsü ise az çok şairin yarattığı bir şeydi. Elsa bir portre, yani gerçekçi bir şiirdir, bu nokta üzerinde ısrarla duruyorum.» demekten kendini alıkoyamaz.

Aragon'la Elsa, birbirine, o büyük sonsuzlukta çarpan iki yıldız gibi, bütün bir yaşam hem kendilerini, hem çevrelerini, hem de insanlık denilen o büyük denizi aydınlatmaya çalışmışlardır. Bu ışığın en büyük kaynağı da hiç kuşkusuz sevgidir; insan sevgisidir, insancıl sevgidir, giderek canla canan sevgisidir. O her ne kadar bir konuşmasında «mutlu aşk yoktur» der, bunu «mutlu aşkın olup olamayacağı değil mutlu çiftin olup olamayacağı» şeklinde görür, «bütün edebiyatın mutsuz aşklarla dolu» olduğunu söylerse de; gerçekte o, bir erkeğin bir kadını ya da bir kadının bir erkeği bütün bir ömür bitmez tükenmez bir aşkla ve insanlar var oldukça, insanlar yaşadıkça ve bir yastıkta sevmesinin «Sürekli Bir İlkbahar» gerçeği olduğunun bilincindedir.

Aragon'un *Bir Sürekli İlkbahar* yazısını bir daha ne zaman, nerede ve kaç yaşında okurum bilmiyorum ama, onun şu sözlerini kolay kolay unutmayacağım —Nasıl unutabilirim? İnsanı saran, sımsıcak kavrayan bu düşünceleri—
«... *Ben aşk hikâyelerini severim ve bunu açıkça söylerim: Savaşlar devrimler çağında aşk hikâyelerini dinlendirici bir şey gibi, bir korkaklık gibi gören kişilere çok yazıktır.*»
Onun bu sözleri bana Yunus'un şu dizelerini anımsattı:

*Bu denize düşen ölür dediler
Ölür ise ko ki ölsün n'olisar*

*Aşk gelicek cümle eksikler biter
Bitmez ise ko ki kalsın n'olisar*

ARAGON

SENİNLE BİR YASTIKTA

ister pazar olsun isterse pazartesi
akşam ya da sabah öğle geceyarısı
ister cennette olsun isterse cehennemde
fark etmez bütün aşklar birbirinin aynısı
daha dün söylemiştim eğilip kulağına
hep böyle olacağız seninle bir yastıkta

evet dün böyle idi yarın da öyle
senden başkası yok yolumun üzerinde
kalbimi sana verdim bak işte ellerinde
seninkiyle çarpıyor bir tek yürekmiş gibi
insanlar varoldukça insanlar yaşadıkça
hep böyle olacağız seninle bir yastıkta

evet sevdiceğim böyle olacak yine
gökyüzü bir çarşaktır yayılır üstümüzde
bak yine kollarımla kuşattım seni
görüyorsun içimin nasıl titrediğini
dilediğin sürece ve dilediğin anda
hep böyle olacağız seninle bir yastıkta

(Türkçesi: *Ahmet Necdet*)

OZANDAN PARTİSİNE

Partim beni gözlerime belleğime kavuşturdu
Bir çocuğun bildiğinden çok değildi bildiğim
Bunca kızılmış kanım bunca fransızmış yüreğim
Bilmezdim tek bildiğim gecenin karanlık olduğuydu
Partim beni gözlerime belleğime kavuşturdu

Partim bana destanın anlamını öğretti
Jeanne ok gibi gitmekte Roland boru çalmakta
Vercors'da kahramanlar sanki yeniden doğmakta
Şakırdamakta en basit sözcükler kılıç gibi
Partim bana destanın anlamını öğretti

Partim bana Fransa'nın renklerini sevdirdi
Teşekkür sana partim teşekkür derslerine
O gün bugündür artık herşey türküdür bende

Öfkesi hem sevisi acısı hem sevinci
Partim bana Fransa'nın renklerini sevdirdi

MUTLU SEVİ YOKTUR

Hiçbir şeyi sürgit elinde tutamaz kişiöglü
Ne gücünü ne güçsüzlüğünü ve ne de yüreğini
Kollarını açtı sanırken bir haç olur gölgesi
Bir tuhaf bir acılı kopmadır günleri
Sıkı sarılmak isterken ezer mutluluğunu
Mutlu sevi yoktur

Yaşamı şu silahsız askerlere benzer
Ki başka bir yazgıyla donatmışlardır onları
Neye yarar sabah erken uyanıp kalkmaları
Çaresiz ve kararsız kalırlar akşamları
Söyle bunları cânım gözyaşını tutuver
Mutlu sevi yoktur

Sevgilim güzelim yürekte yaram benim
Bir yaralı kuş gibi taşırım içimde seni
Ve şunlar ki bilmeden izler geçişimizi
Yineler hep arkamdan ördüğüm sözcükleri
Ve ölmeye can atar koca gözlerin için
Mutlu sevi yoktur

Vakit geç artık çok geç yaşamı öğrenmeye
Ağlasın yüreklerimiz topluca karanlıkta
Bunca mutsuzluk ah küçük bir türkü uğruna
Bir ürperti uğruna bunca sıkıntı bunca
Ve de bunca hıçkırık bir gitar ezgisine
Mutlu sevi yoktur

Hiçbir sevi yoktur ki yoğrulmasın acıyla
Ve hele yurt sevgisi hele özellikle sen
Hiçbir sevi yoktur sarartıp soldurmayan
Ve hele yurt sevgisi hele özellikle sen
Hiçbir sevi yoktur beslenmesin gözyaşıyla
Mutlu sevi yoktur
Ama ikimizin sevisi budur

Türkçesi: *Tahsin Saraç*

MUTLULUĞUN RESMİNİ YAPABİLİR MİSİN?

Aragon ile Elsa!

Dante ile Beatrice mi? Ya da Romeo ile Jüliyet mi?

Ferhat ile Şirin, Leylâ ile Mecnûn olmadıklarını biliyorum. Ama bir Nâzım ile Pirâye hiç değiller.

Her ne kadar Nâzım, Pirâye'ye yazdığı bir mektupta, «Bu yazılar seni benden önce görmek bahtiyârlığında oldukları için onları kıskanıyorum» ya da bir başkasında, «... Geçenlerde Fuzûlî'nin, Leylâ ile Mecnûn isimli kitabından bazı seçme parçaları tekrar okudum. Fuzûlî, yahut Mecnûn, sevgisinin inkişafında o hale geliyor ki, artık, etiyle kemiğiyle, kafası ve yüreğinin düşüncesiyle Leylâ'yı değil, aşkı seviyor. Yani Leylâ ile başlayan aşkı Leylâ'dan ayrılıp, sıyrılıp mücerret aşk haline geliyor. Benim aşkım bunun tersine, aşk, sevmek, sevgi ihtiyacı mücerret olarak başladı bende, sonra müşahhaslaştı, şahıslaştı senin maddende ve ruhunda. Yani ben aşk denildiği, muhabbet, sevgi denildiği zaman, etiyle, kemiğiyle, düşüncesi ve hareketiyle İstanbul'da Erenköy'de yaşayan Hatice Pirâyende Ran'ı görüyorum. Fuzûlî için aşk konkre, şahıslaşmış Leylâ'dan başlayıp mücerret aşka gelmiş, bende mücerret aşktan müşahhas Pirâyende'ye...» diyor. Ve onun için yazdığı bir şiirde;

Ne güzel şey hatırlamak seni:
ölüm ve zafer haberleri içinden,
hapiste
ve yaşıam kırkı geçmiş iken...

böyle söylüyor ve onun için yazdıklarını bağıra bağıra okumak istiyorsa da, diyebilirim ki onlar ancak bir «uzun ilkbahar»ı yaşamışlardır. Sanırım *Bir Sürekli İlkbahar*'ı hiç görmemişlerdir.

Bilindiği gibi *Leylâ ile Mecnûn*, *Bir Sürekli İlkbahar*'ın yani ölümsüz aşkların hikâyesidir. Hiç kuşkusuz Fuzûlî'nin *Leylâ ile Mecnûn*'u bu konuyu işleyen diğer mesneviler içinde en güzel, en etkin ve en yaygın olanıdır. Gerçekte bir Arap aşk hikâyesi olan ve birçok Acem ile Türk şairlerince çokça işlenmiş bu konu, Fuzûlî'nin mesnevisinde dört bin beyite yakındır. Bu mesnevi, *ki bizim ilk romanımızdır*, X. yy Arap araştırmacısı Ebu Bekir el Vahibi'nin derlediği hikâyenin biraz değişik öykünmesidir.

Ana konusu aşk olan *Leylâ ile Mecnûn* hikâyesine Fuzûlî gerçekten güçlü bir lirizm katmıştır. Aşk acısı içtenlikle işlenmiştir. Mesnevi'de maddi aşk giderek manevi aşka, tasavvufi bir niteliğe dönüşmüştür. Aşk; derinlik ve içtenlik kazanan bir kavram olmaktan çıkmış, soyut, romantik bir lirizm içine girmiştir. Fuzûlî'nin gerçekten bu çok güzel mesnevisi, kendinden sonraki birçok Divan ve Tekke şairlerini de etkisi altında bırakmıştır.

Fuzûlî «sofi» bir şair değildir. Ama ona nedense «mutasavvıf» şair diyenler büyük çoğunluktadır. Bu nitelendirmede, onun şiirlerinde oldukça sık yer alan *tasavvufi* zenginliklerin ve derinliklerin büyük payı olsa gerek. Ama onun şiirlerine nesnel bir yaklaşımla varıldığında tasavvuf'un bir amaç değil, bir araç olduğu görülür. Sanırım, Fuzûlî de, diğer Divan ve Tekke şairlerimizin büyük çoğunluğunda görüldüğü gibi tasavvuf'un o büyük sonsuzluğundan yararlanmıştır.

Denebilir ki Fuzûlî'de *aşk*, hem çağdaşı, hem de kendinden sonraki birçok Divan ve Tekke edebiyatı şairlerinin anlayışından ayrıdır. Divan edebiyatı şairleri içinde aşka, «sofi»lerin aşk anlayışını dışarıda tutarsak, en insancıl yaklaşan Fuzûlî'dir. Onun aşkı ne «sofi»lerin anladığı anlamda *Tanrı aşkı*, ne de diğer halk ozanlarının sözünü ettiği cismani bir aşktır. Fuzûlî aşka yalnız *aşk* olduğu için yaklaşmıştır. Bir beyitinde dediği gibi:

*Bende Mecnûn'dan füzun âşıklık isti'dâdı var
Âşık-ı sâdik benem Mecnûn'un ancak adı var*

Ama neden Nâzım varken Fuzûlî?

*Kıl tefâhür kim senin hem var benim tek âşkın
Leylî'nin Mecnûn'u Şirin'in eğer Ferhad'ı var*

«diyen bir şairi, aşktan söz ederken, Nâzım gibi anmamak, gerçekten büyük haksızlıktır.

Nâzım'ın yaşamında çok «ilkbahar»lar vardır. Ama hiç-biri *Leylâ ile Mecnûn* hikâyesinde olduğu gibi soyut ya da Aragon ile Elsa'nın yaşadıkları gibi somut yani «*Bir Sürekli İlkbahar*» değildir, olmamıştır. Her ne kadar o;

*A be şair
bizim de bir çift sözümüz var
"Aşka Dair"*

derse de, onun yaşamında nedense «ilkbahar»lar hep kesik kesik ve aralıklı sürmüştür. Ama bir bütün olarak Nâzım'ın yaşamına bakıldığında, bu kesik ve aralıklı «ilkbahar»ların, sonuçta, bir ömür içinde «sürekli» olduğu görülür ki, gerçekten şaşırtıcı ve çok ilginçtir. Onun şiirlerinde, romanlarında, oyun ve yazılarında olsun, bu süreklilik, ki yaşamında da böyle, açık ve belirgindir.

Mavi gözlü devin sevdiği minnacık kadın?

Her ne kadar Memet Fuat; *Nâzım ile Pirâye* kitabında, «... "Mor Menekşe, Aç Dostlar ve Altın Gözlü Çocuk" Nâzım'ın Pirâye için yazdığı ilk şiirdir. Ama bu tanışma hemen evliliğe yönelmedi. Pirâye'nin ilk kocası Vedat Örfi'den biri kız, biri erkek iki çocuğu vardı. İkinci kocasını yüreğiyle değil, aklıyla seçmek istiyor, birini dedelerine bırakmak zorunda kaldığı çocukları için kaygılanıyordu. Özlediği gösterişsiz, ama rahat bir hayat, bahçesinde ebruli hanımelleri açan küçük bir evdi. Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın ve Hanımelleri ile Bir Ayrılışın Hikâyesi bu dönemdeki çekişmelerin ürünü şiirlerdir. "Mavi Gözlü Dev" in başına ters düşen son bölümü Nâzım ile Pirâye'nin evlenmeye karar verdikleri zaman yazılıp, şiire sonradan eklenmiştir» derse de, Vâlâ Nurettin'le, M. Zekeriya Sertel'e göre,

mavi gözlü devin sevdiği minnacık bir kadın, Taninci Muhittin'in baldızı Nüzhet'tir. Nâzım'la Nüzhet İstanbul'da Kadıköy'de tanışırlar. Her akşamüstü buluşup Kurbağalıdere'den Bahariye'ye kadar kol kola birlikte gezerler. Şifa'da «*mehtap seyri*»ne çıkarlar. Taninci Muhittin; dedikoduları, söylentileri önemseyerek bu aşk başlangıcına son vermek ister ve allece Ankara'ya göç eder. Böylece Nâzım'ın «bahar»ı bir başka «bahar»a kalır.

Bir süre sonra Taninci Muhittin, Ankara'daki Matbuat Umum Müdürlüğü görevinden ayrılıp Tiflis'e gider. Ticaretle uğraşır. Nâzım da, Vâlâ Nurettin'le birlikte öğrenim için gittikleri Moskova'dan Tiflis'e geçince Taninci Muhittin'i ararlar. Orient Otel'deki odalarına çıktıklarında kapıyı karısı açar. Kocasının Nüzhet'le birlikte Moskova'ya gittiğini söyler.

O yıllarda Nâzım'la Vâlâ Nurettin Moskova Üniversitesi'nde öğrencidirler. Günlerden bir gün Nüzhet üniversiteye gelip Nâzım'ı bulur. İki genç yürekte, yeniden İstanbul ve Ankara anıları, özlemleri, giderek sevgileri yeşermeye başlar. Ve Nâzım'la Nüzhet bu arada evlenmeye karar verirler. Taninci Muhittin bu evliliğe karşı çıkar. Ama yüreklere bir kere aşk ateşi düşmüştür. Hem de bu kadar uzun bir aradan sonra. Bu birlikteliğe Nüzhet kararlı, Nâzım çok isteklidir. Sonunda evlenirler.

Vâlâ Nurettin'in anlatmasına göre, «*Zekâ ve his incelikleri olan, kedi yavrusu gibi ufak tefek ve Nâzım'ın hasinliği ile taban tabana zıt karakterde uysal bir kızcağız*» olan Nüzhet, Moskova'daki «tekdüzelik»ten sıkılır ve kocasından bir aylığına izin alıp İstanbul'a döner. Dönüş, o dönüş olur.

Bir zaman sonra Nüzhet, İstanbul'un zengin ailelerinden birine gelin gider. Bu haber Nâzım'ı çileden çıkarır ve onun için ünlü *Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın ve Hanımselleri* şiirini yazar:

O mavi gözlü bir devdi.
Minnacık bir kadını sevdi.
Kadının hayali minnacık bir evdi,
bahçesinde ebruliii
hanımeli
açan bir ev.

Bir dev gibi seviyordu dev.
Ve elleri öyle büyük işler için
hazırlanmıştı ki devin,
yapamazdı yapısını
çalamazdı kapısını
bahçesinde ebruliii
hanımeli
açan evin.

O mavi gözlü bir devdi.
Minnacık bir kadın sevdi.
Mini minnacıktı kadın.
Rahata acıktı kadın
yoruldu devin büyük yolunda
Ve «elveda!» deyip mavi gözlü deve.
girdi zengin bir cücenin kolunda
bahçesinde ebruliii
hanımeli
açan eve.

Şimdi anlıyor ki mavi gözlü dev
dev gibi sevgilere mezar bile olamaz:
bahçesinde ebruliii
hanımeli
açan ev...

Nâzım, Nüzhet'ten ayrıldıktan ve Gövdemdeki Kurt şi-
irini yazdıktan sonra:

Sen
benim
minare boyunda çam gövdeme,
yumuşak
beyaz
bir kurt gibi girdin,

kemirdin!

*Ben barsaklarında solucan Makdonaldi besleyen
İngiliz amelesi gibi taşıyorum
seni içimde!*

Biliyorum

*kabahat kimde?
Ey ruhu lortlar kamarası kadın!
Ey uzun entarili tüysüz Puankare!*

Karşımda:

*demirleri kıpkızıl
bir şimendifer ocağı gibi yanmak
senin en basit hünerin.
Yine en basit hünerin senin
buzun üstünde bir paten gibi kıvranmak!
Soğuk!
Sıcak!
Kaltak!
dur!*

Yumuşak

beyaz

kıvrınışlarınla

beynime giriyorsun

kemiriyorsun!

Oraya giremezsin!

Onu kemiremezsin!

Yumuşak

beyaz

kıvrınışlarıyla

beynime giren kurdu

çürük bir diş çeker gibi söktüm!

Epeyce ter döktüm!

Bu sonuncuydu

bir daha olmayacak!

Anuşka adında bir Rus kızına tutulur. Kız, devrimci gençlik örgütünde sekreterlik yapmaktadır. Nâzım, kızın Si-Ya-U'ya ilgisine rağmen sevdalanır. M. Zekeriya Sertel' in anlattıklarına göre; «... Anuşka'nın aynı zamanda baş-

ka erkek arkadaşları da vardı. Nâzım zaman zaman kışkançlık bunalımları geçirerek ve kızın bütün kaprislerine katlanarak onu sevmekte devam etti. Moskova'daki bütün talebelik hayatında yalnız bu kıızı sevdi.» Bundan sonrasını Nâzım'ın kızkardeşi Samiye'nin anlattıklarından dinleyip, Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim romanından okuyalım:

Anuşka!.. Anuşka!.. Sevgilim!..

Nâzım, arkadaşlarıyla birlikte Kutv Üniversitesi'nin düzenlediği köy seminerlerinde çalışıyor, işçilik yapıyor.

Yıl 1924, Moskova...

Si-Ya-U Çinli. Aynı zamanda Üniversite'de öğrenci. Nâzım'ın yakın arkadaşı, Anuşka'ya sevdalı.

Si-Ya-U, Sorbon'dan gelmiş Moskova'ya. 1917 Rus devrimine bakmak için. Si-Ya-U sık giysiler içinde. Varlıklı bir ailenin çocuğu. Başında fötr şapka, sırtında ipekli urba, ayaklarında pırıl pırıl boyalı kunduralar... Moskova sokaklarında kendine benzer giyimde kimse yok. Yanında yöresinde «Açların deli gözbebekleri», açların «yuha»larıyla karşı karşıya geliyor Si-Ya-U. Bir onlara bakıyor, bir de kendine... Çıplak ayaklar, boyalı kunduralar.

Bir şimşek çakıyor beyninde Si-Ya-U'nun: «Çin'de de böyle» diyor içinden. Bu «yuh» sesleri yok ama, aç insanlar, kanı çekilmiş yüzler, çukurlarına gömülmüş hınçlı gözler var. Şang-Hay sokaklarında dolaşan Fransız, İngiliz sömürgeciye tiksintiyle bakıyor.

Si-Ya-U fırlatıp atıyor, üstüne açların gölgesi düşmüş parlayan kunduralarını. Ve Avrupa damgası taşıyan fötr şapkayı.

Anuşka, devrimci gençlik örgütü sekreteri. Babasını Kolçak öldürmüş. Kolçak yalnız babasını değil, nice nice babaları, anaları, çocukları öldürmüş.

Babasının cesedinin üstünden atlamış Anuşka, elinde tüfek, çıkmış dağadan. Ondan beri partizan. Ölüm korkusunu yenmiş. Yiğit, cesur. Bu korkusuz kıza Si-Ya-U da, Nâzım da âşık.

Anuşka!.. Anuşka!.. Sevgilim!..

— Sen paşazadeymişsin Nâzım?

— Neremden belli?

— Sizinkiler söylediler de..

— Paşa olan ben değilim, Anuşka!

Anuşka, Si-Ya-U, Nâzım, bir de büyük proletarya devrimi.

Si-Ya-U Çin'e gidecek. Kendi halkına afyon yutturarak bütün kaynaklarına el atan emperyalistlerle kav-gaya. Bağımsızlık savaşına.

— Çin halkını uyandırmak için senden önce oraya gidenleri sınırda yakalamışlar Si-Ya-U.

— Biliyorum Anuşka.

— İngiliz polisinin katillliğini de biliyor musun? Devrimcilerin başlarını kestiklerini..

— Biliyorum Nâzım. Devrimciler kesilmekle bitmez.

O akşam üç beş arkadaş toplanıyorlar. Si-Ya-U'yla akşam yemeği yiyorlar.

— Bir şiirini okur musun Nâzım?

— Elbette Si-Ya-U.

.....
Si-Ya-U, Çin'e gitti. Ve Nâzım işitti ki, Si-Ya-U'nun başını cellatlar koparmışlar. Ve işitti ki Anuşka, emperyalistlerin canavar dişleri Si-Ya-U'nun boyun damarlarına oturmuş. Si-Ya-U'nun esmer kanı Anuşka'nın yüreğinin ortasına damlıyor.

— Ne yazıyorsun Nâzım?

— Jokond ile Si-Ya-U'yu, Anuşka. Sömürgecilere öfke, Si-Ya-U'ya ağıt.

.....

— Gidiyor musun Nâzım?

— Evet Anuşka gidiyorum. Mustafa Kemal, emperyalistlere karşı büyük bir savaş veriyor. Kazanacak. Fakat bu emperyalistler o kadar kurnaz ki... Bükemedikleri eli öperek dostluk kurarlar. Bizinkiler yeni sömürgeciliğin niteliğini bilmezler. Kapıdan kovduklarının bacadan girebileceğini kestiremezler. Osmanlı artığı mirasyedilerle ağalar palazlandıkları zaman emperyalistleri kaşla göz arasında Anadolu'na çağırabilirler. Halkımı uyarmalıyım. Kısacası gitmeliyim.

— Tut elimi Nâzım. Sıkı tut. Arkadaşımız Si-Ya-U için de tut.

— Seni çok seviyordu Si-Ya-U, değil mi Anuşka?

- Seni de öyle.. Ama vatanını bizden çok seviyordu.
-
- Nâzım!...
- Söyle Anuşka!
- Şey, benimle...
- Evet?..
- Evlenir miydin?

Bundan sonrasını yine M. Zekeriya Sertel'in anlattıklarından aktaralım: «... Nâzım 1928'de memlekete döndükten sonra, bu kızı Türkiye'ye getirip onunla evlenmek istedi. Kızı Türkiye'ye davet etti. Rus kızı bu çağrıyı kabul ederek İstanbul'a gelmek üzere yola çıktı. Odesa'dan Nâzım'a gönderdiği mektuptan sonra bir daha ondan haber alınmadı. Nâzım uzun bir süre ümitle bekledi.»

Nâzım ise, Moskova'da açan bu «ilkbahar» çiçeğini türlü romanında şöyle anlatır:

...Tren kalktı. Anuşka hep böyle sımsıkı tutuyor elimi. Kayın ağaçları gelip geçiyor. Ruslar kayın ağacına bayılır. Biz hangi ağacı severiz? Kavağı? Çınarı? Ben hangi ağacı severim? Söğüdü mü? Gözü de pek yaşlıdır mübareğin. Ben... Anuşka! Anuşka! Ben, Anuşkaları içimden söylüyorum sanırken yüksek sesle söylemişim.

— Ne var Nâzımşka?

— Hiçbir zaman, hiçbir kadını, seni sevdiğim kadar sevmedim, sevmeyeceğim...

Moskova' varoşlarından geçiyorum. Anuşka'nın eli elimde. Başladım bir şiir okumaya:

Sevdayım tepeden tırnağa
sevda: görmek, düşünmek, anlamak,
sevda: doğan çocuk, yürüyen aydınlık,
sevda: salıncak kurmak yıldızlara,
sevda: dökmek çeliği kan ter içinde,
sevdayım tepeden tırnağa.

Nâzım, ikinci kere Sovyetler Birliği'ne gittiği zaman Doktor Lena'yla tanışır. Bir «bahar» çiçeği daha yüreğinde tomurcuklanır. Kız kardeşi Samiye'ye yazdığı bir mektupta ondan, «...Sıhhatim gayet iyidir. Lena ile her gün siz-

lerden konuşuyoruz. O sizi, gıyaben çok seviyor. Samuş'a buradan Rus işi gayet orjinal yazlık elbise göndermek istiyoruz» diyerek söz eder. Dr. Lena'yla Nâzım birbirlerini severler. Bu birliktelik 1928'e kadar sürer. Kemal Sülker'in anlatmasına göre, «...sevişerek ve anlaşarak hayatlarını birleştirmişlerdir. Nâzım sahte pasaportla Türkiye'ye döndükten sonra Lena, normal pasaport ve vize alıp kocasının yanına gelmek için çırpınıp durur. Ama bir türlü vize alamaz.» Nâzım'ın bu evliliği de başladıktan az zaman sonra bir «sonbahar» yaprağı gibi düşüp, yiter.

Nâzım'ın en uzun «ilkbahar»ı hiç kuşkusuz Pirâye'dir. Bir mektubunda, «... Meselâ ben 48 yaşımı bitirdim. Ama her gün biraz daha âşık oluyorum. Karımdan, sanattan, tabiatıtan, insanlardan, idealimden tut da kanaryama kadar her şeye dolu dizgin âşık oluyorum. Ve çok şükür âşığım. Bu aşk mistik mânâda filan değil. Platonik aşk değil. Her birine ayrı ayrı pratik tezahürüyle faal bir aşk... Bana öyle geliyor ki, bir tek insana, yüz milyonlarca insana, bir tek ağaca, bütün ormana, bir tek düşünceye, fikre âşık olmadan yaşamak yaşamak değildir.» dediği gibi, Nâzım'ın bu «ilkbahar»ı yirmi yıla yakın bir zaman sürmüştür. Bu aşk Nâzım'ın en güzel şiirlerine, en sağlam kökü salmıştır, diyebilirim.

Kitap okurum:

 içinde sen varsın

şarkı dinlerim:

 içinde sen.

Oturdum ekmeğimi yerim:

 karşımda sen oturursun,

çalışırım:

 karşımda sen.

Sen ki, her yerde «hazır nâzır»ımsın

 konuşamayız seninle

 duyamayız sesini birbirimizin

sen benim sekiz yıldır dul karımsın.

dediği Pirâye'yle Nâzım 1930 yılında tanışırlar.

Memet Fuat'ın anlattıklarına göre: ...Nâzım ile Pirâye evlenmeye karar verdikleri yıl 1932 olsa gerek... Kadıköy' de birbirine yakın evlerde otururlar. Pirâye annesi, ablası, eniştesiyle birliktedir. Nâzım'sa, kızkardeşi, eniştesi, üvey annesi, üvey kardeşleriyle. Bunların büyük çoğunluğu, bahçeli köşklerde oturmağa alışık kişilerdir... Vedat Örfi (Pirâye'nin kocası) 1926 yılında karısıyla çocuklarını baba köşkünde bırakıp Paris'e gider. Oradan Mısır'a geçer. Serüven düşkünü sorumsuz bir «paşazâde»dir. Pirâye, dört yıl kocasını bekledikten sonra, oğlunu yanına alıp annesinin evine gelir. Ama bir türlü yurda dönmeyen kocasından ancak 1932 yılında ayrılabilir. Vedat Örfi'nin babası Mehmet Ali Paşa, eski gelini Pirâye'yi kızı gibi sevdiği için, Nâzım'ı da damadı yerine koyar. Doğru dürüst yerleşmeye, toparlanmaya zaman kalmadan Nâzım tutuklanır. Önce İstanbul, sonra Bursa cezaevlerinde yatar. Suçu, duvarlara devrimci bildiriler yapıştırmaktır. İstenen ceza ise idamdır. Temyiz Nâzım'a verilen beş yıllık cezayı bozar. Dört yıl ceza verir. Üç yılı, Cumhuriyet'in onuncu yıl affına girer. Birbuçuk yıldan çok içeride yatan Nâzım, altı ay fazla yatarak, cezasını çekmiş olarak serbest bırakılır. Erenköy'e, Mithat Paşa köşküne döner. 1934 yılı bitmek üzeredir.

O yıl Nâzım ile Pirâye, Pendik'te, gözden uzak bir evlendirme dairesinde, orada buldukları iki kişinin tanıklığıyla nikâhlanırlar. İki yürekte açan bu güzel «bahar» çiçeği, ne yazık ki, ancak 1938 yılına kadar sürer.

Ve bir gece Nâzım, yeni evli ve konuk olarak gittiği bir dost evinden polislerce alınarak Ankara'ya götürülür.

Nâzım, Bursa Cezaevi'nden Kemal Tahir'e yazdığı bir mektupta: «... Ne var biliyor musun Kemal, ben umumiyetle, o kadar zor, daha doğrusu bana belki o kadar zor gelen, emek isteyen yazı tarzlarıyla uğraşmışım şimdiye kadar ve yazı yazmayı öyle zahmet, sabır, zaman sarfı isteyen ciddi bir iş saymışım ki, şimdi bu küçük şürler hemen hemen her gün bir saat içinde, zahmetsizce doğuverince,

kadaşını Bursa'ya çağırıp, Pirâye'den ayrılmak istediğini bildiren bir mektup yazar:

...Her şeye rağmen birbirini anlayan, birbirini seven, birbirini sayan iki cesur insan gibi konuşmamız gerekiyor. Aramızdaki münasebetler iki insan arasında bulunabilecek en dürüst, en temiz, en güzel ve çok çeşitli münasebetlerdir. Bunlardan birinin eksilmesi hiçbir şeyi değiştirmez. Birbirimize yalan söyleyemeyiz, birbirimizi aldatamayız. Bana yalan söylemekten, seni aldatmaktansa seni büsbütün kaybetmeyi tercih edecek kadar sana ve kendime hürmetim var... Ve sana bir gün bile daha fazla yalan söylememek için, bu münasebetin eksilmesi gerektiğini hemen yazıyorum. Sen yine benim en yakın insanımsın, en yakın dostum ve arkadaşımsın... Sana yolladığım bu mektupla beraber ben karı koca münasebetimizin kesilmesi için gereken yerlere müracatımı da yapmış bulunacağım.

Ve hiç ummadığı ve aklının ucundan bile geçirmediği böyle bir mektubu alan Pirâye çok şaşırır. Nâzım'ın yazdıklarına bir türlü inanamaz.

Bu arada Nâzım'ın affı geriye kalır. Onu protesto için açlık grevine yatar. Bursa'dan İstanbul'a, Üsküdar Cezaevi'ne getirilir. Özel bir af yasasıyla özgür bırakılacağı beklenir. Burada, Münevver'le olan ilişkisi yeniden alevlenir. Bu küllenmiş gibi görünen közün üstü, daha önce Bursa'da biraz olsun açılmıştı. Bundan sonrasını yine Memet Fuat'ın anlattıklarından dinleyelim: «... Pirâye bunu bildiği halde gidip Nâzım hapisten çıktıktan sonra isterse eve gelebileceğini, ayrılıncaya kadar birlikte oturabileceklerini söylemesi gerektiğine inanır. Üsküdar Cezaevi'ne çocuklarıyla birlikte gider. Görüşmecisi yerinde değil ayrı bir odada otururlar. Pirâye, ona söylemesi gerektiğine inandığı şeyleri söyler.» Nâzım, Pirâye'nin bu sözlerinden çok duygulanır. Ama artık iki sevgili «uzun ilkbaharlarını»nın sonuna geldiklerine inanmak istemeseler bile, yüreklerinin bir yerinden geçirmek zorunda kalırlar. O sırada kapı açılır. Gardiyan, Nâzım'a görüşmecisi olduğunu söyler. İçeriye

Münevver girer. Yanında Nâzım'ın kızkardeşi Samiye de vardır. Bir ara suskunluk olur. Nâzım sevdiği iki kadın arasında ne yapacağını şaşırır, bocalar. Ne söyleyeceğini bilemez.

Ve Nâzım'la Pirâye'nin ne yazık ki, son görüşmeleri bu olur. Nâzım Cezaevi'nden çıktıktan sonra, bir zaman, Pirâye'nin ayrılmak için mahkemeye başvurmasını bekler. Ama Pirâye, boşanma davasını kendisinin değil, Nâzım'ın açmasını ister. Ve öyle de olur. Bir gün bu «uzun ilkbahar», A. Kadir'le Kemal Sülker'in tanıklığıyla son bulur.

Pirâye, bu «uzun ilkbahar»ının Münévver'in araya girmesiyle son bulması karşısında Nâzım'ı bir türlü bağışlamaz. Ama ondan sonra da, bir başkasıyla evlenmez. Ve Nâzım'ın anılarıyla, o güzel günlerin sıcaklığıyla yaşamak ona yetecektir. Gerçekten yüreğiyle, aklıyla seven bir kadın için bu az şey olmasa gerek.

Nâzım'ın bir başka «ilkbahar»ı da, oğlu Memet'in anesi Münévver'dir.

Münevver, Nâzım'ın dayısının kızıdır. Güzel bir kadındır. Saçları gür, kabarık ve kestane rengindedir. Kaşları ince, kalemle çizilmiş gibidir. Ela gözleri Nâzım'ın aklını çok zaman başından almıştır. İlk gençlik yıllarında her iki yürekte bir çiçek açmışsa da, araya yılların, daha başka baharların girmesiyle «vuslat» bir başka bahara kalmıştır.

Nâzım, Bursa Cezaevi'ndedir. Hasta olduğu söylenmektedir. Güneşli bir gün sırtını duvara vermiş, toprağa bakar oturmaktadır. Yeni haberler, sevindirici sözler beklemektedir. Bu arada meydancının yanık sesi kulağının yakınında yankılanır. Nâzım'a görüşmecisi olduğunu duyurur. O, oturduğu yerden yavaşça kalkar. Bu gelen kim ola ki, diyerek meraklanır. Ayrıca şu ara kimseyi beklememektedir. Çağrılmasına inanmayarak, görüşmelerin yapıldığı yere doğru ağır ağır yürür. Meydancı önünü keser. Müdürün odasını gösterip, bahşişini ister.

Bundan sonrasını Nâzım'ın anlatmasıyla Rady Fish'ten dinleyelim:

...Neden geldiğimi mi öğrenmek istiyorsun? Dinle! Hasta olduğumu, seni kaybedebileceğimi, bu defa da ebediyen kaybedeceğimi öğrendiğim vakit, seni ne kadar çok sevdiğimi anladım. Biliyorum. Her şeyi biliyorum. Fakat bu defa kendi hayatımı dilediğim gibi idare edebilirim. Teyzemden öğrendiğime göre sen serbestsin. Piraye artık gelmiyormuş sana. Ben geleceğim! Yok, yok... Şöyle gidip gelmek değil, Bursa'da oturacağım. Ben de ayrıldım. Senin her dediğini yapacağım. Seven bir kadının yapabileceği her şeyi yapacağım. İstemez, konuşma. Hiçbir şey söyleme bana...

Bu sözler Nâzım'ı yirmi yıl öncesine, Kalamış'taki o güzel günlere götürür. Ve Münevver'i ne kadar çok sevdiğini anlar.

Münevver, Mustafa Celâleddin Bey'in kızıdır. Sofya'da doğmuştur. Babası o yıllarda sefaret başkâtibidir. Annesi Gabriyel Hanım, Fransız'dır. Aile, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'ye döner. Münevver önce babasını, ardından annesini yitirir. Ablası onu Marsilya'ya dayısının yanına gönderir. Orta öğrenimini orada yapar. Liseyi bitirince İstanbul'a gelir. Büyükannesinin yanına yerleşir. On yedi yaşındadır. Burada Nâzım'la tanışır. Onu sever. Onunla evlenmeyi düşünür. Nâzım buna yanaşmaz, çünkü o Pirâye'yle evlidir. Üniversiteyi bitirip, ressam Nurullah Berk'le evlenir. Bu evlilikten bir kızı olur. Ama aradan geçen uzun yıllara rağmen bir türlü Nâzım'ı unutamaz.

O gün Bursa'da Münevver, Nâzım'a büyük bir sorumluluk yüklemiştir. Onun yerine karar vermiştir. Nâzım mutludur. Cezaevinden çıktığı zaman annesi Celile Hanım'ın eski ahşap evine yerleşeceklerdir (Bir başka yerde, bir başka «Sürekli Bir İlkbahar»dan söz ederken Nâzım'ın annesi Celile Hanım'ın da kapısını çalacağız). Sonra bir ayrı eve taşınacaklardır. Burası ikisinin de çocukluğunun geçtiği Kadıköy'dedir. İki yürek orada, yeniden, severek ve

sevilerek yaşamayı öğreneceklerdir. Ve Nâzım, sevdalı yüreğinin sesiyle Münevver'e:

*Yapraklara, dallara, yeşiller, allara,
nice nice yıllara gülüm, nice nice yıllara.
Yaprak dala, al yeşile yaraşır,
gayri bundan böyle vermem seni ellere...*

1950'de yürürlüğe giren af yasasıyla Nâzım özgürlüğüne kavuşur. Bir süre Kadıköy'de Cevizli'de kalırlar. Sonra bir başka eve taşınırlar. Karısı Münevver yanındadır. Pirâye'den resmen ayrılır. 1951'de oğlu Memet dünyaya gelir. Bu arada, Heybeliada Bahriye Mektebi'ni bitirmiş, uzun süre donanma subayı olarak Türkiye'nin denizlerini dolaşmış olmasına rağmen, askere çağrılır. Sabahattin Ali gibi öldürüleceğini sanarak «bir denizde genç bir arkadaş»la, ölümün üstüne yürür.

Bundan sonrasını yine Nâzım'ın anlatmasıyla Radyo Fish'den dinleyelim:

...pırıl pırıl bir Haziran sabahıydı. Münevver'e sarılıp veda ettim. Memet olmasaydı o da gelecekti. O gün ömrümün en güzel gecesini Kalamış'ta Münevver'le birlikte geçirdim. Çok erken saatlerde Boğaziçi vapuruna bindim. Anadolukavağı'nda indim. Ortalarda kimseler yoktu. İşkele bomboştı. Çok iyi bir arkadaşım motorda beni bekliyordu. Ayağımı küpeşteden içeri atıp küçük el çantamı motoru örten tahtanın üstüne koyar koymaz motor çalışmaya başladı. Akıntıya karşı gidecektik. Böylece Boğaz'ın ortalarına gelecektik.

Fenerleri, deniz sınır karakolunu olaysız geçtik. Küçük bir balıkçı motoru kimsenin ilgisini çekmiyordu. Şaşırtıcı bir rota tutacak, Boğaz'dan doğuya doğru yol alacaktık. Kıyı ufuklarda incecik bir çizgi olunca, tam tornistan kuzeye yönelecektik.

Öğleye kadar her şey çok güzeldi. Dalgalara vura vura giden motorumuz hızla yol alıyordu. Bir zaman sonra kıyı ufuklarda yok oldu. Öğleden sonra rüzgâr poyrazladı, serinleşti. Dalgalar beyaz köpükler meydana geti-

riyordu. En kötüsü, beyaz köpükler bordayı fena dövmeye başlamıştı. Bütün gücümüzle motorun suyunu boşaltıyorduk. Böylece üç saat kadar geçti. Güneş gözle görülür bir biçimde batıdan denize iniyordu. Karadeniz gittikçe azıyor, tuzlu suyu ellerimizi acıtıyor, gözlerimizi yakıyordu. Tepeden tırnağa sıırsıklam olmuştuk. Rüzgâr durmazsa, gideceğimiz yere iki günde varamazdık. Bu bir şey değildi. Ve poyraz bir de fırtınaya dönecek olursa?

Sözümü bitirmemiştım ki, yüksek, beyaz köpüklü bir dalga bordadan üstümüze yıkıldı. O anda olup biteni bir türlü anlayamadık. Rüzgâr mı arttı, dalgalar mı yükseldi? Yoksa daha kötü bir şey mi olmuştu? Motor çalışmıyordu. Dümensiz kalan tekne dalgaların götürceğı yere kalmıştı. Hemen küreklere sarıldık. Hiç değilse, motoru tamir edinceye kadar teknenin burnunu dalgalara doğru çevirmemiz gerekirdi.

Ölüm. Motorun durmadığını, bozulduğunu anlayınca bütün varlığım la duydum. Bu ne aptalca bir ölümdü! Kurtuluşa bir adım kalmışken, bir motor bujisi yüzünden ölmek! Ölüm her zaman aptalcadır. İnsan ölüme hazırlandığı zaman da bu böyledir.

Akşamüstü. Artık hiçbir kurtuluş umudu kalmadığını anladığımız bir anda, bir umut belirdi. Boğaz'dan gelen bir gemi. Arkadaşım fişek attı. Ben şapkamı çıkarıp, dalgaların üstünde sallanan kayıkta ayakta durmaya çalışarak, Fransızca bağırdım: «Durun! Ben, Türk şairi Nâzım Hikmet'im!» Gemi hızla bize doğru yaklaştı. Neredeyse bize çarpacaktı. Vardiya duran denizeci bizi hiç umursamadı. Benim sözlerimden hiçbir şey anlamadı.

«Kaptanı çağırınız? Kaptanı» diyerek Rusça bağırmaya başladım.

Gemi gelip, bizi geçmeğe başladı. Kıç tarafı görünüyordu. Uzaklaşmaya başladı. Arkasındaki Romanya bandırasını okudum. Bir halat boyu uzaklaşınca, geminin kıç tarafı yavaş yavaş dönmeğe başladı. Gemi bir devir yaparak, kocaman gövdesiyle bizi rüzgârdan korudu. Yüksek bordadan halat merdiveni atıldı. Bu merdivenden güç bela arkadaşım la birlikte güverteye çıktım.

Ve biz burada, bu yazımız için değil; büyük bir gerçek için, bir parantez açmak isteriz.

Nâzım'ın, *bir denizde genç bir arkadaşla yürüdüm üstüne ölümün*, dediği bu gerçek, tam «otuz dört yıl bir sır» olarak kaldıktan sonra, 1985'te İstanbul'da, *Nokta Dergisi'*nde, Ayşenur Arslan'ın kaleminden, bu genç arkadaşın kim olduğu, ilginç bir biçimde, giderek büyük bir olay olarak gün ışığına çıkmıştır.

Her ne kadar bu gerçek, olayın kahramanı (o günkü) genç tarafından açık bir şekilde doğrulanmamışsa da, yalanlanmamıştır da... Ayrıca, açıklanan bu gerçekle ilgili olarak, Nâzım'ın çok yakın çevresi ve arkadaşlarının da uzunca suskunluğu, bir anlamda olayı doğrular niteliktedir, diyebiliriz.

Nedir, Ayşenur Arslan'ın iyi bir gazeteci çalışmasıyla, «otuz dört yıl» sonra gün ışığına çıkardığı gerçek? O ilginç araştırmadan uzunca alıntılar yaparak, şöyledir diyebiliriz:

«Refik inat etme, sen de gel. İstanbul'a dönmeden boğulacaksın.»

«Hayır gelemem Nâzım abi. Benim Türkiye'de yapılacak işlerim var daha. Hem motoru ödünç aldım. Geri götürmezsem adım hırsıza çıkar.»

«Başlarını... Gel benimle işte.»

Oı hikâye şöyledir:

...Nâzım Hikmet bütün ısrarlarına rağmen Refik'i ikna edemez. Romen şilebine tek başına biner. 1951 yılının 15 Haziran günü Nâzım Hikmet, Romen şilebinin güvertesinden, kendisine kaçmasında yardımcı olan şir, tiyatro aşığı bu delikanlıya son kez el sallar.

Refik Erduran. Nâzım'ın çevresindeki gençler arasında ona en yakın olanlardan biridir. Amerika'da tiyatro tarihi ve oyun yazarlığı öğrenimi görmüştür. Nâzım, bu tiyatro eğitimi görmüş gence, yazdığı oyunları okur, bunları onunla tartışır. O kadar ki, Erduran'ların Büyükdada'daki evlerinde saatlerce bu oyunları konuşurlar, filme çekilmesi düşlerini kurarlar. Refik'in Nâzım'la yakınlığı bu kadarla kalmaz. Robert Koleji'ndeki öğrenim yıllarında tanıdığı ve 1951'de evlendiği Melda, ayrıca, Nâzım'ın baba bir, kızkardeşidir. Bu sanatsal ve ailesel yakınlık sonucu, Nâzım, kaçmak konusunda önce Refik'in düşünce

ve görüşlerini alır. Ve bu gözüpek delikanlı, hiç düşünmeden «Seni ben kaçırırım abi» der. Ama «Nasıl»a, ikisi de tam anlamıyla bir karşılık bulamaz. Bu arada Nâzım, ««Acaba bir sahte pasaport mu bulsam?» diye düşünür. Ama bu düşüncesinden hemen vazgeçer. Çünkü bu, çok çabuk açığa çıkabilir. Nâzım'ın aklına, bir de, bir balıkçı takasıyla kaçmak gelir. Bu da onlar için çok fazla bir tiyatro gibidir. Peki uçak? Refik Erduran, Amerika'da pilot brövesi almıştır, uçak kullanabilir. Hani bu da, az tehlikeli değildir. Sonunda araç, aralarında kararlaştırılır.

Bu, kolay kolay yetişilemeyecek bir sürat motorudur. Bu kere, başka bir sorun ortaya çıkar. O yıllarda, böyle bir sürat motoru, çok az kişide vardır. Kimde bulunur? Ama delikanlı bu işin de kolayını bulur. Motoru bir arkadaşından ödünç alır. Ama bu arkadaşın motoru daha ilk denemede arızalanır. Başka bir motor aranır. Sonunda delikanlının aklına motorunu satacağını söyleyen arkadaşı Malik Yolaç gelir. Ve Refik Erduran, Malik Yolaç'a, birkaç gün deneyeceğini, eğer beğenirse motorunu alacağını söyler .

Tarabya, Varna... Rota ayarlanır. Önce Karadeniz'e açılacaklar, oradan Varna'ya geçecekler. Ve Nâzım, kendisini, bu gencin yiğitliğine bırakır.

15 Haziran 1951'de Tarabya'da buluşurlar. Refik, daha önce motorla oraya gelmiş, beklemektedir. Nâzım'sa, bu arada, elleri ceplerinde bir aşağı, bir yukarı rıhtımda gezinmektedir. Dümende Refik'i görür görmez tekneye atlar. Pırıl pırıl bir yaz güneşinin ilk ışıklarıyla birlikte iki kader yolcusu motora binip, Boğaz'ın mavi sularında ağır ağır yol almağa başlar.

Kaptan, yavaş yavaş motoru hızlandırır. Boğaz'ın çıkışına yakın bir iki tur attıktan sonra Karadeniz'e çıkarlar. Amaç Varna'dır. İki motor yolcusu Boğaz'dan çıkar çıkmaz, ileride, Karadeniz'in ortasına doğru yol alan bir şilep görürler. Ve hemen dürbüne sarılırlar. Bu, «Plekhanov» adında bir Romen şilebidir. Nâzım bunu ilginç bir rastlantı olarak görüp, Refik'in ona yetişmesini ister. Ama ne var ki, geminin kıydan görünmeyecek kadar uzaklaşmasını beklemeleri gerek. Peki, ya bu arada benzin bitirse? Teknede küçük bir tartışma başlar. Nâzım, böyle

bir fırsatı kaçırmamanın akılsızlık olacağını belirtip, Refik'in ona yetişmesini ister. Ama delikanlı, bu şilebe yetişmekle benzini bitirirsek o zaman işin çok zor olacağını söyler. Nâzım'ın düşüncesi ağır basar. Ne de olsa o eski bir denizcidir. Motor son hıza çıkıp, şilebe yaklaştırmaya çalışır. Nâzım motorun ortasında ayağa kalkmış, ellerini sallayarak bağırmaktadır. Ama bu gür ses Karadeniz'in hırçın dalgaları arasında yok olur. Şilepte tayfalar onları görür. Elleriyle uzaklaşmalarını işaret ederler. Ama Nâzım, bu şilebi kaçırmak düşüncesinde değildir. Motor, şilebi Karadeniz'in ortalarına kadar kovalar. Ne var ki, dümendeki delikanlının akli, azalmakta olan benzindedir. Yine de şilebe yetişmek için gaz vermek gerekmektedir.

Ama motor şilebi yakaladığı zaman hızı kalmamıştır. Tekne boğulmuş, durmuştur. Motordan öfkeli bir küfür yükselir. Nâzım uzaklaşan Romen şilebinin arkasından bakarken, Refik motoru çalıştırmaya girişir. Bir, iki, üç derken motor bir türlü çalışmaz.

...Nâzım, şilepten atılan halat merdivene çıkarken Refik'e de gelmesini söyler. Ama delikanlı için bu, hiç hesapta olmayan bir iştir. Nâzım'la birlikte gitmek akıldan geçmemiştir. Romen şilebinden benzin alarak, Karadeniz'in hırçın dalgaları arasından Boğaz'a, oradan Tarabya'ya dönüp demir atar.

Refik Erduran, bu, gerçekten çok ilginç hikâyeyi, yüreğinin en saygın yerinde, yıllarca, kendisine bırakılmış bir «emanet» gibi saklamıştır. Yalnız bunu o günlerin delikanlısı Refik Erduran mı gizlemiştir? Ne var ki, Nâzım Hikmet de ölünceye kadar, bu kaçma olayının diğer kahramanından kimseye söz etmemiştir.

Nâzım, bir şiirinde bu olaydan söz ederek, der ki:

*Yeditepeli şehrimde
Bıraktım gonca gülümü
Ne ölümden korkmak ayıp
Ne de düşünmek ölümü*

Önce Bükreş'e varır. Oradan Moskova'ya geçer. Karı-

şı, oğlu ve çok sevdiği memleketi artık çok uzaklarda kalmıştır. Bir şiirinde;

*kimi insan otların kimi insan balıkların çeşidini bilir
ben ayrılıkların
kimi insan ezbere sayar yıldızların adını
ben hasretlerin*

dediği gibi, ayrılıkların, acıların ve özlemlerin adını ezbere saydıktan başka, türlüşünü yaşar.

Bu çok uzun ayrılıkta da mektuplar gider, şiirler gelir; şiirler gider, mektuplar gelir:

*MÜNEVVER'DEN MEKTUP
ALDIM, DİYOR Kİ*

*Anlat bana doğduğum şehri, Nâzım.
Sofya'dan pek küçükken çıkmışım
ama Bulgarca bilirmişim...
Sofya nasıl şehir?
Dinlerdim anamdan,
Sofya ufacıkmuş,
büyümüştür,
düşün,*

*kırk bir sene geçmiş.
Bir «Park Boris» varmış o zaman.
Dadım sabahları götürürmüş beni.
Sofya'nın en büyük parkı olacak.
Orada resimlerim çekilmiş, durur.
Bol güneşli, bol gölgeli bir park.
Git, orada otur.
Belki raslarsın önünde oynadığım sıraya.
Ama sıralar kırk yıl dayanmaz ya,
onlar da çürüyüp değiştirilmiştir.
En iyi ağaçlar,
ağaçlar anılardan uzun yaşar...
Git orda en yaşlı kestanenin altına otur bir gün
Her şeyi unut,
ayrılığımızı bile,
sade beni düşün*

MÜNEVVER'E MEKTUP
YAZDIM, DEDİM Kİ:

*Ağaçlar duruyor, eski sıralar ölmüş.
«Park Boris», «Hürriyet Parkı» olmuş.
Sade seni düşündüm kestanenin altında
sade seni, yâni Memedi
sade seninle Memedi, yâni memleketi...*

İçlerinden kimi zaman, yıldan yıla biraz daha büyüyen oğlu Memed'in İstanbul bulutu gibi resimleri çıkar. Bu resimler bir an için onu mutlu kılarsa da, ayrılık ve özlemin acısı, yüreğine bir nakış gibi işlenir. Münevver, beyaz kâğıtlardan Nâzım'a:

«Sevgili kocacığım, bu sana yazdığım yüz on beşinci mektubumdur.»

«Nâzımcığım, sevgilim, bu iki bin yüz yirmi beşinci mektubum. Benim bütün dertlerimi, üzüntülerimi unut, yalnız beni unutma»

diye seslenir.

Ve Nâzım'ın yüreğinde, gönlünde açan bu güzel «ilk-bahar» çiçeği özlem, sevgi ve memleket kokan şiirlerle birlikte gelir.

İlyâ Ehrenburg, Nâzım'ın bu özelliğini *Anılar*'ında çok güzel ve duyarlı bir biçimde sergileyerek şöyle konuşur:

... Nâzım'ın yaşamı fırtınalı ve ağır geçmişti; ayrılıkların her çeşidini, bütün adlarını bildiği halde, bir kere olsun kopmanın, acısını çekmemiştir: ömrünün sonuna kadar gençlik yıllarının ülküsünü, tatlılarını, bağlılıklarını korumasını bildi. Hiç şüphe yok ki o büyüdü («ihtiyarladı» sözü ona yakışmıyordu). ...Kendisini her yerde: Moskova'da, Roma'da, Varşova'da, Paris'te özgür hissediyordu. Ama Türkiye'nin özlemini çekiyordu. Divanını Türk kumaşıyla örtmüştü.

Bir masal havasının etkin olduğu ve bir destan gibi uzayıp giden o güzelim *Saman Sarısı*'nda Nâzım, «sen mut-

luluğun resmini yapabilir misin Abidin?» diye sorarken, yüreğindeki, giderek gönlündeki «ilkbahar»ın hiç ama hiç bitmediğini ve kolay kolay da bitmeyeceğini vurgulayarak ve her zaman «Sürekli Bir İlkbahar»ı yaşadığını söyleyerek der ki:

*Varşova'da Biristol Otelinde
yıllardır böyle derin uykulara dalmışlığı yoktu
oysa karyolası tahtaydı dardı
genç bir kadın uyuyordu başka bir karyolada
saçları saman sarısı kirpikleri mavi
ak boynu uzundu yuvarlaktı
yıllardır böyle derin uykulara dalmışlığı yoktu
oysa karyolası tahtaydı dardı
vakit hızla ilerliyordu yaklaşıyorduk gece yarısına
yıllardır böyle derin uykulara dalmışlığı yoktu*

Nâzım'ın, Vera Tulyakova'ya derin saygılarıyla sunduğu, Asım Bezirci'nin de nesnel bir biçimde değerlendirdiği gibi: «...Düşle gerçeği, şimdiyle geçmişi iç içe sunan ve özgür çağrışımla gelişen *Saman Sarısı* bilinç akımına yaklaşan modern yapısı, doğal anlatım ve zengin imge düzeyiyle Nâzım Hikmet'in sevilen, yankılar uyandıran şiirlerinden biri»dir.

Ve bilindiği gibi Vera Tulyakova, Nâzım'ın son «ilkbahar»dır.

Nâzım, Vera'yla bir senaryo işi için gittiği film stüdyosunda tanışır. Saçları gerçekten saman sarısı gibi olan ve kirpikleri mavi bu güzel kadın aynı zamanda oyunculuk yapmakta, senaryolar yazmaktadır. Nâzım'dan tamı tamamına otuz yaş küçük, evli ve bir çocuk annesidir.

Bundan sonrasını M. Zekeriya Sertel'den dinliyelim:

...Nâzım'ın gönderdiği senaryoyu incelemek için ona vermişlerdi. Nâzım senaryo üzerinde daha etraflıca görüşmek üzere onu evine davet etti. Sonra bu ziyaretler sıklaştı, sonunda karşılıklı, daha doğrusu tek taraflı bir sevdaya döndü. Bu defa Nâzım, Vera'ya vurulmuştu, hem de fena vurulmuştu... Vera kocasından ayrılıp Nâzım'la evlenmeye razı oldu.

Vera, önce Nâzım'ın şiirlerine, daha sonra da yaşamına girer. Saçları saman sarısı, kirpikleri mavi bu güzel kadın, hiçbir zaman onun gözlerinin önünden gitmez. Nereye gitse, ne yapsa, ne düşünse, hep o vardır. Artık onun yaşamında, her an, her saniye, bu saçları saman sarısı güzel kadın bulunmaktadır. Yürürken, düşünürken, yazarken, Vera! Gülerken, soluk alırken, uyurken, kalkarken, dolaşırken Vera! Paris'te, Roma'da, Berlin'de, Varşova'da, Afrika'da, Küba'da saman sarısı saçlarıyla Nâzım'ın yanındadır. Sanki Nâzım bu güzel kadının mavi kirpiklerine bakarak konuşur, onunla gezer, onunla yatar, onunla kalkar ve onunla yaşar.

Nâzım, altmışına doğru yüreğinde açan bu «bahar» çiçeğiyle gerçekten sarhoştur. Artık onun için her şey, çok güzeldir. Her şey yeşillikler, mavilikler, sonsuz güzellikler içindedir. Yalnız doğa değil, evi, eşyaları, odası, çalışma masası, kalemi bu aşk güneşiyle ışıklanıp, aydınlanmaktadır. Koca Nâzım, tepeden tırnağa sevgidir, sevdadır, Vera'dır.

*mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin
hürriyet sözcüğünün resmini ama yalansızın
akşam oluyor Paris'te
Notr Dam turuncu bir lâmba gibi yanıp söndü ve
Paris'in
bütün eski yeni taşları turuncu bir lamba gibi
yanıp söndü
bizim zanaatları düşünüyorum şiirciliği resimciliği
çalgıcılığı filân düşünüyorum ve anlıyorum ki
bir ulu ırmak akıyor insan eli ilk mağaraya ilk bizonu
çizdiğinden beri
sonra bütün çaylar yeni balıkları yeni su otları yeni
tatlarıyla dökülüyor onun içine ve kurumayan
uçsuz bucaksız akan bir o'dur
Paris'te bir kestane ağacı olacak
Paris'in ilk kestanesi Paris kestanelerinin atası
İstanbul'dan gelip yerleşmiş Paris'e Boğaz sırtlarından
hâlâ sağ mıdır bilmem sağsa iki yüz yaşında filan
olmalı*

*gidip elini öpmek isterdim
varıp gölgesinde yatmak isterdim bu kitabın kâadını
yapanlar yazısını düzenler nakışını basanlar
bu kitabı
dükkânında satanlar para verip alanlar
alıp da seyredenler bir de Abidin bir de ben
bir de saman sarısı, belâsı başımın.*

Ama bu arada Münevver de vardır. Bu güzel kadın da, on yılı aşkın bir zamandır, her çeşit acıya, yoksulluğa ve yoksunluğa katlanarak, genç kızlığından bu yana sevdiği oğlunun babasına kavuşmasının mutluluğunu, bu güzel anı bekleyerek İstanbul'da yaşamını sürdürmektedir. Her gün evinin önünde bir polis jeep'i durmakta, Nâzım'ı sevmekten, onun karısı olmaktan başka suçu olmayan bu güzel, bu çilekeş kadını göz hapsinde bulundurmaktadır. Çalışıp oğluyla birlikte yaşamını zar zor sürdürmesine bile neredeyse olanak verilmez. Bu saçları gür, kabarık, kestane rengindeki kadının amacı bir gün, ama elbet bir gün, ne pahasına olursa olsun yaşamının «baharı»na kavuşmaktır.

Bir gün, bu ela gözlü kadın, sabaha karşı, yanına oğlunu da alıp gizlice evinden çıkar; Ayvalık'a gelir. Buradan bir motorla Yunanistan'a geçer. O da Nâzım gibi, bir motorun içinde ölümün üstüne giderek, yaşamının sevgisine kavuşmak, özlemini, acısını ve ayrılıkların yıllardan beri yüreği yakan ateşini biraz olsun geçiştirmek ister. Bu olayı haber alan Nâzım Atina'ya gelir. Münevver'i, oğlu Memed'i yanına alıp, onları Polonya'ya götürür. Yolda Münevver'e İstanbul'u dostlarını, arkadaşlarını ve Kemal Tahir'i sorar. Bu arada, artık birlikte olamayacaklarını, Vera'ya âşık olduğunu, onunla evlendiğini söyler. Onbeş gün kadar Varşova'da onlarla birlikte kaldıktan sonra, Moskova'ya giderek Vera'ya döner.

Acaba Nâzım, şu sözleri Münevver'den Vera'ya dönerken mi söylemiştir? Ayrıca niçin olmasın?

«...Âşık olmayan bir şey olamaz. Sevdiğim bütün büyük insanlar âşık oldular. Âşıktılar. Öyle ham âşık, mücer-

ret manada umumiyetle âşık filan değil, ruhu ile bir kadına âşıktılar. Üstadlarıma hiç olmazsa bu hususta benzediğim için müftehirim» derse de, ne var ki bir başka Türk şairi, Behçet Necatigil, onun bu düşüncelerine açık bir biçimde karşı çıkmasa da, öznel bir yaklaşımla, «...*hayatından memnun muydu Nâzım. Çok azdır bu sevinç. Çok az olmalı. İnanmış biri de açık verir. Orta halli bir vatandaşın kırık kopuk, yarım iç huzuruna karşı duyduğu özlemi Nâzım da gizleyemedi, büsbütün inkâr edemedi.*» diyor. Aragon da onun ardından, «...*o uçsuz bucaksız bir hayat*» diye söylüyorsa da, gerçekte Nâzım çok az insanın yaşadığı bir biçimde «Sürekli Bir İlkbahar»ı yüreğinden ve gönlünden hiçbir zaman çıkarmamış bir şairdir. Ve şiirinde, «*ama sevdalandım altmışıma yakın*» diyebilecek kadar. O tıpkı düşüncelerini ve inançlarını açık bir şekilde ortaya koymaktan çekinmediği gibi, sevdiği kadınları *deli gibi kiskanacak* kadar yüreğinde bahar tazeliğini ve sıcaklığını yitirmemiş bir insandır. Bu tazelik ve sıcaklık, Nâzım'ı Nâzım olmaktan başka görmek ve bilmek isteyenlere çok değerli, uzak ve çarpıcı gelebilir. Ama onun yaşamı hiç kuşkusuz, «uçsuz bucaksız bir ilkbahar»dır.

NÂZİM HİKMET

SAAT 21 - 22 ŞİİRLERİ'nden

20 EYLÜL 1945

Bu geç vakit
bu sonbahar gecesinde
kelimelerinle doluyum;
zaman gibi, madde gibi ebedi,
göz gibi çıplak,
el gibi ağır
ve yıldızlar gibi pırıl pırıl
kelimeler.

Kelimelerin geldiler bana,
yüreğinden, kafandan, etindendiler.
Kelimelerin getirdiler seni,
onlar : ana,
onlar : kadın
ve yoldaş olan...
Mahzundular, acıydılar, sevinçli, umutlu, kahramandılar.
kelimelerin insandılar...

2 EKİM 1945

Rüzgâr akar gider,
aynı kiraz dalı bir kere bile sallanmaz aynı rüzgârla.
Ağaçta kuşlar cıvıldaşır :
kanatlar uçmak ister.
Kapı kapalı :
zorlayıp açmak ister.
Ben seni isterim :
senin gibi güzel,
dost
ve sevgili olsun hayat...
Biliyorum henüz bitmedi
sefaletin ziyafeti...
Bitecek fakat...

7 EKİM 1945

İnsan çığlıkları geçti geceleyin açık denizleri
rüzgâr-
-larla.

Dolaşmak tehlikeli hâlâ
geceleyin açık denizleri...

Altı yıldır sürülmedi bu tarla,
duruyor olduğu gibi tank paletlerinin izleri.
Tank paletlerinin izleri
kapanır bu kış karla.

Ah, gözümün nuru, gözümün nuru,
yine yalan söylüyor antenler :
alın teri tacirleri kapatabilsin diye defteri yüzde yüz kârla..
Fakat Ezrailin sofrasından dönenler
döndüler verilmiş kararlarla...

5 ARALIK 1945

Delindi sintine,
esirler parçalamakta pırangaları.
Yıldız-poyrazdır esen,
tekneyi kayaların üstüne atacak.
Bu dünya, bu korsan gemisi batacaktır,
taş çatlasa batacak.
Ve senin alnın gibi hür, ferah ve ümitli bir âlem
kuracağım Pirâyem...

6 ARALIK 1945

Onlar ümidin düşmanıdır, sevgilim,
akar suyun,
meyve çağında ağacın,
serpilip gelişen hayatın düşmanı.
Çünkü ölüm vurdu damgasını alınlarına :
— çürüyen diş, dökülen et —
bir daha geri dönmemek üzre yıkılıp gidecekler.
Ve elbette ki, sevgilim, elbet,
dolaşacaktır elini kolunu sallaya sallaya,
dolaşacaktır en şanlı elbisesiyle: işçi tulumuyla
bu güzelim memlekette hürriyet...

PANTOLONLU BULUT

Nâzım'ın «*uçsuz bucaksız ilkbahar*»'ından söz ederken birden, nereden ve nasıl kaynaklandığını bilmediğim bir biçimde hatırıma, XX. yy başlarında önce ülkesinde, daha sonra dünya şiirinde büyük bir olay olan, özellikle kübizme bağlı öncü şiir anlayışının ve fütürizmin önemli, etkin seslerinden biri sayılan Vladimir Mayakovski geldi. Onun sevgilisi Lili Brik'e yazdığı şiirleri, mektupları, yazıları anımsadım. O, her ne kadar bir konuşmasında, «*Niçin Pierre ve Marie'nin aşıklarını yazmak zorunda kalacakmışım*» derse de, hiç kuşkusuz en güzel şiirlerini, «*Aşk kayığının hayata çarparak parçalandığını*» söyleyecek kadar; en güzel mektuplarını «*...Kimbilir kaç kere parmaklığa kadar gidecek ve orada, bir deri bir kemik kalmış ellerimle gözlerimi dimdik gelen güneş ışıklarından koruyacak, kederler içinde ufka bakacak, toz bulutları arasında, postacının karaltısını gözetleyeceğim. Beni bu duruma düşürme sevgilim...*» diyecek kadar, yaşamının ve şiirinin «ilk ve sonbaharı» Lili Brik için yazmış mıdır?

Mayakovski yirmi dört yaşındadır. Rusya'nın ünlü ozanlarından biridir. O yıllarda, ülkesinin belli başlı şehirlerinde düzenlenen «şiir geceleri»nde, dinleyicilerin eski şiir anlayışını kökünden sarsıp değiştirmek için yüksek sesle ve bağıra bağıra şiirler okumanın öncülüğünü yapmaktadır. Önceleri birçok sanat ve edebiyat adamı bu şiir anlayışını, okuma biçimini çocukluk, giderek bir saçmalık olarak görürse de, bir süre sonra A. Blok'tan M. Gorki'ye kadar çağdaşı birçok şair ve yazarca önemsenir, üzerinde durulur.

Böyle bir «şiir gecesi»nde Mayakovski, on dokuz yaşında bir genç kızla tanışır. Geç vakit, toplantıdan sonra genç kızı evine götürdüğü zaman kızın ablasıyla karşılaşır. Şair, «*ömrümün en güzel günlerinden biri*» diye andığı bu karşılaşmadan sonra tekrar genç kızı görmek için evlerine git-

tiği zaman, genç kız, Mayakovski'nin şiirlerine vurulmuştur. Bu şiir anlayışını ablasına da sevdirmek için ona, şa-irden büyük bir heyecan, coşku ve sevgiyle söz eder. Mayakoavski'nin «ömrümün en güzel günü» olarak andığı bu karşılaşmayı genç kızın ablası Lili Brik'in anlatmasından dinleyelim:

...Elsa Triolet'nin kulağına «Sakin ondan şiir okumasını isteme» diye fısıldamıştık. Ama o yalvarıp yakarmalarımıza kulak asmadı. Ve biz böylece ilk kez ondan Pantolonlu Bulut şiirini dinledik. Yer kazanmak üzere, iki odayı birleştiren kapı çıkarılmıştı. Mayakovski, kapının kenarına yaslanmış, ayakta duruyordu. Ceketinin iç cebinden küçük bir defter çıkar-mış, şöyle bir göz atmış, sonra yine cebine koymuştu. Gözlerini bana dikmiş, dalgın dalgın bakıyordu. Sonra, kalabalık bir dinleyici karşısındaymış gibi, bakış-larıyla bütün odayı taradı, girişi okudu ve birden ba-na döndü, unutulmayacak, coşkunluğu dizginlenen bir sesle, şiir değil de, düzyazı okuyormuşçasına sordu:

Sıtma sanıyorsunuz, değil mi?

Oysa Odesa'daydı, Odesa'da...

Başlarımızı kaldırıp gözlerimizi ona dikmiştik. Şi-irini bitirene kadar başlarımızı bu olağanüstü göste-riden ayıramadık. Mayakovski aldığı tavrı bir kere olsun değiştirmede. Hiçbirimize bakmıyor, ağlayıp sız-lıyor, alay ediyor, kızıp köpürüyor, hakkını arıyor, sa-yıklıyor ve her bölümün arasında kısa bir süre du-ruyordu. Bir de baktık şiiri bitirmiş, masaya çökmüş, bile bile takındığı bir kayıtsızlıkla benden çay istiyor-du. Ben, elim ayağıma dolaşarak bir çay doldurdum semaverden ona. Yüzüm al aldı. Elsa'nınsa ağzı kulak-larındaydı, çünkü olacakları adı gibi biliyordu.

İlk kendini toparlayan Ossip Maksimoviç oldu. Böyle bir şeyi aklının köşesinden geçirmemişti. Söy-leseler inanmazdı. O güne dek öğrendiği şiirlerin tü-münden üstündü işittiği. Ve ona göre Mayakovski, bundan böyle tek bir satır bile yazmasa, ozanların en büyüğüdü! Şiir defterini aldı, bütün gece vermedi.

Nicedir düşünüyorduk, gördüğümüz, beklediğimiz bir şeydi bu. Son zamanlarda hiçbir şey okumak gelmiyordu içimizden. Yazılan bütün şiirleri kişiliksiz buluyorduk. Kim yazıyordu bunları? Niçin yazıyordu? Nasıl yazıyordu?

Mayakovski, Elsa'nın yanına oturmuş, tatlı yiyordu. Durmadan gülüyor, o iri, çocuksu gözleriyle sağa sola bakıyor, mendiliyle yüzünü, burnunu siliyordu. Benimse dilim tutulmuştu.

Mayakovski, Ossip Maksimoviç'ten şiir defterini aldı. Masaya koştı. İlk sayfasını açtı ve çoktan kararlaştırılmış gibi bana, «Bu şiiri size adayabilir miyim?» diye sordu. Sonra, özene bezene şiirin başına yazdı: Lili Yurevna Brik'e...

Bir orman bekçisinin oğlu olan Vladimir Mayakovski, 1893'te Gürcistan'ın Bağdadi şehrinde doğar. Kafkas dağlarının eşsiz güzelliği içinde büyür. Lise öğrenimi yıllarında babasının ölümü üzerine ailesiyle birlikte Moskova'ya gelir. Bu öğrenimini bir süre Moskova'da sürdürdükten sonra Uygulamalı Güzel Sanatlar Akademisi'ne girer. Bu yıllarda, devrimci öğrenci eylemleriyle ilişkisi olan ablasının etkisiyle marksizme ilgi duyar. Sosyalist devrimci öğrencilerle tanışır. Daha onbeş yaşına yeni girmişken, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne yazılır. Bu arada, üç kez tutuklanır. İlk şiirlerini yazmaya başlar. Tutuklandıktan iki yıl sonra, yaşının küçüklüğü nedeniyle özgür bırakılır. Şiire yeteneği olmadığını sanarak edebiyatı bırakıp Güzel Sanatlar Akademisi'nin resim, heykel bölümüne yazılır. Burada fütürist şair David Burliuk'la tanışır. İki yakın arkadaş olurlar. Mayakovski, çok erken yaşlarda başladığı, sonradan bıraktığı şiir yazma çalışmalarına Burliuk'un etkisi ve önerisiyle yeniden girişir, *Fütürist Şairler Topluluğu*'na katılır. Fütüristlerin *Toplumsal Beğeniye Bir Tokat* isimli antolojilerinde ilk şiirleri yayınlanan Mayakovski, bu yıllarda A. Bely ve A. Blok'tan geniş ölçüde etkilenmekle birlikte, simgecilerin ve akmenistlerin estetik anlayışına saldırıp, fütürizmi savunur. Ve iki şairin birlikte yola çıkmasıyla «Rus Fütürizmi» doğar. Bir süre sonra Güzel Sanatlar Akademisi'nden kovulan bu iki şair arkadaş, Hlebnikov ve

Kamenski gibi diğer fütürist şairlerle birlikte, Rusya'da uzun şiir gezilerine çıkar.

Üç yıl sonra, ilk şiir kitabı *Ben* yayınlanır. İki yıl sonra da Mayakovski'nin adını büyük ölçüde duyuracak olan *Pantolonlu Bulut* destanı çıkar. Bu destan, imgelerindeki şaşırtıcı güzelliği, dizelerindeki gözüpekliği ve içtenliği, söyleyişindeki akılcılıkla şairin daha sonraki yıllarda yazacağı geniş soluklu şiirlerin, bir anlamda, ilk habercisi olur. Bir süre sonra, ikinci şiir kitabı *Böğürttü Kadar Basit* yayınlanır. Savaşsız ve ezilensiz bir dünya özlemini yansıtan *Savaş ve Dünya* destanı da bu kitabın içinde yer alır. Bir ara *İncil*'i alaycı bir yaklaşımla ele aldığı ve söz konusu ettiği *insan* destanını yazar. Rusya'nın 1917 Şubat ve Ekim devrimlerini büyük bir içtenlik ve coşkuyla karşılayan Mayakovski, iç savaş süresince bir yandan şiir yazmış, bir yandan da cephede ve cephe gerisindeki çalışmalara yardım etmiş, afişler, desenler, resimler çizmiştir. Şair, devrim öncesindeki şiirleri ve eylemleriyle, başta Maksim Gorki olmak üzere ülkesinin ve döneminin tanınmış devrimci yazarlarının ilgisini çekmiş, hayranlığını kazanmıştır.

Mayakovski, 1917 Sovyet Devrimi'nin ilk yıllarında *Marşımız* ve *Devrim Türküsü* şiirleriyle, sanat anlayışını, öz ve biçim yönünden büyük ölçüde değiştirip yenileştirir. Çalışmalarını, yığınları geniş bir biçimde etkileyecek konular ve özler bulma yönünde yoğunlaştırır. Bu arada sinemaya ilgi duyar. Kendisinin de rol aldığı *Genç Kız ve Serseri* filminin senaryosunu yazar. İlk oyunu *Misteriya-Buf* sahneye konur. Devrimci tiyatro alanında gözüpek ve yiğitçe girişim olan bu oyun, Sovyet sahnelerinin ilk yapıtlarından biri sayılır. Bir süre sonra, *Sanat Ordusuna Buyruk* şiiri yayınlanır. Bu şiiriyle Mayakovski, klasik yazarlara başkaldırır, çağdaş sanatçıları devrim yoluna çağırır.

Bir zaman sonra Moskova'ya yerleşen Mayakovski, ülkesinin toplumsal ve ekonomik sorunlarıyla yakından ilgilenir. Bu dönemde yaptığı afiş, resim, desen ve karikatürlerle devrimin «Sanat Ordusu»na katkıda bulunur. Bu yıllarda 150.000.000 adlı büyük destanı çıkar. İnsanın birey olarak yaşamaktan kurtularak milyonlaşması konusunu işleyen bu destan, dünya görüşüne bağlı olarak ve kitabın

üstünde yazarının adı olmadan yayınlanır. Az zaman sonra, ilk kez yurt dışına, Fransa, Amerika ve Meksika'yı içine alan büyük bir geziye çıkar. Aynı yıl *Seni Seviyorum* destanı yayınlanır. Yolculuktan döndükten sonra, *Sol Sanat Cephesi* adlı bir dergi çıkarır. Bu derginin çevresine Babel, Zosçenko, Meyerhold, Pasternak, Şostakoviç, Anzenştayn gibi dönemin seçkin, hemen hemen her alanda etkin devrimci sanatçıları toplar. Lenin'in ölümünün hemen ardından *Vladimir İliç Lenin* destanı yayınlanır. Mayakovski, bu destanında Sovyet Devrimi'nin önderi Lenin'i, ona yakıştırılan ya da öyle gösterilmeye çalışılan bütün katı kural ve benzetmelerden soyutlayarak, onun insancıl kişiliğini, herhangi bir insan gibi yalınlığını, dünya görüşünü, tutum ve davranışını, içli, duygulu ve sevecen bir anlatımla ortaya koymaya çalışır. Onun bu destandaki dünya görüşü ve bu dünya görüşüne nesnel ve eleştirel yaklaşımı, bu kitabından sonraki şiirlerde daha da yoğunluk ve hırçnılık kazanarak sürer. Aynı yıllarda Mayakovski'ye karşı sanat ve politika dünyasından sert, katı, acımasız eleştiriler de artar. Ama o, bunların hiçbirine aldırmaksızın durmadan yazar ve yazdıklarını yayınlayarak, bütün Rusya'yı bir baştan bir başa dolaşarak, şiirlerini emekçi kitlelere ulaştırmaya çalışır, konuşmalar yapar, söylevler verir. Bu yıllarda yayınladığı *Proleter Şairlere Mesaj* şiiriyle, kendi dünya ve sanat anlayışına yakın bulduğu sosyalist yazarları, «Rusya Proleter Yazarlar Birliği»nin onu ve Maksim Gorki gibi yazarları bile işçi sınıfının yazarları saymayan tutum ve davranışına karşı, yoğun ve büyük bir savaşa çağırır. Bu dönemde yayınladığı şiirlerde ve yazılarda, Birliğin duruk, devingen olmayan sanat anlayışına ve dünya görüşüne karşı çıkar. Onların yaygınlık kazandırmak istedikleri bu sert havaya *Şiir Nasıl Yapılır* incelemesiyle önemli ve etkin bir karşılık verir. Ayrıca aynı yıl, yazarın, «*devrim süreçlerinin senfonik, görsel ve sinemasal bir görünümü*» olan çok sesli, çok yönlü, uzun *Ekim Destanı* yayınlanır.

Mayakovski, yaşamının son döneminde yazdığı yergisel şiir ve yazılarla, devrimin parazit, giderek asalakları saydığı bürokratları kıyasıya ve acımasız bir biçimde eleştirir. Bu yıllarda sahnelenen *Tahta Kuruşu* ve *Hamam* oyunları ile küçük burjuva ahlakına, işçi sınıfı dalkavukluğuna

karşı büyük bir savaş açar. Bir konuşmasında, bu konuya değinerek şöyle seslenir:

...son zamanlarda sık sık, gerek edebiyat, gerekse gazetecilik alanlarındaki çalışmalarından rahatsız olanlar, artık şiir yazmayı bile beceremediğimi ve gelecek kuşakların bunun için beni kötekten geçireceğini söyler oldular. Bu konuya bir Parti üyesi de şöyle değindi: «Gelecek kuşaklar da neyin nesiymiş! Sen sadece gelecek kuşaklara hesap vermek zorundaymışsın, ya ben, Parti'ye hesap vermek zorundayım, daha beter ya!» Kararlı bir insanım, eleştirmenlerimin gelecekte söyleyeceklerini beklemeden, yeğenlerime gerekeni ben şimdiden söylemek istiyorum. Bu yüzden de Yüksek Sesle şiirimde doğrudan doğruya sözü onlara yöneltiyorum.

Bu düşünce ve görüşler doğrultusunda Sovyet Pasaportu Üzerine şiirleri yayınlanır. Mayakovski bu kitabında, sosyalist bir ülkenin yurttaş, giderek şairi ve yazarı olmanın övüncünü duyar, bir anlamda bunun gururunu ortaya koyar.

Bilindiği gibi Mayakovski şiirsel imgeleri bozan, değiştiren bir şairdir. Şiirlerindeki aşırı abartmalı anlatımlar ve benzetmeler kimi zaman birbiri içine girip karışır. Onun şiirlerinde her sözcük, her uyak, bir iç uyum ve anlam kazanarak sürekliliğini sürdürür. Benzetmelerinde yeni sözcüklerin atak ve yiğitçe kullanımı, konularının geniş kapsamı, çok zaman insanı şaşırtır. Mayakovski'nin gerek şiirlerinde, gerekse inceleme ve eleştirilerinde Zelinski'nin dediği gibi «...hayatın kendisi de bize binlerce gözle birden bakar ve o binlerce göz var olmanın trajik duygularıyla, insana karşı beslenen aşırı bir aşkla ve karmakarışık bir var olma bilinciyle olabildiğince yaygınlaşıp genişler. Gogol'un yazıları gibi Mayakovski'nin şiirleri de lirizmle ince bir alayın karışımıdır. Mayakovski, alay ve taşlama için, "Benim en sevdiğim silâhlarımdır" der. Ve bu iki silâh ona, epik bir anlatımla şiirlerinin öykünülmez rengini verir.»

Gerçekte Mayakovski, şiirlerinin biçimsel özgünlüğü, işlediği konuların önem ve etkinliğiyle klasik Rus edebiyatının bir uzantısı, giderek bir yankısıdır. Denebilir ki, ge-

niş kapsamıyla, devrimci atılımı, cesur ve yiğit girişimiyle bir anlamda halkının ta kendisidir. Hatırlanacağı gibi o, bir şehir çocuğudur. Dünyanın birçok yerini görmüş, Avrupa'yı ve ülkesini bir baştan bir başa gezmiş olmasına rağmen, o her zaman ülkesinin bir şairi, bir yazarı olmanın övünç ve kıvancını duymuş ve yaşamıştır. Ona, kalın çizgileriyle, «yaşama sevincini dünya işçi devrimiyle özdeş kılmış bir dünyanın şairidir» denebilir.

1930 yılında şairin yaşamında, düşüncelerinde, tutum ve davranışlarında önemli bir değişiklik olur. Duruk, devingen olmayan sanat anlayışını ve dünya görüşünü savunduğu gerekçesiyle uzun bir zaman sert, ağır ve acımasız eleştiri ve saldırılarda bulunduğu *Rusya Proleter Yazarlar Birliği*'ne üye olur. Birlik ileri gelenlerince de sevilmediği, şair ve yazar sayılmadığı açıkça söylenen ve yazılan Mayakovski gibi bir yazarın böyle bir kuruluşa üye olması dost ve arkadaşlarınca hiç, ama hiç hoş karşılanmaz. Sevdikleri ve dostları onun bu davranışını olumsuz ve yersiz, hatta anlamsız bir ödün verme gibi yorumlayarak ondan hızla uzaklaşıp kaçar. Mayakovski büyük bir yalnızlığa ve mutsuzluğa düşer. İçine girdiği bu bağımlı ve kısıtlı yaşam biçimi şairi bunaltır. Günlerini, çalışmalarını, yazı ve şiirlerini anlamsız ve amaçsız bulması sonucu, büyük ve etkili bir bungenluk ortasında kalan Mayakovski, nedeni, niçini hiçbir zaman belli olmayan bir biçimde yaşamına son verir.

O, Zelinski'nin dediği gibi, «...yazdıklarının bütününde sosyalizmden yana olduğuna göre; yaratıcılığını yeni toplumun kuruluşuna adadığına göre; kendisini halkının uyarıcısı, kitlelerin sözcüsü ve yönlendiricisi gördüğüne göre; devrimci havayla dolu yeni dize biçimlerinin yaratıcısı olduğuna göre...» neden, evet neden birdenbire ve hiç beklenmedik bir şekilde yaşamına son vermiştir? Bu, buna benzer birçok soru ve kuşku, gerçekten karşılıksız kalmıştır. İlya Ehrenburg da, onun bu ve buna benzer soruları soran dostları arasındadır: «...Mayakovski'nin niçin canına kıydığı sorusu üzerinde çokça durulmuştur. Kâh edebiyat çalışmalarıyla ilgili serginin başarısızlığa uğramasından, kâh Rusya Proleter Yazarlar Birliği saldırılarından, kâh gönül işinden söz edilmiştir.» Ama sanırız bu ve bunun gi-

bi soruların karşılığını şairin 25 Mart 1930'da yaşamına son vermesinden yirmi gün önce topluluk önünde yaptığı son konuşmasında bulabiliriz:

...Bütün yaşamım boyunca çalıştıysam, ömrüm, kulaklarınızı okşayan şu sevimli kıvrım zıvırları üretmekle değil, nasıl becerdiğimi ben de pek bilmiyorum, herkesin başını ağrıtmakla geçti. Doğru bulmadığıma ağzının payını vermek, onu maskaralaştırmak ve onunla mücadele etmek, işte çalışmamın, çabamın temeli budur. Yirmi yıllık çalışma yaşamı, benim için kelimenin doğrudan değil, tam anlamıyla, edebiyatın yirmi yıllık yumruk kavgası demektir. Her an, şu ya da bu edebiyat tavrını, tutumunu savunmak, bu tavır uğruna savaş vermek, onüç yıllık Cumhuriyetimizde hâlâ raslanan cehaletle mücadele etmek gerekiyordu... Kavgacı karakterim yüzünden, bana öylesine karalar çalınıyor, doğru yanlış öylesine günahlar yükleniyor ki, zaman zaman şu yaygaralar ve sövgüleri duymamak için, iki yılığına ya da daha fazla, başımı alıp nereye olursa olsun, çekip gideyim diyorum! Ama hemen ertesi gün kendimi toparlıyor, karamsarlığı bir yana atıyor, kolları sıvıyorum ve bir devrim yazarı olarak varolma, devrim için varolma, kavgadan uzak kalmama hakkımı savunarak, savaşa koyuluyorum...

14 Nisan 1930 günü cesedinin yanında bulunan bir mektupta da, bu soruların karşılığına rastlayabiliriz:

SON MEKTUP

Hepinize!...

İşte ölüyorum. Kimseyi suçlamayın bundan ötürü. Hele dedikodudan, unutmayın ki, merhum nefret ederdi.

Anacığım, kardeşlerim, yoldaşlarım! Bağışlayın beni. İş değil bu, biliyorum (kimseye de öğütlemem) ama benim için başka çıkar yol kalmamıştı.

Lili, beni sev.

Hükümet yoldaş! Ailem: Lili Brik, anam, kız kardeşlerim ve Veranika Vitoldovna Polonkaya'dan ibarettir; yaşamalarını sağlarsan, ne mutlu bana...

*Bitmemiş şiirlerimi Brik'lere verin, ne lazımsa on-
lar yapar.*

«Bir varmış bir yokmuş»

derler hani:

Aşkın küçük sandalı

*hayat ırmağının akıntısına kafa
tutabilir mi?*

Dayanamayıp parçalandı işte sonunda..

Acıları

mutsuzlukları

karşılıklı haksızlıkları

hatırlamaya bile değmez!

Ödeşmiş durumdayız kahpe felekle.

Ve sizler mutlu olun

yeter.

İlyâ Ehrenburg'un dediği gibi, «Nedense herkes Ma-
yakovski'yi Nâzım Hikmet'in öğretmeni sayar. Nâzım da
birçok kereler Mayakovski'nin kendisi için yiğitlik örneği
olduğunu söylemişti. Ama Nâzım, şiirde bir başka yoldan
yürüdü. Kafiye'yi bıraktı. Kendisi şiirin müzikten farklı ol-
duğunu —ona akraba olmakla birlikte— sesten çok, ahenk
istediğini söylerdi.» Gerçekten de, gerek Türkiye'de, gerek-
se Türkiye dışında, Mayakovski'nin Nâzım Hikmet üzerin-
deki etkisinden çokça söz edilmiştir. O kadar ki, Nâzım'ın
öz ve biçim yönünden birçok şiirini ondan aldığı yolunda
sözler söylenmiştir. Hatta Nâzım Hikmet'e «Türk Maya-
kovski'si» diyenler bile olmuştur. Bir şairin, sevdiği, beğen-
diği ve hayranlık duyduğu bir şairden esinlenmesi, yarar-
lanması hatta onun etkisi altında kalması, genç bir şair
için, işin başında bir yazar için, kaçınılması olanaksız ger-
çeklerden biridir. Ataç'ın bu konuya değinen ve açıklık ge-
tiren çok güzel bir yazısını anımsıyorum. Genç şair ve ya-
zarlara yararı olur düşüncesiyle bu yazısından bir alıntı
yapmak isterim:

*...Şaşıyorum etkiden kaçınanlara, başkalarına
benzemekten korkanlara. Büsbütün mü güvenleri yok
kendilerine? Aldıkları etkiyi içlerine sindirememekten,
benimseyememekten, kişiliklerine karıştıramamaktan
mı korkuyorlar... Özgünlük (originalité), birer kişili-*

gi olanlara vergidir, kişilik de etki altında kalmakla bozulmaz, yitmez. Tersine, etki kamçılar onu, belirtir. Bakın acunun en büyük yaratıcılarına, özgün yazarlarına, hepsi de çok okumuşlar, okuduklarında da aşılarmışlardır (faydalanmışlardır). Stendhal, birtakım eski İtalyan betiklerini okur, onlardan bulduğunu alıverirmiş. O bulduklarını, aldıklarını kendinin bir anlatması vardır, bütün kişiliği, bütün özgünlüğü işte o anlatışındadır. Dediklerine göre, La Fontaine'in en güzel öykülerinden biri bile kendinin değilmiş, elini nereye değdirse o, kendinin oluverirmiş... Etkiden kaçınmak, öykünmekten kaçınmak, kendilerine güvenmeyenlerin işidir. Acırım onlara, gözlerini yummakla özgün olacaklarını umuyorlar.

Gerçekten de, çok yazarın, özellikle gençlerin, çağına, yaşadığı dönemin öncesine, onların bütün güzelliklerine, duyarlıklarına ve estetiğine açık olması, etki ve yararlanma alanını olabildiğince geniş ve kapsamlı tutması gerekir. Bu, işin başında genç bir şair olan Nâzım Hikmet için niçin olmasın? Hem böyle bir tutum ve davranış niçin aşağılatıcı bir şey gibi gösterilmeye kalkışılın, anlamıyorum.

Ayrıca bunu, bir başka şairden etkilenip yararlandığını Nâzım Hikmet de gizleyip saklamamış ki. Açık bir yüreklilikle ortaya koymaktan hiçbir zaman çekinmemiştir.

...başlangıçta hiçbir şey anlamıyordum Mayakovski'den. Çünkü Rusçam kötüydü. Şimdi de tamamıyla anlıyabildiğimi söyleyemem. Fakat basamak biçimindeki dizelerini taklit ediyordum. Düşüncelerini her zaman böyle yazdığını sanıyor, ben de kendiminkileri aynı biçimde yazmaya çalışıyordum. Fakat bana karalama defterini gösterdiklerinde, her zaman ille de basamak biçiminden yararlanmadığını gördüm... Moskova'ya gelir gelmez, hemen delegelerin kaldığı bir otele yerleştim. Otelde Rus arkadaşlar da vardı. Burada, Şura ve Lelya adlarında iki kızkardeşle tanıştım. Bir gün Şura'yı görmek için odasına gittiğimde, baktım küçük odadan sesler taşıyor. Bütün seslerin arasında da çan sesi gibi görkemli bir sesin hepsini bastırmakta olduğunu, içeri girdiğimde, bu gör-

hemli sesin, iri yarı, geniş omuzlu, kafası usturalı genç bir adama ait olduğunu gördüm. Herkese sövüyormuş gibi geldi bana. Şura beni onunla tanıştırdı. Mayakovski Ekim Devrimi şairi olarak dünya çapında ün kazanmıştı. Bense kimsenin tanımadığı bir öğrenciydim. Buna karşılık hemen dost olduk onunla. ...Polit teknik Müzesi salonunda Mayakovski'yle birlikte şiir okudum. Moskovalıların karşısına hemen hemen ilk çıkışındı bu. Korkuyordum. Mayakovski —Korkma Türk, dedi, fark etmez, anlamıyacaklardır nasıl olsa... Mayakovski'nin şiirleriyle benimki arasında ortak yanlar; ilkin, şiir ve düzyazı; ikincisi, çeşitli türler (lik, yergisel, vb) arasındaki kopukluğun aşılması; üçüncüsü, şiire siyasal dilin sokulmasıdır... Bununla birlikte, farklı biçimler kullanıyoruz onunla. Mayakovski öğretmenimdir, fakat onun yazdığı gibi yazmıyorum ben. Moskova'da öğrenim gördüğüm dönemde, Mayakovski gibi bir tribün şairiydim ben de. Fakat topluluğa okuduğum zaman, bir nefesli sazlar orkestrası gibi ses veriyordu şiirlerim. Türkiye'ye döndükten sonra, tek bir kez topluluk önünde şiir okuyabildim. Ve daha sonra şiirlerimi dinleyicilerin kulaklarına fısıldamak zorunda kaldığım için, daha yumuşak kelimeler seçmeye çalışıyordum... Hapisteyken, halktan insanlar olan mahpuslarla yakınlık kurdum. Şiirlerimi okuyordum onlara. Başlangıçta saygılı bir sessizlikle dinliyorlardı beni. Sonra —Niye bu kadar söz var? Daha kısa yaz— demeğe başladılar... Mayakovski makamla okurdu şiirlerini. Başlangıçta ben de öyle okurdum.

Yalnız Nâzım Hikmet mi Mayakovski'den etkilenen, yararlanan genç şair? Sanmıyorum. Bir Aragon, bir Eluard, bir Pablo Neruda da, en az Nâzım Hikmet gibi, yolun başlangıcında Mayakovski'den etkilenip yararlanmışlardır. O kadar ki, Pablo Neruda Yaşadığımı İtiraf Ediyorum'da bunu açık bir yüreklilikle sergileyip, şöyle konuşur: "...Mayakovski, her yeri titreten sesi ve bronz yüzü, dili değiştiren ve politik şiirin en zor sorunlarını ele alan o hoşgören yüreğiyle halkın ve biz gençlerin şairiydi." Çağımızın bu güçlü şairleri, işin başında birçok şeylerini Mayakovski'ye

borçludurlar, diyebiliriz. Çünkü Mayakovski onlara yeni biçimde şiir yazmayı değil ama seçmek yürekliliğini, açık belirgin ve etkin söylemek, konuşmak ve yazmak yiğitliğini, halklarına, dünyanın bütün halklarına sevgiyle, içtenlikle, giderek cümertçe yaklaşma ve kucaklama sıcaklığını bir anlamda cesaretini öğretmiştir. Denebilir ki, Mayakovski bir insan, bir şair olarak her zaman yiğit, yürekli, atak bir genç olarak kalmıştır, kalacaktır.

Mayakovski'nin yaşamında tek bir kadın vardır. O da «Lili Brik»tir. O yıllarda Lili, Ossip Brik'le evli olmasına rağmen, aralarında güzel ama gerçekten güzel bir ilk yaz çiçeği açmıştır. Ve bu çiçek bir zaman sonra onların gönlünde ve yüreğinde «Sürekli Bir İlkbahar»a dönüşerek günlerce, aylarca, yıllarca, her zaman ve her yerde, Rusya'da ya da dünyanın herhangi bir yerinde olsalar ve kalsalar bile sürmüştür. Diyebilirim ki, bu sevgi, bu aşk, bu birliktelik bugün de sürmektedir, yarın da sürecektir, belki sonsuza kadar. Mayakovski'yle Lili'nin o güzelim «Sürekli Bir İlkbahar»ı nasıl oldu, nasıl gelişti? Bunu Lili Brik'in anlatmasından dinleyelim:

...1915'ten ölümüne kadar, tam on beş yıl ortak oldum Vladimir Mayakovski'nin yaşamına. Kısa bir süre için ayrıldığımız zaman bile yazardı bana. Mektuplarının kimisini ben yabancı ülkelerdeyken, kimisini de dış ülkelere Moskova'ya yazmıştır: çünkü hemen her yıl dış ülkelere birlikte yolculuğa çıkar, zaman zaman da birbirimizden ayrı giderdik... Vladimir Vladimiroviç mektuplarını «Çen» diye imzalardı. Birçoğunun altında çizgi resimler vardır, kendisini köpek, beni de kedi biçiminde çizerdi— aramızda birbirimize bu adları takmıştık... Mayakovski mektuplarının çoğunda O.M.Brik'ten söz etmiştir. Ossip Brik ilk kocamdı. Kendisini on üç yaşında, ilk devrim sırasında, yani 1905'te tanımuştım. Lisemdeki iktisat derslerini yönetmekteydi. 1912'de evlendik. Mayakovski'yle seviştiğimizi söylediğim zaman, üçümüz oturup birbirimizden ayrılmamaya karar verdik. Mayakovski'yle Brik daha o zaman ortaklaşa bir edebiyat çalışmasıyla ortaklaşa fikirlerin yarattığı bağla çok ya-

*kın dosttular. Böylece hem iç, hem de dış dünyamız-
da bir arada yaşadık... Evet, tam on beş yıl Maya-
kovski'nin yaşamına ortak olduktan başka, seviştik...
Seviştik...*

Gerçekten Mayakovski'yle Lili Brik arasında bu sevgi,
bu aşk yıllarca, evet yıllarca sürmüştür. O, Lili'yi bu zaman
içinde seven ve sevilen bir kadın olarak görmüş, ona 1922
yılında «*Seviyorum*» sunduktan başka, bütün ömrünü ona
vermekten, onunla olmaktan ve onun için düşünüp yaz-
maktan, sanat ve dünya görüşünün yoğun etkinliği içinde,
onunla varlığını sürdürmekten çekinmemiştir. Bu güzel sev-
giye, bu güzel birlikteliğe onun bu güzel şiiri de, en az di-
ğer şiirleri kadar, açık ve belirgin bir tanıktır:

LİLİ

(Mektup yerine)

Sigara dumanları kemiriyor havayı

Oda:

Kruçyonik'in cehenneminden bir bölüm sanki

Ve hatırla:

Şu pencerenin ardında

azgın bir arzuyla

ellerini okşamıştım ilk defa

bugün birlikteyiz işte.

İşte sen:

Zırhlı yürek.

Ve yarına kalmaz

kovarsın beni yanından

hakaret yağdırırsın bana

Ve evin holünde uzun bir zaman

bir kol

gizli bir ürperişle kıvranarak

ceketini arayacak

Savurup kendimi sokağa

gideceğim.

Vahşi

ve ağzıma ne gelirse sayıklayarak

umutsuzluk tarafından kıymalanmış bir halde

gideceğim.

Hayır sevgilim hayır
öyle değil

yalan hepsi yalan biriciğim
gel bana veda et haydi
Bil ki

nerede olursan ol
nereye gidersen git
bir demir yığını kadar
ağır çeker

senin için aşkım.

Ve bırak da haykırayım son defa

acı haykırışıyla gururu kırılmışlığın.
Takati tükenen öküzlər
gidip kendilerini
soğuk suyun içine atarmış.

Ama benim için

aşkından gayrı bir okyanus yok
ve boşunadır ağlayıp haykırmam biliyorsun
boşunadır ummak tükenmemeyi
Dinlenmek isterse yorgun fil

kızgın kumlara uzanmış krallar gibi
Ama benim için
aşkından gayrı

hiçbir güneş

yok ki.

Ve bilmiyorum bile neredesin şimdi

bilmiyorum kiminlesin.

Şair olmuş olaydı

bunca azap çektiirdiğin şu kişi
çoktan satıp gitmişti sevgilisini

servet ve şan karşılığında.

Sevinç vermiyor oysa bana

hiçbir çan sesi

senin o kutsal ismini

tekrarlayan çan gibi.

Ne boşluğa fırlatırım kendimi

ne zehir içerim

ne de tabanca namlusu

dayarım şakağıma...

Ve hiçbir bıçağın gücü yetmez

*bakışların bir yana
kesmeğe beni.*

Ve hiçbir bıçağın gücü yetmez

*başına koyduğum tacı
ve aşkınla besleyip
yaktığın*

o çiçek açmış ruhu da.

*Ve hareketli günlerden bir karnaval rüzgârı
dört bir yana dağıtır kitaplarımın sayfalarını..*

Söyle:

Kelimelerimin

*kurumuş yaprakları
yolunu kesip de durdurabilir mi
seni?*

Hiç değilse bırak

*son sevgimden dokuduğum halıyı sereyim
ayaklarının altında*

yitip giden toprağa...

Mayakovskinin trajedisi, büyük bir şairin, giderek büyük bir insanın trajedisidir. O, Zelinski'nin dediği gibi «...kelimenin tam anlamıyla soyluydu. İşte bu yüzden bir masal kahramanı gibiydi ve biz çocuklar onunla oynardık. Hiç bir zaman ağladığını, hatta keyifsizlendiğini görmedim. Ama onu iyi tanıyan iki kadın, hıçkırıklarla ağladığını gördüklerini söylediler.» Maksim Gorki de anılarında Mayakovski'nin *Pantolonlu Bulut* şiirini nasıl okuduğunu aktarırken «hıçkırıklarla ağlamağa başladığını» söyler.

Mayakovski'yi anlamak, tanımak, sevmek ve onun şiirlerinden, yazılarından yararlanmak ve tat almak için, sanırım burada uzunca söz konusu ettiğim kimi ayrıntılar çok önemlidir. Hem ayrıntılar değil midirler ki, biraz da insanı insan yapan öğeler? Bu, Mayakovski gibi, ince, lirik duyarlılığa her zaman açık, yüreği çağının en küçük bir ürpertisiyle birlikte çarpan, bunalımları ve çelişkileri sonuna kadar yaşayan, insanı ilgilendiren her şeye karşı beslediği içten duygularla insanın kendisini veren ve «..Ben, nerede acı varsa oradayım. Her yerdeyim. İşte her yerim acı ve yara. Kalplerim, her yerinden kanıyor» diyen bir şair için niçin olmasın?

Evet, niçin olmasın?

Lirik yaşamanın kendiliğinden olan güzelliğini ortaya çıkaran, kalıpcılığa ve herkesçe bilinene karşı olan, kişisel tutkuları, aşk duygusunun sarsıcı, içten şiirlerini, devrimci bir tutkuya giderek devrimin büyük destanına, bunu kitlelerin ve halkların ekmek ve özgürlük kavgası yönünde geliştirerek büyüten bir yazar için niçin olmasın?

Evet, niçin olmasın?

O, bir insan, bir şair olarak «Sürekli Bir İlkbahar»ı yaşamıştır.

Çünkü o, hâlâ gençtir.

MAYAKOVSKI

OMURGANIN KAVALI

Dumanlar içinde mavi olmayı unutan
paçavralar giyinmiş gökyüzü,
sığıntı gibi bulutlar.
son aşkımla tutuşacaksınız bütün!
Sevinç çığlıklarım bastıracağım
ordular gürültünüzü!
Siz ki bir yuvanın sıcaklığını unutmuşsunuz,
dinleyin!
Ve çıkın artık siperlerden :
bitirmesenez de olur savaşı..
Ne en korkunç dövüşlerin,
ne de
kan tüten yaraların en derini
solduramaz aşk sözlerini.

.....

Dalgın
ve hüzünlü,
köprüden geçsen :
«Aşağısı da güzel» diye düşünerek,
«Ve ölmek
de belki güzeldir!» diyerek,
bil ki benim
köprünün altında akan,
benim la Seine,
benim çağıran seni
benim çağıran seni
çürümüş dişlerini göstererek..

.....

Güçlüyüm ben,
gerekliyim çünkü onlara.
«Sıran geldi!»
deseler günün birinde,
savaşa itseler beni,
vurulsam :
Kan değil
adın fişkirır
yırtık dudaklarımdan..
İster
taç giydirsinler,
ister —
se Sainte - Hélène'e sürsünler :
Hayat fırtınalarının dalgalarını
gene de
ben
mühürlerim!
Ellerim
kelepçelidir evet
ama evrenin
tahtıdır yerim!
Siz
ürkek çocukları
hüznün,
ve siz
gökyüzünün
mavi olduğunu unutanlar!
Dinleyin artık
susun da!
Belki de
son
aşkıdır
gökyüzünün :
Ki onulmaz yarası
kanar da kanar
veremli ciğerlerimin dokusunda..

Türkçesi: Attila Tokatlı

BİR ŞİİRİ HATIRLATAN KADIN

*Bir uykuyu cânanla beraber uyuyanlar,
Ömrün bütün ikbâlini vuslatta duyanlar,
Bir hazı tükenmez gece sanmakla zamanı,
Görmezler, ufuklarda şafak söktüğü ânı;
Gördükleri rüya, ezeli bahçedir aşka;
Her mevsimi bir yaz ve esen rüzgârı başka.
Bülbülден o eğlencede feryâd işitilmez;
Gül solmayı, mehtâp, azalıp bitmeyi bilmez;
Gök kubbesi her lâhza, bütün gözlere mavi
Zenginler o cennette fakirlerle müsavi;
Sevdâları hülyalı havuzlarda serinler,
Sonsuz gibi bir fıskiye âhengini dinler.*

*Bir ruh o derin bahçede bir defa yaşarsa,
Boynunda onun kolları, koynunda o varsa,
Dalmışsa, onun saçlarının rahiyasiyle;
Sevmekteki efsûnu duyar her nefesiyle;
Yıldızları boydan boya doğmuş gibi varlık,
Bir mucize halinde o gözlerdedir artık;
Kanmazsın uzun büseye öptükçe susuzdur;
Zira, susatan zevk, o dudaklardaki tuzdur.
İnsan ne yaratmışsa yaratmıştır o tuzdan,
Bir sır gibidir az çok ilâh olduğumuzdan.*

*Onlar ki bu güller tutuşan bahçededirler,
Bir gün nereden hangi tesadüfle gelirler?
Aşk onları sevkettiği günlerde kaderden
Rüzgâr gibi bir şevk alır oldukları yerden;
Geldikleri yol... Ömrün ışıktan yoludur o;
Âlemde bir akşam ne semâvi koşudur o!
Dört atlı o gerdüne, gelirken dolu dizgin,
Sevmiş iki ruh ufku görürler daha engin,
Şimâları her lâhza parıldar bir zaferle;
Gök her taraftan donanır meşalelerle!*

*Bir uykuyu cânanla beraber uyuyanlar,
Varlıkta bütün zevki o cennette duyanlar
Dünyayı unutmuş bulunurken o sulara*

—Zâlim saat ihmâl edilen vakti çalar da—
Bir an, uyanırlarsa leziz uyularınızdan,
Baştan başa, her yer kesilir kapkara zindan...
Bir fâciadır böyle bir âlemde uyanmak...
Günden güne hicranla bunalmış gibi yanmak...
Ey tâlih! Ölümden de beterdir bu karanlık.
Ey aşk! O gönüller sana mal oldular artık!
Ey vuslat! O âşıkları efsûnuna râm et.

Yahya Kemal, bu şiiriyle Türk edebiyatının en güzel, en duyarlı ve en içten «şiir anıtları»ndan birini ortaya koyarken, bunu hayal ettiği gibi yaşayan, bu hayalini gerçeğin arı, duru ve temiz şiirselliğinden geçiren, Türkçe'nin o kendine özgü sesine, müziğine, giderek tadına varan bir şair olarak onu, «Sürekli Bir İlkbahar» havası içinde anmamak; bu, sevgilisiyle konuşurken sesinde İstanbul güzelliğini duyan; onu, kanlı bir gül ağzında ve mey kasesi elde dolaşır gören; ol meh düşüne Lâhur'dan bir şal atıp yürürken bulan; ve ona, bin işveyle bir kâşane-i fâğfurdan inerken rastlayan; onunla, yani şu, ela gözleri süzgün, sesi şakrak kadınla ilâhi Adalar'da sevişen; çok kere cânanı, hayalinde bir şiiri hatırlatan kadın olarak yaşayan; ve çok zaman onu, kalbi üzgün ve kırılmış olarak derinden anan; ondan boşalan yüreğine (bütün bir ömür) gözyaşlarından başka bir şey dolmayan, bu can, cânan, güzel ve güzellikler sevdalısı, İstanbul aşığı insana, gerçekten büyük bir vefasızlık, giderek saygısızlıktır.

Çocukluğu Balkan şehirlerinde geçen; bu yıllarda, Rakofça kırlarının hür havasını alan; dağlarını o yaşta hül-ya içinde gezen; bir gün ne yer, ne yâr diyerek gurbete çıkıp, diyâr diyâr dolaşan, asıl adı Ahmed Agâh olan Yahya Kemal, yalnız bir sentini sevmek bile bir ömre değer dediği İstanbul'a, Üsküp'ten annesinin ölümünden hemen sonra, annesinin teyzezâdesi Abdurrahman Paşazâde İbrahim Bey'in Sarıyer'deki köşküne, on üç yaşında zorla getirilir. Ahmed Agâh o günlerden söz ederken şöyle konuşur: «...Annem ölmüştü. Çıldırılmış bir haldeydim. O anda ölmek, intihar etmek istiyordum. Bu müthiş yokluğa, bu derin acıya tahammül edemiyordum. Annem gibi ölmek, hemen ona kavuşmak istiyordum. İztırabımı orada toplanan herkesi şaşırtmıştı. Hepsi de beni görerek daha fazla ağ-

laşıyordu.» diyerek, nasıl İstanbul'a gönderilmek zorunda kalındığını anlatır. Sarıyer'de çiftliklerinin geliriyle geçinen bu zengin akrabasının evinde, biraz da küçük Ahmed Agâh'ın bu acısını dindirmek, çok az da olsa, onun bu üzüntüsünü unutturmak için, kimi zaman köşkte eğlenceler; âlemler düzenlenir, klasik Osmanlı müziğinden besteler çalınır, söylenir. «...İbrahim Bey'in Sarıyerdeki köşkünde musiki âlemleri tertip olunurdu. Meşhur Kanuni Hacı Arif Bey, İbrahim Bey haftada bir ziyârete gelir, yanında bâzen tanınmış musikişinaslar da bulunurdu. Onun geldiği geceler iyi bir saz olurdu. Ondan musikiyle beraber müdâvimi olduğu Sultan Saraylarına dair fıkralar dinlerdik. Bir gün benden "Kalender"e dair bir şarkı güftesi istemiş, ben de şu mısraları yazmıştım:

*Bu hayatın elem ü derdini tâkey çekelim
Ah, gel bâri Kalender'de biraz mey çekelim»*

diyen Ahmed Agâh, gerçekte şiire nasıl başladığını bir konuşmasında şöyle anlatır: «...Şiire bir aşkla başladım. Üsküp'te henüz beş yaşındayken komşularımızdan güzelliğiyle maruf Redife Hanım'a hayran olmuşum. Aynı Redife Hanım'a oniki yaşında tekrar rastladım. İlk aşkımın yarası açıldı ve bu hanıma ilk şiirimi yazdım.» Yüreğine on iki yaşında «Sürekli Bir İlkbahar»ın ilk tohumları düşen ve bu tohumlar bütün bir ömür, her bahar rüzgârıyla ve kanyan rengiyle yeniden açan Yahya Kemal; gönlünden bu baharların güzelliğini, tazeliğini ve sıcaklığını, hiçbir zaman çıkarmamış; bunu, her sabah açan bir gül, her gece öten bir bülbül gibi gören bir şair olarak ve bunu güzel gazellerle, şarkılarla, dörtlüklerle, beyitlerle, dizelerle giderek birbirinden güzel şiirlerle ortaya koyarak, Sabahattin Eyuboğlu'nun dediği gibi «...O, eski Türk şiiriyle bugünkü şiir zevkinin yeniden doğuşunu» sağlamıştır, diyebiliriz.

Ahmed Agâh, Niş'li İbrahim Naci Bey'in oğludur. Babasının, padişah III. Mustafa devri sancak beylerinden Şehsüvar Paşa soyundan gelmesi, ona daha sonra, Yahya Kemal adını aldıktan başka, «Şehsüvar» sözcüğünün Türkçe karşılığı olan «Beyatlı»yı da soyadı olarak aldirtmiştir.

Annesi Nakiye Hanım, Leskofçalı İsmâil Paşazâde Dilâver Bey'in kızıdır. Her iki aile de «evlâd-ı fâtihan»dan yani «Rumeli fatihleri»nin soyundandır. Bu köklü aile, 1877-1878. Osmanlı-Rus savaşı sonucu, Bosna ve Hersek'in Avusturya Macaristan İmparatorluğu toprakları içinde kalmasıyla Niş'ten Üsküp'e göç etmek zorunda kalmıştır. Topraklarının büyük çoğunluğu Sırbistan içinde kalan aile, geçim sıkıntısı içinde bulunurken, bu arada baba İbrahim Naci Bey, Üsküp belediye başkanlığı görevine getirilir. Ahmed Agâh, ailesinin bu sınır şehrine yerleşmesinden az sonra, burada, bu şehirde dünyaya gelir. İlköğrenime Üsküp «Yeni Mektep»te başlayan ve daha sonra «Mekteb-i Edep»te okuyan Ahmed Agâh; bilgili, görmüş geçirmiş bir kadın olan lalasından, inanmış bir kadın olan annesinden ve çevresinden köklü, geleneksel ve dinsel bir kültür alır! «...Annem, Yazıcızâde'yi, sabah namazlarını kıldıktan sonra okurdu. Beyaz baş örtüsü ile, elindeki kitaba imanla eğilişini hâlâ görür gibiyim. Çok yerlerini anlamadığım halde, annemin yüksek sesle ve makamla okuyuşundan dinlediğim Muhammediye'nin o mısraları bana, bizim öz maceramız, evimizin, mahallemizin, Üsküb'ün ve müphem surette bütün milletimizin dünya ve ahiret macerası gibi gelirdi. Daha o yaşta Yazıcızâde Mehmed Efendi'nin Türklükle İslâmlığı yoğuran, milli, islâmi harsini benliğimde hissetmeye başlamıştım.»

Babasının, Selânik Adliyesi müfettişliğinde görev almasıyla, Ahmed Agâh, öğrenimini Selânik İdadisi'nde sürdürmek zorunda kalır. Karısını Üsküp'te bırakan İbrahim Naci Bey'in, bir süre sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun bu levanten liman şehrinde içki âlemlerine, gece eğlencelerine dalması, onu oğlundan hızla uzaklaştırır. Osmanlı-İslâm varlığını, kendi dünyasında «uhrevî» bir yaşama biçimi olarak gören annesine yaklaştırır. Çok duygulu ve duyarlı bir kadın olan Nakiye Hanım'ın genç yaşta vereme yakalanması ve az zaman sonra da ölmesi, küçük Ahmed Agâh'ın bu çok sevdiği, çok değer verdiği insanın «asûde bahar ülkesine» gitmesi, onun bütün yaşamını kökünden sarsıp değiştirdikten başka, bu üzüntü ve acı onda, her yerde ve her zaman, yıllarca bir buhurdan gibi tütmüş, onun, daha sonra «Yahya Kemal» adına yaygın bir

ün kazandıran en güzel şiirlerinden birinin, *Sessiz Gemi'* nin de gerçek, büyük bir mistik kaynağı olmuştur:

*Dünyada sevilmiş ve seven nafile bekler;
Bilméz ki giden sevgililer dönmiyecekler.*

Selânik İdadisi'ni annesinin ölümüyle yarım bırakmak zorunda kalan Ahmed Agâh, daha önce sözünü ettiğimiz gibi, yine İstanbul'a gelir, bir kere daha Sarıyer'deki akrabası Abdurrahman Paşazâde İbrahim Bey'in köşküne konuk olduktan başka, öğrenimini Vefa İdadisi'nde tamamlar. Ama o, öğrenimini Galatasaray Sultanisi'nde sürdürmek amacındadır. Bilindiği gibi o yıllarda, adından da anlaşılabacağı üzere, Galatasaray Sultanisi, sultana bağlı yeni Osmanlı gençlerinin yetiştirilip, devlet yönetiminde görev almasına yönelik öğrenimi; Türkçe derslerinin dışında bütün eğitimin Fransızca yapıldığı bir okul olarak; Osmanlı İmparatorluğu'nda da, Avrupa'da olduğu gibi, devleti yönetecek, yetenekli, bilgili ve görgülü Batı örneği devlet adamlarına, diplomat ve bürokratlara büyük gereksinime duyulması, okulu bitirenlerin devletin siyasal, ekonomik ve toplumsal kurum ve kuruluşlarında önemli, etkin ve büyük görevler alması sonucu, bu «sultani», genç Ahmed Agâh'ın da ilgisini çeker; özlemini, düşlerinin sınırlarını da aşır gözlerini kamaştırır. Ama Ahmed Agâh, bu çok istediği, düşlerini kurduğu ve kendisi için büyük bir amaç olarak gördüğü Sultaniye'ye kadro olmadığı gerekçesiyle giremez. Bu arada, açıkta kalmak korkusuyla Robert Koleji'ne yazılır ve bir ders dönemi öğrenimini bu okulda sürdürür.

Ama ne var ki, Ahmed Agâh, daha Selânik'te, bir İdadi öğrencisiyken «Esrar» takma adıyla şiirler yazmaktadır. Bundan sonrasını Yahya Kemal'in anlatmasından dinleyelim: «...Evet, 1901 yılında, Üsküp'ten İstanbul'daki bir mecmuaya, İstanbul peyzajlarına dair bir şiir göndermiştim. Hemen neşrettiler. Sonra o mecmuanın yazı işleri müdürü Filibelizâde Nizami bana bir mektup gönderdi. Çok jantiydi.» Genç şair, İstanbul'a gelmezden önce, daha Üsküp'teyken Muallim Naci'nin şiirlerindeki sağlam söyleyişi beğenir, uzaktan uzağa onun bir öğrencisi olarak yetişir. Bir süre sonra da, İstanbul'da, *İrtikaa* ve *Mâlumat* gibi dergilerde Agâh Kemal imzasıyla;

*Bir kere sevdin ebediyyen seveceksin
Akdeniz ufkunu bir mavi duman gölgeliyor
Elli kalyonlu Donanma-yı Humayun geliyor
Giriyor şehre yağız bir atın üstünde zafer*

gibi dizeleri ve özellikle *Servet-i Fünûn* edebiyatının biçim ve havasını taşıyan şiirleri yayınlanır. Yahya Kemal; Agâh Kemal imzasıyla yazdığı şiirlerle ilgili olarak Park Otel'in Boğaz'ın mavi sularına bakan balkonundan Sermet Sami Uysal'a daha sonra şunları anlatır:

...O şiirler o kadar eski ve sanatımla alâkasız ki artık benim sayılmazlar. 1908'den sonra yazdığım şiirler bana aittir. Bu, Avrupa'da da böyledir. Meselâ Victor Hugo ilk gençlik yıllarında birçok şiirler yazdı. Fakat sonradan onları kendisinin saymadı... Ben şiire başladığım zaman, alafrangalar: yabancı; yerliler: geri idi. Evvelâ Fikret ve Cenab'ı taklit ettim. İrtikaa ve Terakki isimli gazetelerde yazdım. ...1903'te Paris'e gittim. Victor Hugo'nun Les Orien'ales, Odes et Bel-lades, Chants du Crepuscule'ünü, Heredia'nın sone-lerini, Les Tropées'sini, Belçika şairi Maeterlinck'in şiirlerini sevdim... 1905'te zevkçe ve ruhça Servet-i Fünun'dan ayrıldım. Saf Fransız şiiri gibi şiirler yaz-mek istedim. Mercure de France ve Revue de Paris şi-mal (kuzey) edebiyatına bakardı; yani Almanya ve İn-giltere'ye. O zaman moda şimalde (kuzey) idi. Bu mec-muaları dikkatle okudum. Verlaine'in Poème Tragi-que de Lile, Le Conte, Gotier'in Emaux et Camées isim-li eserini okudum. Derken musaffa şiiri Gotier ve Hérédia'da buldum. A. de Vigne'yi de çok sevdim. İlk şiirlerim, Mehlika Sultan, Biblos, İnkıraz (Sicilya Kız-ları)'dır.

Bu arada, on sekiz yaşındaki Agâh Kemal, daha son-raki yaşamında dönüm noktası olacak, o yaşamı baştan başa değiştirecek kişiyle, Sarıyer'deki bu köşkte, aynı evin konuklarından biri olarak ve Paris'ten yeni gelmiş, daha önce Fransa'ya kaçarak gittiği için askeriyeden yüzbaşı rütbesiyle uzaklaştırılmış, «Meşrutiyet İhtilalcisi» bir su-bay olan Şekib Bey'le karşılaşp tanışır. Bu karşılaşmayı

daha sonra Yahya Kemal, *Siyasi ve Edebi Hatıraları*’nda şöyle anlatır:

Bu çok güzide insanların söz dinlemek için devam ettikleri bu selâmlıkta Serezli, siyâsi fikirlerinden dolayı Paris’e firar etmiş, sonra dönmüş, lâkin bu sebeple ordudan ihraç edilmiş; çok ahlâklı, çok seciyeli, lâkin Avrupalı’laşmış, Şekib Bey nâmında bir gence tesadüf ettim... Bu Şekib Bey, İbrahim Bey Ailesi’nin gençlerini etrafına alır, Avrupa feylesoflarının fikirlerini söyler, Paris’ten büyük bir cüşişle bahse-derdi. Avrupa medeniyetinden başka bir medeniyet olmadığını, kendisine mahsus bir talâkatle harâretli konuşmalarla anlatırdı... Şekib Bey, terbiyesi, ahlâkı, hâl ü tavrı ve fransızcayı bir Fransız gibi konuşacak kadar iyi bilmesi itibâriyle hepimize bir model gibi görünürdü... Lâkin Şekib Bey, müslümanlığa, Osmanlılığa, hatta Türklüğe düşmandı. Bu derece kozmopolitti. En büyük eksikliği millî inancıydı. Daha fenası bu, müteaddi bir haldeydi, fikirlerini telkin ederdi... Bizde bir gencin yapacağı iş varsa o da bir kolayını bulup Paris’e firar etmek ve orada yaşamak olduğunu söylerdi. O tarihlerde Avrupa’ya meftûn olan Edebiyat-i Cedide edip ve şairlerinden daha müfrit bir şekilde Avrupa-perestti.

Gerçekte bu «Meşrutiyet İhtilâlcisi», genç Agâh Kemal’in içinde fırtınalar yaratıp, gözlerinin önüne bir serap gibi, güzellikler ve yenilikler dünyası Avrupa’yı bütün görkemiyle serdikten başka, onu büyük ölçüde de etkisi altına alır. Ona, hızla gelişen Batı karşısında; her gün her an biraz daha uçuruma sürüklenen Osmanlı İmparatorluğu’nun günden güne bozulan, tam anlamıyla bir kargaşa ve bilinmezlik içinde bulunan siyasal, ekonomik ve toplumsal yapısını bütün ayrıntılarıyla anlatıp ülkenin kurtuluşunu ancak Batılı bir devlet aşamasına gelmekte gören düşüncelerini, giderek ülkülerini ve özlemlerini anlatır. Güzel konuşan, çok bilgili ve kültürlü, karşısındakini etkilemeyi çok iyi bilen bu yüzbaşı, gerçekte İmparatorluğun siyasal ve düşünsel gelişmelerinin, yani «Yeni Osmanlılar»-

dan, «Jön Türkler»e uzanan devrimci çizginin de, sözün tam anlamıyla, bir «ihtilalci» subayıdır.

Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda, gençlerin ilk kez, devrimci oluşumu ve etkinlik kazanması, Batı'nın siyasal ve toplumsal düzenini, ekonomik yapısını kökünden sarsan ve değiştiren «1789 Büyük Fransız Devrimi» rüzgârının ülke topraklarında da esmesiyle başlar. Bu yıllarda devlet yönetimine geçen padişahlar, siyasal, bilimsel ve ekonomik yönden hızla gelişen ve ilerleyen Avrupa karşısında durmaksızın gerileyen, giderek bir çöküntü ve yıkılış içine sürüklenen, siyasal ve toplumsal varlığını Batı'nın bu gelişmesi karşısında korumak ve sürdürmek zorunda kalan İmparatorluk, yönetimini ve düzenini çağının gereklerine, gelişen teknolojisine uygun bir biçimde değiştirip yenileştirmeyi amaçlayarak ve bu gerileme, yıkılışa sürüklenmekten ülkenin ancak böyle kurtulacağını düşünerek, bir dizi «*ıslahat ve reform hareketleri*»ne girişirler.

Bu baskı ve terör düzenine Osmanlı gençlerinin ilk örgütlü karşı çıkışının, 1789 Büyük Fransız İhtilali'nin yüzüncü yıldönümü olan 1889'a rastlaması gerçekten çok ilginç bir olaydır. Bu yıllarda, Paris sergisini gezmek iznini alan Bursa Maarif Müdürü Ahmed Rıza Bey, Fransa'dadır. Aynı yıl, İstanbul'da Sirkeci'de Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'nin bahçesinde beş devrimci genç ülkeyi despot padişah II. Abdülhamid'in baskısından kurtarmak amacıyla «İttihad-ı Osmani» adıyla gizli bir örgüt kurarlar. Paris'te çıkan *Meşveret* gazetesinin ve bazı «Jön Türk» yayınlarının sürekli okuyucuları olan bu gençler, Tıbbiye'den sonra Harbiye ve Mülkiye'li gençler arasında da yaygınlık kazanıp, İzmir'de *Hizmet*, *Saadet*, *Ahenk* gibi gazeteler çıkardıktan ve Galata'daki «Fransız Postahanesi» aracılığıyla Paris'te bulunan Ahmed Rıza Bey ve arkadaşlarıyla bağlantı, giderek bir ilişki kurduktan sonra, topluluk «İttihad ve Terakki» adını alır.

Ülke toprakları üzerinde acımasız bir biçimde süren bu zulüm ve baskı yönetiminden bunalan gençler arasında İttihad ve Terakki'nin önem ve etkinliği, yaygın ve büyük olur. Kurulan bu gizli örgüte ilgi günden güne artar; hareket özellikle yüksek öğrenim gençliği arasında azım-

sanamayacak boyutlara vardktan başka, ilerici ve devrimci düşünce ve görüşler de bu ocaklarda kök salmaya başlar.

Ama gençler arasında kök salmaya başlayan bu çağdaş düşünce ve görüşler, bir süre sonra padişaha jurnal edilir. Bu gençlerin büyük bir bölümü tutuklanıp sürgüne gönderilir. Birçok ilerici ve devrimci genç de, Mısır'a, Avrupa'ya kaçarak, çalışmalarını, eylemlerini orada sürdürmek zorunda kalır. Ülke içinde «Ahrar-ı Osmani», yurt dışında «İkinci Jön Türkler» adını alan bu gençler, II. Abdülhamid'in izlediği politikanın yasa dışı tutum ve davranışlarının insanlıktan uzak olduğu görüş ve düşüncelerini, yayınladıkları gazetelerle, yazdıkları kitaplarla, yaptıkları açık ve kapalı toplantılarla sergilemeye çalışarak, bu devlet düzeninin, *öğürlük* ve *meşrutiyet* yanlısı Osmanlı halkına yaraşır bir yönetim biçimi olmadığı görüşlerini ortaya koyarak, bu despotik yönetimi yıkıp ortadan kaldırmanın kaçınılmaz olduğunu sert, etkin ve özverili bir biçimde savunurlar.

Padişah, yurt dışından kendisine yöneltilen bu ağır, sert ve yoğun yayınlara, bunların İstanbul'da kalan arkadaşlarının bir bölümünü tutuklayıp sürgüne göndererek karşılık verir. Gençler, bu kere, düşünce alanından çıkıp, eyleme geçerek despot padişahı saltanattan uzaklaştırmak amacıyla bir darbe hareketine girişirler. Olay, padişaha ve adamlarına *jurnal* edilir. Hareketi haber alan saray, darbeci gençlerin büyük bir kısmını yakalayıp tutuklar. Yargılanan gençler, imparatorluğun en ücra, en ıssız yerlerine sürgüne gönderilir.

Agâh Kemal, Sarıyer'de İbrahim Bey'in köşkünde tanıdığı «Meşrutiyet İhtilâlcisi» yüzbaşı Şekib Bey'in bu anlattıklarının büyük etkisi altında kalarak ve despot padişah II. Abdülhamid'in özgürlükleri kısıtlayıp yasaklayan ve sürgünlere gönderen yönetiminden bunalarak ne yapacağını, nasıl davranacağını düşünürken; bir gün Tophane rıhtımında duran «Memphys» vapuruna gizlice binerek Fransa'ya kaçır. Bundan sonrasını Yahya Kemal'in anlatmasından dinleyelim:

...1903'de Genç Türklük cereyanına kapılarak Pa-

ris'e gitmiştim yahut o zamanki tâbirle firar etmiştim. Her Jön Türk şöyle düşünürdü: Biz bir avuç aşiretten koca bir devlet çıkardıktan sonra çok barbarlıklar etmişiz; şimdi Garb'a (Batı'ya) uymamız ve yaranmamız için Fransa'yı meşk etmemiz gerek!.. Sonra düşünceye geçtim: Fransıza hayran olmakta haklıyız. Neden? Çünkü, tarihi var, sanatı var, medeniyeti var, yuğurulmuş ve şekillenmiş vatani ve milleti var. Ya bizim?.. Şüphesiz Paris mühimdir. Paris'te bir buçuk sene kadar lisan öğrendim. 1904'ün sonunda Fransızca'yı tekellüm edecek hale gelmiştim. Okuduğumu da anlıyordum.

Paris'te kaldığı beş yıl içinde Yahya Kemal, «Meaux Koleji»nde Fransızca öğrendikten başka, «Ecole Libre des Scienes Politiques»i (Siyasal Bilimler Okulu'nu) bitirmeğe çalışır ama son girdiği sınavda başarısızlığa uğrayarak öğrenimini yarım bırakmak zorunda kalır. Bunu babasına yazdığı bir mektuptan okuyalım: «...Bu diplomanın alınmasının sizi ne kadar mesut ve müftehir bırakacağını nazarı dikkate alarak, bütün gayretimi yererek son imtihan devresini müthiş bir cehennem çalışması içinde geçirdim. Yine muvaffak olamadım... Hiç bir babanın gösteremeyeceği yüksek bir fedakârlıkla beni beş sene Paris'te yaşattınız.» diyen Yahya Kemal, okuldaki başarısızlığı üzerine dönüş hazırlıklarına girişmekle birlikte dört yıl daha Paris'te kalır.

Paris'te «Quartier Latin»de yaşayan şair, bir yandan gerçek Fransız şiirinin ne olduğunu, nasıl söylendiğini öğrenip araştırırken, öte yandan Albert Sorel'in tarih derslerini izler. O yıllarını bir konuşmasında şöyle anlatır:

...Şüphesiz Albert Sorel'in üzerinde tesiri olmuştur. Fakat beni asıl başka bir şey milliyetçi yaptı. Paris'te talebe mitinglerine gidiyordum. Balkan harbi arifesinde bizim ekalliyetler, Rumlar, Bulgarlar büyük mitingler tertip ediyorlardı. O sıralarda bizim Jön Türkler Abdülhamid'i yıkmakla meşguldüler. Yoksa Türk Milletinden falan haberleri yoktu. Baktım bu Rumların, Bulgarların yıkmak istedikleri Abdülhamid değil, başka şey. Bunlar Türk milletini yıkmak isti-

yorlar. Demek Türk milleti diye bir şey var. Bu nasıl bir millettir? Mazisi nedir— diye merak etmeğe başladım. Ulûmu Siyasiye Mektebi'nde tarih okuyordum. Türk milletinin mazisini öğrenmek için tarih kitaplarını karıştırmaya başladı.»

Ama o, her ne kadar, İkinci Jön Türk hareketine katılan Paris'teki arkadaşları gibi, «yalnız propaganda ve gazetelerle ihtilâl yapılamaz. Bunun için silahlı kuvvetlerin de bu harekete katılmalarını sağlamak gerekir» ya da Prens Sabahaddin Bey ve arkadaşlarının ileri sürdüğü, «bir askeri darbe için teşkilâtlanmak ve imparatorluktaki yapılacak reformları teminat altına almak için Avrupa devletlerinin işe karışmasını sağlamak» şeklindeki görüş ve düşüncelerine pek o kadar katılmazsa da; bütün bu tartışmaların dışında kalarak, «...toprağın mühim bir şey olduğunu, milliyetin bir unsuru olduğunu anladım. Bizi de yaratan Anadolu ve Rumeli toprağı idi. Milliyeti zaman bakımından da tahdid etmek lâzımdı. Tarih kitaplarını karıştırdıktan sonra kanaat getirdim ki, bu bakımdan Malazgirt muharebesi mertebe olarak kabul edilebilir» diyerek, düşünce ve görüşlerini bir yeni tarih bilincine varmak, çalışmalarını bir sentez doğrultusunda oluşturmak amacıyla Türk tarihinin kaynaklarına yönelir. Nedense onu, bir şair olarak, bütün bu siyasal düşünce ve tartışmalardan çok Batı, giderek klasik ve yeni Avrupa edebiyatı, daha çok da Fransız şiiri ve şairleri ilgilendirir:

...Fransa'da siyasetin sanatı tahdit etmediği devirlerde türlü türlü, eşi görülmemiş sanatkârlar belirmiştir. Sanatkâr imal edilen birşey değildir. Onu tabiat hazırlar ve ortaya atar. Bakarsınız bir Balzac çıkar, bakarsınız bir Stendhal çıkar... Sanat tahdit edilince sanatkâr çıkmıyor. Bunu Fransız İhtilâli'nde de denediler. "Biz yalnız ihtilâl şiirleri terennüm eden şairler isteriz!" diye feryat ettiler. Ortaya iki şair çıktı: Joseph Chénier ile André Chénier!... Birincisi nasıl isteniyorsa öyle şiirler yazdı ve bir şeye benzemedi. İkincisi kendi istediği gibi yazdı. Muvaffak oldu. Onu da tepelediler.

...Fransız şairleri herkesin kullandığı kelimelerle

şiiir söylerdi. Bu kelimelerin muayyen terkibi ile şiiir husule gelir... Paris'te iken Verlaine, Rimbaud gibi şairleri beğenirdim. Fakat Sully Prudhomme'u sevmeydim. Bilhassa Verlaine'in Fêtes Galantes'ını çok beğenmiştim. Şair orada eskiyi dile getirir. İşte bunun üzerine ben de bunu kendi edebiyatımızda denemek istedim. Saf Fransız şiiiri gibi şiiirler yazdım.

...Sembolistlerden ayrılıyordum. Mısraın musikisi bahsinde onlarla beraberdim. Fakat mana bahsine gelince, onlardan ayrılıyordum. Esasen ritm mânânın bir ifadesidir. Sembolistlere göre 'belâgat' da 'impur' bir unsurdur. Epik şiiir değildir. Eğer epik şiiir, şiiir değilse, Homere'i, Virgile'i inkâr etmek, Victor Hugo'nun şair olamadığını ilân etmek lâzımdır. Bu, şiiirin temelini sökmek demektir. Sonra aşk doğrudan doğruya terennüm edilmeyecekmiş? Niçin? Romantikler ve bilhassa Musset fazla terennüm etti diye mi?.. Sembolistler, Fransız şiiirinin geçirmiş olduğu safhalara karşı kendi aksülâmellerini umumi bir kanun haline, bir estetik prensibi haline koymak istemişlerdir. Victor Hugo fazla yaşamış, onun epik şiiirlerinin şiiir dünyası üzerindeki hâkimiyeti fazla uzun sürmüş. Şu halde epik şiiiri lâğvetmeli! Musset, aşkı, aşkın ıztıraplarını fazla terennüm etmiş. Şu halde aşkı şiiirden kaldırmalı. Böyle şey olur mu? Bence ecnebi şiiir ekollerinin esaslarını öğrenmeli, bilmeli, fakat aynen kabul etmek ve tatbik etmek hususunda ihtiyatlı davranmalıdır. Mektebe gittiğimiz zaman da birtakım şeyler öğreniyoruz. Fakat hayata atıldığımız zaman bunları aynen tatbik edebiliyor muyuz? Hayır. Ecnebi memleketler bizim için bir mekteptir. Vatan ise hayattır.

Bu arada, imparatorluk sınırları içinde, kelimenin tam anlamıyla «Hürriyet»ler ortadan kalkmış, padişah II. Abdülhamid «Hürriyet» sözcüğünün gazete ve kitap sayfalarında bile yer almasına izin vermemiş; yazılar, yayınlar çok sıkı bir denetim altına alınarak «sansür» konulmuş; askeri ve sivil okullardaki öğrenciler de çok sert «kontrol» edilmiş; söz ve düşünce özgürlükleri ortadan kalkmış, gi-

derek siyasal ve toplumsal alandaki her hareket, her gösteri yasaklanmıştır.

Ne var ki, bu despotik yönetime karşı, ülke içinde ve dışında gittikçe artan hareketler ve eylemler önem, etkinlik kazanmağa başlamış; Cenevre ve Kahire'de yeni Jön Türk toplulukları ortaya çıkmış. İstanbul'da da, V. Murad'ın saltanattan uzaklaştırılmasından bu yana, ilk kez, gençler arasında ilerici ve devrimci gizli örgütler kurulmuştur. Bunların ilki, Şam'da, yüzbaşı Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından kurulan «Vatan ve Hürriyet» cemiyetidir. Örgüt, bir süre sonra Yafa ve Kudüs'te bulunan «Beşinci Ordu»nun genç subayları arasında da önem ve etkinlik kazanır. Aynı yıl, İstanbul'da da, Askeri Tıbbiye öğrencilerinden bir grup, «Kanun-u Esasi»nin yeniden yürürlüğe konulması, «Meşrutî» yönetimin gerçekleşmesine yönelik gizli bir cemiyet kurarlar. Bu gizli örgütlerin en önemlisi, «Üçüncü Ordu»nun genç subayları arasında, Selânik'te Mehmet Tahir, Naki ve Mehmed Talât Bey'lerin kurdukları «Osmanlı Hürriyet» cemiyetidir. Bu topluluk bir süre sonra, merkezi Paris'te bulunan Ahmed Rıza Bey ve arkadaşlarının kurdukları «Osmanlı İttihad ve Terakki» cemiyetiyle birleşir. Bu birleşme, her iki cemiyeti daha etkin, daha güçlü bir duruma getirir. Özellikle cemiyet Rumeli'de, Mehmed Talât Bey ve arkadaşlarının yoğun ve özverili çalışmalarıyla hızla örgütlenir. Selânik, Kosova gibi, imparatorluğun büyük şehirlerinde yankılanıp yaygınlaşır.

Ama Yahya Kemal, Paris'te bulunduğu yıllarda, «... "Jön Türklük" diye cazibeli bir hareketin belirmesi, İstanbul'da da "hâfiyelik" diye bir mesleğin zuhuru gibi bir çok âmillerin bir arada tecelli etmesiyle», bu, «siyaset ve idareye yeni bir istikamet» verme hareketinin içinde yer almayıp, biraz da dışında kalmaya çalışarak, daha çok edebiyat alanına yönelir.

...ilk defa tarih kapısından yeni bir ufuk gördüm... Mimarimizi, edebiyatımızı, medeniyetimizi inceledim. Arada Selçuk'u keşfettim. Arkadaşlara da anlatmaya başladım. Osmanlı beyliği kurulmadan çok evvel, Anadolu'ya akın eden Türk boylarından bahsettım. Paris'teki Türkler'in elebaşısı Ahmed Rıza Bey benim bu telkinlerimi duyunca kızmış, beni çağırdı,

azarladı. Yeni Osmanlılar beni Türk'tür diye içlerine almadılar, yeni Türkler de Osmanlı'dır diye içlerine almıyorlar; benim halim ne olacak?

...Lamartin «Batan, ecdadın küllerinden yapılmış topraktır» diyor. Biz Türkler de ikametgâhtan sonra mezara, hayattan fazla ölüme ehemmiyet vermişiz. Milliyetini idrak eden bir millet, ölüleriyle beraber yaşar. Ölülerin ölmüş olduğunu niçin fark etmeli?... İki cahil adam yetişmeseydi tarihimizi bilemezdik. Birisi Evliyâ Çelebi, müezzîn. Birisi de Silâhtar, bir asker. Silâhtar, Fındıklı'lı bir genç. Nasılsa saraya yerleşmiş. İmlâsı bile yok. Fakat onlar sayesinde tarihimizi biliyoruz.

...Meşhur ressam Degas, bir gün Mallarme'ye: «Fransızca'yı, vezni, kafiye'yi biliyorum. Üstelik bazı fikirlerim de var. Fakat yazdığım şeyler şiire benzemiyor; acaba neden?» demiş. Mallarmé, gülerek şu cevabı vermiş: «Şiir fikirle değil, kelime ile yazılır.» Ben evvela şiirin mevzuunu kalbimde muhafaza ederim. Sonra onu kelimelere dökerim. Bu kelime istifindeki ritme, âhenge bakarım. Kelâm olunca şiir olur... Şiiri söylemek lâzımdır. Asıl şiir o zaman meydana gelir. Kelimelerin ianesi ile bazı mısralar yazılabilir. Fakat daha ileriye gidilemez... Mevzu, kalbimde doğunca ona ifade ararım. Duyduğum mevzuu sadık kalırım. Ona başka şeyler katmam. Ben Türkçede pœezi pür'ü (asıl şiiri) aradım. Beni edebi mektepler, S  nacle'ler, Chapelle'ler, h  l  sa bir nazariye etrafında te  sekk  l eden küçük edebiyat toplulukları hiç çekmedi.

1908 yıllarına gelindiğinde, artık olayların gerçek merkezi Paris ve Cenevre'deki siyasal sürgün J  n Türkler değil, Makedonya ve Anadolu'da yeni direniş org  tleri oluşturan genç Harbiyeli subaylardır. Yine bu yıllarda, devrimci Osmanlı gençlerini y  reklendirecek i   ve dış olaylar da hızla gelişir. Bu arada, Meşrutî düzene yeni geçen Japonya,   arlık Rusya'sını yenilgiye u  ratur. Bu yenilgiyi hem Rus, hem de Asya'lı devrimci gençler ve aydınlar Meşrutiyet'in bir zaferi olarak kabul ederler. İngiltere ve Rusya, Reval'de, Avrupa'nın «Hasta Adamı» Osmanlı İmpa-

ratorluğu'nun ölüm fermanı üzerinde açık ve gizli görüşmeler yaparlar. Bu iki ülke, aralarındaki görüşmeler sonunda, Babiâli'ye, imparatorluk toprakları üzerinde, Meşrutî düzene geçmesi konusunda, baskıya geçerler. Ülke sınırları içinde de, devletten zamanında maaşını almayan, karnı doymayan, üzerindeki elbiseler paçavra olan subay ve askerler de hoşnutsuzluklarını açık bir biçimde ortaya koymaya girişirler. Bu ve buna benzer hareketler hızla Anadolu'dan Rumeli'ye yayılır.

Selânik ve Manastır'daki devrimci genç subaylar, açıkça padişaha ve onun yönetimine karşı harekete geçmişlerdir. Bu genç subaylar, Edirne'deki İkinci Ordu'dan da büyük güvence aldıktan sonra, eylemlerine büyük bir yoğunluk kazandırırılar. Resne Tabur Kumandanı Kolağası Niyazi Bey de, Enver Bey gibi, askerleriyle birlikte despotik yönetime karşı ayaklanarak dağa çıkar. Bu ayaklanmaları bastırmakla görevli Müşir Şemsi Paşa, Manastır'a gelir. Durumu ve olayları saraya bildirmek üzere gittiği telgrafhaneden çıkarken teğmen Bigalı Atıf tarafından tabancayla vurularak öldürülür. Olay, hızla Makedonya'daki Üçüncü Ordu'nun bütün birlikleri arasında yayılır. O kadar ki, hareket, az zaman sonra Edirne'deki İkinci Ordu birliklerini de etkiler. Bu arada, büyük çapta halk ve ordu içinde gelişen ve güçlenen İttihad ve Terakki, despotik yönetime isyan bayrağını açan bütün devrimci subayları benimseyip kendinden saydıktan başka, onları bağrına basar.

İmparatorluk topraklarında Meşrutiyet ilân edilip, Hürriyet bütün ülkede büyük sevinç gösterileriyle karşılanırken; hocalarla papazlar, şehrin büyük meydanlarında, sokak ve caddelerinde, halkın gözleri önünde kucaklaşıp öpüşürken; dağlardaki çeteler birer birer şehirlere inip çalışmalarını durdurarak sivilleşirken; sansür kalkar, basın özgürlüğe kavuşur, aydınlar ve gençler hafiyelerin izlemelerinden, bir jurnalle ülkenin en ücra, en ıssız yerlerine sürülmek korkusundan kurtulurken; çok uzun ve ağır bir baskı dönemi son bulup, Hürriyet, Türk olan ve olmayan, Müslüman, Hristiyan ve Musevi topluluklarınca büyük sevinç gösterileriyle kutlanırken; meydanlarda, caddelerde kalabalık içinde bitmez tükenmez söylevler çekilirken; siyasal suçluların affı için *irade-i senniye* çıkıp hapisaneler-

deki tutuklular özgür bırakılırken; sürgüne gönderilen, firar eden, Avrupa'ya kaçıp Paris'te, Cenevre'de, Londra'da toplanıp, oradan Hürriyet kavgasını çıkardıkları gazetelerle, kurdukları cemiyetlerle sürdüren, başta Ahmed Rıza Bey olmak üzere, Sami Paşazade Sezai, İsmail Hakkı, Doktor Nâzım, Bahaddin Şakir, İshak Sükûti, Celâleddin Arif, Tunalı Hilmi, Akil Muhtar, Çürüksulu Ahmed, Şefik Esad gibi «Meşrutiyet İhtilâlcisi» Jön Türkler birer birer İstanbul'a dönüp bu «Hürriyet Bayramı»na katılırken, Yahya Kemal Avrupa'da kalır, Paris'te yaşamını ve çalışmalarını sürdürür. Ama ne var ki o, bir yandan bu siyasal coşkunluğun, bu özgürlük heyecanının durulup, gerçek yerini ve yatağını bulmasını beklerken; öte yandan, Türk şiirini Avrupa şiiri gibi, eski Yunan ve Latin kültürüne bağlamak gerektiği düşüncesine kapılır. Ama çok geçmeden, bizim asıl şiirimizin kendi klasiklerimize bağlanması ve kendi şiir dilimizin gelişmesinden kaynaklanıp güç alması gerektiği düşüncesine de şair, yine o yıllarda Paris'te varır:

...eski Türk şiirinin azami inkişâfı, aynı zamanda siyasî şevketinin de inkişaf devri olan XVI. asrın ikinci kısmındadır. Klasik şekilli ve derin hisli büyük şair Fuzûlî, Türklerin Macarlar ve Acemlerle mücadelelerindeki kahramanlıkları terennüm eden İstanbullu Bâkî bu devirdedirler. Bunları kısa bir müddetle Türkçeye en yüksek ahengini veren Nefî ile Râsim'in muassırı ve hissiyatı tasvirde eşsiz bir şair olan Nailî Kadîm müheyyîç şiirleri ile Nabî ve nihayet Türk şevketinin inhitâtını takip eden lâkaydi devrine izâfeten Lâleler devri şairi tesmiye edilen Nedim takip eder.

... şiirde ses ve nefes iki unsurdur. Mısraın ayakları yerden kopmazsa yahut en hafif bir kulağı bir ses gibi doldurmazsa halis şiir değildir. Değişen aruz değil, dildir. Aruz, Sadi ve Hafız zamanında neyse, bugün odur, hiçbir zaman değişmedi. Şiirin asıl maddesi mânâ değil lâfızdır. Sembolistlerin en büyük hizmeti bunu anlatmak olmuştur. Sembolistler, şiirin teşbih ve istiareden ibaret olmadığını, bunların impur unsurlar olduğunu da tesbit etmişlerdir.

...Mısra benim namusumdur. Mısra, manası ritmi ve şekli ile birlikte doğar. Bazen mısranın yarısı doğar, yarısını aramak lazımdır. Aranmazsa bulunmaz ve işte o zaman manzumenin içinde yanlış ve mekanik mısralar yer alır. İnsan bunu derhal hisseder, çünkü bu mısralarda *musique interieure* (iç musiki) yoktur.

...Bizim şiirde beyitler vardı, hakiki manzume yoktu. Hakiki manzume, muhtelif kısımları birbirini tamamlayan bir bütündür, bir bestedir. Şiir; hazların, elemelerin ifadesidir. Onun için şiir dinli olsun, dinsiz olsun denemez. Bana heyecan veren bir katolik şiirini sevebilirim. Hatta bir komünist şiirini de sevebilirim. Fakat bu benim komünist olduğumu göstermez. Şiir duygusunu lisan haline getirinceye kadar yoğurmak ve en çok toplu bir madde haline sokmak, o kadar ki mısra güya hissin ta kendisi imiş gibi samimi bir vehim versin. Şiir, sessiz bir musikidir. Şiir, musikinin hemşiresidir. Şiir, musikiden başka türlü bir musikidir.

...Şiir, gerçek şiir, öz şiir, her şeyden evvel bir şeye: Şiire benzemelidir. Şiir de bir söyleyiştir. Güzel olan söylenen değil, söyleyiştir. Hayatta söyleyene değil söylenene bak, ne kadar doğru ise, sanatta da söylenene değil, söyleyişe bak, düsturu o kadar yerindedir.

... İstiyorum ki Türk'ün hançeresine göre telâffuz edilmiş ve Türk'ün hançeresine uygun bir ahenk içinde kullanılmış kelimelerle bir şiir yaratılsın.

Ve şair Kemal, bu düşüncelerle dolu, Paris'i geride bırakıp İstanbul'a, vatana döner. O, tarihte ve coğrafyada gerçek Türk'lüğü aramaya koyulduğu Avrupa'dan; Fransa tarihini, giderek dünya tarihini inceleyip araştırdıktan başka, en yeni metotlarla Türk tarihini değerlendirmek amacıyla, güçlü bir tarih, edebiyat ve şiir kültürüyle, gittiğinden daha bilgili ve bilinçli bir şair olarak; dünyayı saran yeni iktisadi, siyasal ve kültürel olaylar karşısında, her zamankinden daha çok Türk olmak ve Türk kalmak için, neler yapmamız gerektiğini düşünerek gelir. Sabahattin Eyuboğlu'nun dediği gibi: «...Yahya Kemal frenk şiirinin özüne

vardıktan, Quartier Latin'i keşfettikten sonra, Türk şiirine dönmüş, Türkçenin lezzetini frenk bilinci ile tatmıştır. Frenkten Türk'e dönüşü çoktan ve eşsiz bir ölçü ile gerçekleştirmiş olan büyük Türk ustasının Paris'te 1932'de Türk Talebe Cemiyeti'nin bir toplantısında yaptığı değerli gözlemlerinden şu unutulmaz cümleyi hatırlıyorum: "Ben Paris'e alfranga geldim, alaturka döndüm". Ancak Yahya Kemal gibi ulusal varlığının gerçek lezzetine varmış bir sanatçının dilinde değer kazanan bu sözle» döner.

1912'de Paris'ten İstanbul'a dönen Yahya Kemal'e, Darüşşafaka Lisesi'nde ve Haydarpaşa Osmanlı İttihad Mektepleri'nde Tarih ve Edebiyat öğretmenliği görevi verilir. Bir süre sonra «Türk Ocağı» çevresine katılan şair, ulusçuluk akımını yaymak isteyen bu cemiyetin «Cuma» toplantılarında Türk ve Batı edebiyatını söz konusu eden konferanslar verir. Başta Ziya Gökalp olmak üzere, birçoğunu daha önce Paris'te tanımış olduğu, şu ara, İttihad ve Terakki Fırkası'nın merkez organlarında görev almış düşünce ve politika adamlarıyla tanışıp, yakınlık kurar.

Yahya Kemal daha sonra, dönemin ulusçuluk akımına bağlı Fuat Köprülü, Hamdullah Suphi, Yakup Kadri gibi yazar ve düşünürlerle tanışır. Yakup Kadri, bu tanışmayı «Gençlik ve Edebiyat Hatıraları'nda şöyle anlatır.

...Ben o zamana kadar Yahya Kemal adını işitmiş bile değildim. Bir gün Beyoğlu'nda «Bon Marche» pasajından geçerken birkaç arkadaşıyla birlikte karşı yönden gelen dostum Kıbrıslı Şevket'le raslaşmış ve Şevket bana yanındakiler arasında kim olduğunu bilmediğim tıknazca bir genç adamı —adını söylemek-sizin— yarı şaka, yarı ciddi şu sözlerle tanıtmıştı: «... Öp elini, büyük edebiyat üstadımızın!» Baktım; karşıdaki genç adamın edebiyatla herhangi bir ilgisi olabileceğine ihtimal veremedim. Şevket'in, benimle şakalaşmaktan ziyade onunla alay ettiğini sandım ve gülerek elini sıktıktan sonra uzaklaşıp gittim... O günün akşamı mıydı, yoksa daha ertesi akşamlardan biri miydi, diğer dostum Şefik Esat'la Divanyolu'ndaki evinde buluştuğum zaman öğrenecektim ki, on yıldır Paris'te yaşayan Yahya Kemal adında biri, son günlerde memlekete dönmüş ve bu evde konuklamakta

imiş. Şefik Esat, gerçi, ondan sadece «şair Kemal» diye bahsediyordu ama, ben onun kim olduğunu asıl bu şairlik vasfıyla daha iyi kavramıştım. Paris'ten yeni geldiği söylenen kimse mutlaka Kıbrıslı Şevket'in bana tanıttığı «büyük edebiyat üstadı» olacaktı. Hele Şefik Esat, misafirinin Quartier Latin'de geçirdiği bohem hayatına dair bazı fıkralar anlatmaya başladığı ve bu arada bir de Jean Moréas'ın ahabası olduğunu söyleyince bu husustaki şüphem kalmamıştı. (...) itiraf ederim ki, Yahya Kemal, biraz sonra bulunduğumuz odadan içeriye girdiği vakit kendisinde, Şefik Esat'ın bana bildirmek istediği vasıfları uzun bir süre boş yere arayacaktım. Tombul vücudu, güzel, ama çizgileri kalın başı ve tutuk, donuk haliyle, Paris'ten, Quartier Latin'den değil, Osmanlı ülkesinin uzak vilayetlerinin birinden gelmiş herhangi bir taşralı genci andırıyordu. Dilinde de hafif bir Rumeli şivesi vardı... Mübarek, on yıl Paris'te Quartier Latin'de yaşamış olmak şöyle dursun, sanki hiç memleket dışına çıkmamış, İstanbul'dan hiç ayrılmamış; hatta İstanbul'un hep alt katlarında, çayhane ve mahalle kahvelerinde vakit geçirmekten başka bir şey yapmamış gibiydi. Konuştuğu türkçeye birtakım fransızca sözler ve deyimler karıştırmasa onun herhangi bir Batı kültürü aldığına ve hele Jean Moréas gibi Fransız şiirinin ustalarından biriyle ahabalık ettiğine ihtimal verilemezdi... Edebiyattan henüz söz açmamıştı ama, açacak olsa, sanıyordum ki, Fikret'ten Cenap'tan değil de Muallim Naci'den bahsedecektir. Evet, Yahya Kemal, ilk görüşmemizde benim üzerimde böylesine bir Şarklı tesiri yapmıştı.

Ertesi gün Babıâli caddesinden ağır ağır inen şair, Quartier Latin'e dönmeyip, Aşyan'a, Tevfik Fikret'i görmeye gider. Onu, Copée'yi, Sully Prudkhomme'u okurken bulur. Türk şiirinin belki en büyük «inkılâpçısı» saydığı şairle tanışır. Türk şiirinin Doğu şiiriyle bağlarını kırma-ya çalışan, bu şaire «Biblos» şiirini okur:

BİBLOS KADINLARI

Mermerde naş'ı hâreli bir tülle örtülü
Biblos, ilâhi genç Adonis, bekliyor ölü.
Matem şeritleriyle sarılmış alınları
Mevkiyle geldi lâhdine Biblos kadınları... Afrodite
İçinde ağladığın gölgeden işit
İskenderiyye kızlarının âh ü vahını
Ayda dağlarının ilâhını.
Giryeyle biz veda ediyorken bu beldeye,
Kalsın yanımda saçlarınız armağan diye.
Ey şimdi genç ölen! Kalacak dilde zikrimiz;
Biblos'ta lâleler gibi soldukça bikrimiz.

Yahya Kemal'in anlatmasına göre; bu şiiri okuyunca, Tevfik Fikret oturduğu yerden kalkmış, şairin yanına gelmiş, ona «Şiirin böyle olacağını hissetmiştim. Fakat böyle şiir bizde güç yazılır» demiş. Yahya Kemal, usta şair Fikret'in bu övgüsünden cesaret alarak, ona bir şiirini daha söylemiş:

NAZAR

Gece, Leylâ'yı ayın on dördü,
Koyda tenhâ yıkanırken gördü.
«Kız vücudun ne güzel böyle açık!
Kız yakından göreyim sâhile çık!»
Baktı etrâfına ürkek ürkek,
Dedi: «Tenhada bu ses n'olsa gerek?»
«Kız vücudun sarı güller gibi ter!
Çık sudan kendini uryan göster!»
Aranırken ayın ölgün sesini,
Soğuk ay öptü beyaz ensesini.
Sardı her uzvunu bir ince sızı,
Bu öpüş gül gibi soldurdu kızı,
Soldu, günden güne sessiz, soldu.
Dediler hep: «Kıza bir hâl oldu!»
Ta içindendi gelen hıçkırığı,
Kalbinin vardı derin bir kırığı.
Yattı, bir ses duyuyormuş gibi lâl,
Yattı, aylarca devam etti bu hâl,
Şimdi simâsına akşam hüznü.

Böyle, yastıkta görenler yüzünü,
Avuturken uzun sözlerle,
O susup baktı derin gözlerle.
Evi rüzgâr gibi bir sır gezdi,
Herkes endişeli bir şey sezdi.
Bir sabah söyledi son sözlerini;
Yumdu dünyaya elâ gözlerini;
Koptu evden acı bir vaveylâ,
Odalar inledi: «Leylâ! Leylâ!»
Geldi köy kızları, el bağladılar.
Diz çöküp ağıladılar, ağıladılar
Nice günler bu şeametli ölüm,
Oldu çok kimseye bir gizli düğün.
Nice günler bakarak dalgalara,
Dediler: «Uğradı Leylâ nazara!»

Yine Yahya Kemal'in anlatmasına göre; Tefik Fikret, şairin bu şiirine de, «Enigmatik, muammalı» demiş. Ama o, yıllar sonra, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın tanımladığı şu ustalığa erişecektir:

...Her yenilik getiren şairde eskiye bakan bir taraf vardır. İnkâr ettiğimiz an, sanat kendiliğinden durur. Kaldı ki Yahya Kemal, Fikret'in konuşma dili ile ve nesir edasıyla getirdiği şiir anlayışının üstünden, eski şiirin en halis ve yaşaması gereken tarafını, edâ ve söyleyişini yeniye nakletmesini bilmiş, böylece ilhamında barıştığı bir ikiliğin üstünden konuşmuştur... Yahya Kemal dilin mükemmeliyet inmkânlarını en son haddine kadar yoklamış, tartmış ve bulmuş olan adamdır. Bâki'den ve Nef'i'den sonra Türkçe'nin hâkim şairi odur.

Bu yıllarda Yakup Kadri yirmi dört, Yahya Kemal yirmi sekiz yaşındadır. İlk karşılaşmalarının üzerinden bir, belki iki akşam geçmiştir. Bir akşam edebiyat meraklısı hanımların da bulunduğu bir toplantıda, herkesin ricası ve ısrarı üzerine şair ayağa kalkar ve kendisine özgü şiir söyleme biçimiyle Hugo'dan, Baudelaire'den, Varlaine'den, Hérédia'dan ve bunlar arasında da Türk edebiyatının eski ve yeni şairlerinden şiirler okur. Yahya Kemal, bu şiirleri hiç şaşırmadan, hiç yanılmadan ve her sözcüğün anlamını

vererek, her dizenin akışını anlatmak istediği duyguya göre değerlendirerek ezbere söyler. Bundan sonrasını Yakup Kadri'nin anlatmasından dinleyelim:

...*Bâki gibi, Nedim gibi Divan edebiyatı şairleri mizi, birinin Kanuni Süleyman'a mersiyesini, öbürünün Sâdâbad şarkılarını okumak suretiyle bize o akşam ilk defa Yahya Kemal tanıtmıştı diyebilirim ve itiraf ederim ki, bundan sonra, Paris arkadaşları tarafından ona verilen «edebiyat üstadı» payesini hiç de fazla görmemişimdir. Hatta, uzun bir süre Yahya Kemal'e yalnız bu nazarla bakmış ve bu bakımdan onu Stephane Mallarmé'ye benzetmişimdir.*

İki arkadaş kimi zaman ortak ahabları Kıbrıslılar'ın yalısında içip coşarlar; kimi mehtaplı gecelerde, Kandilli sırtlarındaki korularda, hep bir ağızdan, bağıra bağıra türküler, şarkılar söyleyip, şiirler okurlar. Bu ve buna benzer gece ve günlerde, şair ve yazar iki arkadaş arasında yakın dostluk bağları kurulur. Çok zaman Yahya Kemal, Yakup Kadri'ye, Avrupa'da, Paris'te Quartier Latin'de edindiği Batı'nın klasik kültüründen, bu kültürün geçirmiş olduğu aşamalardan ve şiir sanatının bir zekâ, bir teknik işi olduğu üzerindeki düşüncelerini bir yana bırakarak, ona, Divan edebiyatının kaynaklarında aradığı yeni çığırdan; her sanat dalında olduğu gibi şiirde de yalnız «*talent*»'ın yani «*kâbiliyet ve istidad*»'ın yeterli olamayacağından, nasıl resmin, heykelin ve müziğin kendine özgü bir tekniği varsa, şiirin de kendine özgü bir tekniği olduğundan; hemen hemen her büyük ve güçlü sanat eserinin çetin bir zekâ çabasının ürünü olarak ortaya çıktığından söz eder. Kendini ve Türk ulusunu ne Asya'lı ne de Doğu'lu sayar; bu konudaki düşünce ve görüşlerini yeni sentezde oluşturarak, buna «*Biz Akdenizliyiz*» damgasını vurur ve bu konuda yazar arkadaşına şunları anlatır:

...*bugünkü medeniyet ilk ışıklarını bu denizin kıyılarında saçmaya başlamış; insan ve insanlık tam ölçüsünü, tam değerini ilk defa burada bulmuştur. Batılılar bu olaya «Yunan Mucizesi» adını veriyorlar. Halbuki, buna bir «Akdeniz Mucizesi» demek daha doğru olur. Zira, Yunanlılara mal edilen fikir, sanat*

ve medeniyet unsurlarında, Mısırlılar başta olmak üzere, Akdeniz kıyılarında yerleşmiş bütün milletlerin payı vardır. Nitekim Yunan mitolojisinde yer almış bazı Tanrıların Âsur'dan, Gildan'dan, Hindistan'dan göçüp gelme olduklarını bizzat eski Yunanlı tarihçiler itiraf ederler. Ancak şu var ki, birer «monstre» şeklindeki o Tanrılar Akdeniz ikliminde insanî biçimlere girmişler. Bunun gibi, Küçük-Asya denilen Anadolu'dan ve Mısır'dan sızan medeniyet unsurları da yine burada aydınlığa kavuşmuş, yine burada tüm ifadesini bulmuştur. Buna göre, Akdeniz'i bütün insanî değerlerin eritilip süzülüşü bir pota telâkki edersek hiç de mübalağaya düşmüş olmayız.

Bu arada, Yakup Kadri, «...Paris'ten dönüşünden beri düşüp kalktığı kimselerin çoğu «Muhalefet»te olduğu, kendisinin de hiç dilini tutmadığı için (süreklî ve düzenli) bir iş bulamamış, müşterek dostlarımızdan Şefik Esat'ın Divanyolu'ndaki konağıyla Kıbrıslılar'ın Kandilli'deki yalısı arasında parasız ve yersiz yurtsuz bir kimsenin hayat şartları içinde yaşayan» Yahya Kemal'i alıp, annesinin Kadıköy Kızıltoprak'taki evine götürür. O sıralarda, iki arkadaş, garip bir raslantı olarak, çok büyük bir geçim sıkıntısı içine düşmüşler. Yakup Kadri'nin söylemesine bakılırsa; eğer annesi onlara ufak tefek para yardımlarında bulunmasa, onların ne bir paket sigara almalarına, ne de kendilerine bir iş aramak için Kızıltoprak'tan İstanbul'a gidip gelmelerine olanak vardır. Her ne kadar Yakup Kadri'nin *İkdam* gazetesinde haftada bir yazdığı küçük hikâyelerin karşılığı olarak eline üç dört lira kadar bir para geçiyorsa da, bunu iki dost aralarında paylaştıkları için, ne onun, ne de Yahya Kemal'in işine yaramıyordu. Bu parasızlık, bu geçim sıkıntısı içindeki iki arkadaş; arada bir birkaç bardak bira içmek ya da Beyoğlu lokantalarından birinde bir akşam bira yemeği yemek, erişilmesi olanaksız bir mutluluk gibi görünür.

Bu bunaltıcı duruma daha fazla katlanamayan Yakup Kadri, ara sıra, dostu Yahya Kemal'i evde yalnız bırakıp, soluğu, çoktandır semtine uğramadığı Çamlıca Bektaşî Tekkesi'nde almaya başlar. Gerçi onu, dostuna karşı böyle bir vefasızlığa iten birtakım zorlayıcı ve sürükleyici nedenler

de yok değildir. Bir kere; yukarıda da belirttiğimiz gibi o yıllarda Yakup Kadri yirmi dört yaşındadır; ayrıca kaç zamandır, bu tarikat arkadaşlarından hatırlarını kıramıyacağı kimi güzel hanımlar, kimi güzel genç kızlar, faytonlarıyla ya da uzun, süslü arabalarıyla gelip onu da toplantılarına, gecelerine davet ederler. O; bu hanımlara ve genç kızlara, her gelişlerinde, her ne kadar Paris'ten yeni gelmiş konuğundan söz ederek özür dilerse de, sonraları özrünü bu güzel, soylu hanımlara dinletemez. Bir de, serde delikanlılık olduğu düşünülürse; tabii ki, bu soylu, bu kültürlü hanımların ısrarlarına ancak bir yere kadar dayanabilirdi. Ne var ki, Yahya Kemal, arkadaşının bahçe kapısı önünde bu güzel, kültürlü hanımlarla, bir çeşit çekişmeyi andıran uzun konuşmalarını hatta tartışmalarını, oturduğu odanın kafes penceresinin ardından gözetleyip seyretmiş.

Yine böyle bir gün, Yakup Kadri, bu güzel ve kültürlü hanım arkadaşlarıyla konuşmasından sonra, Çamlıca'daki Bektaşî Tekkesi'nin yolunu tutar. Orada ne yapılır? Nasıl vakit geçirilir? Nasıl eğlenilir? Bunu, yazar, *Nur Baba* romanında uzun uzadıya söz konusu ederek anlatmıştır. Ancak şu var ki, bir gece kalmak için gittiği o yerde, Yakup Kadri'nin kimi zaman iki üç gece kaldığı olur. İşte o zaman, Kızıltoprak'a derin bir vicdan azabı içinde döner. Çünkü koca evde, Yahya Kemal'i üst üste içtiği sigaraların dumanıyla göz gözü görmez odasında bir koltuğa gömülmüş, elinde o günlerde Yakup Kadri'nin yazmakta olduğu roman karalamalarına dalmış bekler görünce; bu durum, arkadaşını tek başına, yalnızlık dumanı içinde bırakmak acısı, giderek yürek burkuntusu, bir anda, onun için yüz kızartıcı bir utanca döner. Yakup Kadri, bir gün, yeni dostu Yahya Kemal'i de alıp Bektaşî Tekkesi'ne gider.

Bir «*Nevruz*» günüdür. Tekke'de her yıl olduğu gibi, bayramlaşma töreni vardır. Buna «*Nevruz âyini*» denir. Bu törende, Baba, «*Âyini Cem*» olmak üzere, bütün Hacı Bektaş Veli törenlerinin yerine getirildiği «*Meydan*» denilen geniş alanın baş köşesindeki postuna oturur, derecelerine göre birer birer önüne gelen kadın erkek müritleriyle «*tarike*» olup, «*muhibleri*»ne elini dizini öptürür. O müritler ve muhibler arasında çok kibar, çok zarif kişilerle birlikte,

işçi ve esnaf takımından da birtakım insanlar bulunur. Yakup Kadri'nin, Yahya Kemal'i alıp götürdüğü gün de, bu işçi ve esnaf takımı, Tekke'deki kalabalığın çoğunluğunu oluşturur. Diğerleri de, bir raslantı sonucu olarak mı, yoksa Nevruz törenlerinin mistik coşkunculuklara yer vermeyen törelerinden midir, nedir; çoğu, yaşı geçkin hanımlarla, ağırbaşlı, kendi halinde beylerdir. Yahya Kemal, kendini böyle bir topluluğun içinde bulunca çok şaşırır. Hatta irkilir. O kadar ki, «Meydan»a girerken ayağından kunduralarını çıkarmak, arkadaşının arkasından yürüyerek Baba'yla «*musafaha*» etmek, sonra işin en ağırlı olarak, bir koyun postu üzerine diz çöküp oturmak, Yahya Kemal'in yüzünü öylesine değiştirir ve dostunun kulağının dibinde öylesine sözler söyletir ki, her an bir olay çıkacak korkusuyla Yakup Kadri'nin yüreği ağzına gelir. On yıldan bu yana diz çökmesini, belki de bağdaş kurmasını unutmuş, bu Paris'in Quartier Latin boheminin ofluya, pufluya, kimi zaman sağa, kimi zaman sola eğilerek kıvranırları, arkadaşına tedirginlik, giderek acı verir. Baba, «*Nevruzziyye*» sini okuyup, sıra herkesin birbiriyle sarılıp kucaklaşmalarına ve tarikat töresine göre, omuz başlarından öpmelerine gelince, Yahya Kemal kendisini tutamaz olur. Şairin gerilen sinirleri bir gülme kriziyle boşalmak üzeredir. Bundan sonrasını Yakup Kadri'den dinleyelim:

...törenin sonunda, biraz soluk almak için tekkenin bahçesine çıkınca, Yahya Kemal, telâşlı ve endişeli bir sesle sordu:

— Yakup'çuğum, bütün bir geceyi burada nasıl geçireceğiz? Bu Bizanslı kadın yüzleri, bu Yeniçeri dö-küntüsü adamların pos bıyıkları karşısında?

Görüyordum ki, Yahya Kemal, bu acayip âlemin insanlarını avucunun içi gibi bellediği tarihin hangi çağına yerleştireceğini bilemeyecek kadar yadırgamıştır. Bunun üzerine:

— Hele, biraz daha sabret, dedim. Akşama her şey değişir. Bu, «Nevruz Bayramı»nın kuru kalabalığıdır. Bunun yerini çok geçmeden «Rint»ler, «Ehli dil»ler alır. Zaten, bugünkü bayram merasimine ben de ilk defa katılmış bulunuyorum...

Yakup Kadri'nin bu sözleri üzerine Yahya Kemal biraz durulur gibi olur. Gözleri rintlerin, ehli dillerin yolunu beklerken, inişlerden yokuşlardan; tepelerden, çamlardan, dallardan, yapraklardan aşarak, aşağıdaki Boğaziçi'nin mavi sularına dalıp gider. Ama bu bekleme, şair için çok uzun sürmez. Az sonra, kuru kalabalık denen topluluk dağılmaya başlar. Bir zaman sonra da, aşağılardan, Kısıklı'dan Tekke'ye doğru kıvrılan patikadan, kimi yeldirmeli, kimi çarşafli hanımlarla, çelebi ve kibar beylerin sessizce, bir çeşit gizlice denebilecek bir şekilde, ikişer üçer geldikleri görülür. Bunlar arasında genç Yakup Kadri'yi Kızıltoprak'taki evinden zorla ve ısrarla alıp götürmeye gelen hanım arkadaşları da vardır.

Yahya Kemal, Yakup Kadri'nin kendisiyle birkaç ay önce tanıştırdığı bu hanımları görünce, tıpkı gurbette hemşerilerine raslayan bir Anadolu genci gibi, hemen yerinden kalkıp onların yanına koşar. Ayrıca Yahya Kemal, töreye göre bir «zâhir» sayıldığı için, onun Tekke'ye kabul edilmesi yolunda Yakup Kadri'nin Baba'ya ricasında, onu destekleyenlerin de bu hanımlar olduğunu bilir. Ne var ki şair, bir zaman, bu hanımların özel toplantılarına katılmış, onlara Avrupa, Paris anılarını anlatmış ve onlarla ahlâplığı, biraz olsun ilerletmiştir. Bununla birlikte, o akşam, hep birden, Tekke'den içeri girince, Yahya Kemal'de yeniden bir şaşkınlık, bir ne yapacağını, nasıl davranacağını bilememezlik başlar. Burada, yine bir başka «selâmlaşma!», bir başka konuşma biçimi, bir acayip tören havası sürer. Baba, daha önceki toplantıda olduğu gibi asık yüzlü, putlaşmış bir adam değildir. Ama yine odanın baş köşesinde bir sedir üzerinde oturmaktadır. Yanına yaklaşan ve *Bektaşî* deyimine göre, «Niyaz» a varanlara saygılı bir ev sahibinin yapması gereken herhangi bir davranışta bulunmayıp, dizleri elleri öpülürken, yerinden biraz olsun kımıldamaya bile gerek görmez. Bu durum Baba'ya sevgi ve saygı, orada bulunanların hepsinde göze çarpan bir özellik, giderek bir niteliktir.

Bütün bunları, bu olanları, gelenek ve görenekleri Yahya Kemal, bir köşede oturup, somurtarak izler. O kadar ki, kalabalık sofraya başına gittiği, büyük içki tepsisinin çevresinde yan yana yer aldığı zaman bile, şairin yüzündeki

bu ekşilik, bu somurtkanlık sürüp gider. Yine koyun post-ları üzerine diz çökülür. Yine bağdaş kurulup oturulur. Ama Yahya Kemal buna, bu oturuş biçimine bir türlü alı şamaz. Ayrıca o aralar şair, içkiye de pek düşkün değildir. Hele rakıyla arası hiç yoktur. Onun için ilk kadehi, yüzünü ekşitip buruşturarak dudaklarına götürür. Bir yudum alır. Sonra, elindeki bardağı tepsinin uç bir yerine usulcacık bırakıverir. Ama «nefes» ve «şarkı» okumaya geçilince?.. O zaman, koca şair bir kâbustan uyanmış gibi olur. Yan bir şekilde oturduğu yerden doğrulur. Gözleri parlar. Ve herkesin duyabileceği bir sesle: «Oh, dünya varmış!..» diye söylenir.

Burada, yine Yakup Kadri'nin anlatmasına bakalım:

...ilk nefes, Eşrefoğlu'ndaydı ve şöyle başlıyordu:

Eşrefoğlu al haberi, bahçe biziz gül bizdedir

ve hep bir ağızdan söylenen bu nefes'te erkek sesle-riyle kadın sesleri birbirine karışıyordu. Bir de bak-tım, Yahya Kemal önce hafif, sonra gür bir sesle bu koroya katılıvermiştir. Ondan sonra, artık gelsin «dem» ler, gitsin «dem»ler. Yahya Kemal, Baba'nın uzattığı, Bacı'nın sunduğu kadehleri birbiri ardı sıra yuvar-lıyordu. Derken, bu karma âhengin içinden tek başına bir genç kızın billür sesi bir «fevvâre-i zerrin» gibi yükselivermesin mi?

İşte Yahya Kemal'e ne olduysa o anda oldu. O ondan itibaren Lâle devrinin şuh, şakrak şairi şöyle dursun, şarap Tanrısı Diyonizos dahi coşkunlukta Yah-ya Kemal'i aşamazdı ve sofrada ve Meydan'ın hava-sında «Ta fecre kadar» o hal içinde taşıtıkça taşacaktı. Hatta Âyini Cem, gün ağarırken, yine hep bir ağız-dan çağrılan Kesik Kerem'den bir şarkının:

Şarabı aşkında nedir bu esrar

Efsâne efsâne söyletir beni

nakaratıyla sona erdiği vakit, Yahya Kemal için her şey son bulmuş olmayacaktı. O, daha nice Âyini Cem' lere, hatta bensiz bile katılmakta devam edecekti. Çünkü, kendisine en yanık aşk şiirlerini ilhâm eden

kadına ilk defa bu tekkede rasgelecekti. O kadın... Evet, Yahya Kemal'in hayatını büyük aşk macerasına sürükleyen ve yıllarca türlü ruh krizleri, kıskançlıkları, kuruntuları içinde kıvrandıran ve âkıbet ona:

*Son zevkin eğer aşk ise ummana karşı tat,
Boynundan o canan dediğin lâşeyi silk at!*

dedirten kadın, Bektâşilikle hiçbir ilgisi olmadığı halde kaderin garip bir cilvesiyle Yahya Kemal'in karşısına orada çıkacaktı.

Yakup Kadri'nin, o gece, Çamlıca Bektâşi Tekkesi'nde «kaderin garip bir cilvesi» olarak Yahya Kemal'in karşısına çıktığını söylediği kadın; Türk dilini ve Türk şiirini bir ömür yüceltmış; Türkçe'nin ve Türkiye'nin seçkin, etkin, özlü şairlerinden biri olan Nâzım Hikmet'in annesi ressam Celile Hanım'dır. Nâzım'ın «dünya güzeli bir kadın» olarak nitelendirdiği Celile Hanım; güzelliği, kültürü ve soylu oluşuyla önce Kadıköy'de, daha sonra bütün İstanbul'un en seçkin evlerinde, konaklarında hatta saraylarında söz konusu olmuş, ün salmıştır. O kadar ki, çok genç bir kadın olarak Halep'e gelin gittiği zaman, yerli halk böylesine güzel bir kadının bulunup bulunamayacağına inanamayarak onun, deniz köpükleri kadar beyaz tenine dayanamayıp parmaklarıyla dokunurlarmış. Bu gerçekten çok güzel kadının, bu kadar güzel, bu kadar beyaz olduğuna inanamayıp, yanına yaklaşır, ona yakından, çok yakından bakmak için birbirlerini itip kakarlarmış. Bir de, bu güzel kadını, yıllar sonra, onu gerçekten çok seven oğlunun anlatmasından dinleyelim:

...Annem Paris'te öğrenim görmüştü. Soy bakımından saf kan Türk değildi. Annem evlenirken, düğün öncesinde âdet gereği onu bir odaya oturtmuşlar. Tabii üstünde gelinliği yüzünde de ince tül den bir peçesi varmış. Konuklar geline bakmak isteyen herkes sabahın erken saatlerinden gelmeğe başlamışlar. Annemi görmeye gelenler büyülenmiş gibi kalıyor oradan ayrılamıyormuş. Hatta içlerinden çoğu kendilerini tutamayıp yüzünü örten tülü kaldırıp böylesine çarpıcı bir güzelliğin olacağına inanamıyorlarmış. An-

nemin mavi gözleri çok güzel ve beyaz bir teni vardı. Öylesine güzel bir ten ki bu o gün konuklar, anneme, gelinlik giymiş bir bebek mi bu kuşkusuyla bakıyor, yanaklarına dokunuyorlarmış. Bütün İstanbul'da babamın bir bebekle evlendiği söylentisi dolamış.

Berlin Kongresi'nde Osmanlı İmparatorluğu delegeliğini yapan Müşir Mehmed Ali Paşa, Celile Hanım'ın anne tarafından dedesidir. Paşa, Hügönot asıllı Alman'dır. Gerçekte, Protestan olan ailesi Almanya'ya göçmüş Fransız'dır. Kral de Troi soyundan, Magdeburg'ludur. İstanbul'a gelen bir okul gemisinden on iki yaşında bir öğrenciyken kendini denize atmış, Kızkulesi bekçisi tarafından kurtarılmış, sadrazam Ali Paşa onu, Mekteb-i Harbiye'de okutmuş, daha sonra Mehmed Ali adı verilen genç, Paşa'lık rütbesine kadar yükselmiş bir subaydır.

Böyle bir ailenin kızı olan Celile Hanım, Paris'te resim öğrenimi gördükten sonra İstanbul'a döner; bir süre sonra da Nazım Paşa'nın oğlu, Galatasaray mezunu, Selânik Kalem-i Ecnebiyyesi'nde görevli Hikmet Bey'le evlenir. Oğlu Nâzım, Selânik'te doğar. Devir, II. Abdulhamit'in baskı dönemi olduğundan, herkesin birbirini polis, ajan ve padişah jurnalcısı bildiği bir ortamda; bu baskılara dayanamayan Hikmet Bey, görevinden ayrılıp, yeni gelin karısıyla birlikte, Halep'te valilik yapan babası Nâzım Paşa'nın yanına gider. Halep'te Celile Hanım'ın bir oğlu dünyaya gelir. Adını Ali İbrahim koydukları bu çocuk, dizanteriye yakalanır, az sonra da ölür. Sonra Samiye doğar. Bu arada Nâzım Paşa, Halep'ten Diyarbakır valiliğine atanır. Aile, hep birlikte Diyarbakır'a gider. Bundan sonrasını Samiye'nin Aydın Aydemir'e anlatmasından dinliyelim:

...Diyarbakır'dan İstanbul'a dönen Hikmet Bey, akrabalarının da yardımıyla süthane açar. Paralı bir de ortak bulur. Eli kolu sıvayıp işe sarılırlar. İneklerin sağımını Celile Hanım üstlenir. İlk zamanlar işler yolunda gider. İyi para kazanırlar. Hikmet Bey, eline çok para geçince çapkınlığa başlar. Gelsin Paris'ler, gitsin Avrupa'lar. Ortağı da yeterince bu işten anlamaz. Boş verir. Az zaman sonra da para suyunu çeker. Durum bununla kalsa iyi. Bu arada evde diriltılar, ge-

çimsizlikler eksik olmaz. Suçlamalar, karşılıklı sürüp gider. Sonunda Celile Hanım'la Hikmet Bey ayrılmak zorunda kalırlar.

Çamlıca Bektâşî Tekkesi'nde «tâ fecre kadar» süren «Âyini Cem» gecesinde «kaderin bir cilvesi» olarak Yahya Kemal'in karşısına çıkan, İstanbul'un gerçekten dillere destan bu güzel kadını, kocası Hikmet Bey'den yeni ayrılmıştır. O gece, bu ayrılığın acısını biraz olsun gidermek, eski arkadaşlarıyla bir Nevruz töreninde bulunmak için geldiği bu Tekke'de, yaşamının başka döneminin, bir başka sayfasının açılacağından, herhalde habersizdir.

Bu yıllarda, Yahya Kemal'in *Yeni Mecmua*, *Şair Neditim*, *Büyük Mecmua*, *Dergâh*, *İleri* gibi dergilerde; yine Fransa'da «beyaz lisan» adını verdiği temiz Türkçe'siyle; bir yandan yeni şiirler söyler, bir yandan da «*eski şiirin rüzgârıyla*» beyitler, kıt'a'lar, şarkılar, gazeller yazar:

MÂHURDAN GAZEL

*Gördüm ol meh düşuna bir şâl atıp Lâhur'dan
Gül yanaklar üstüne yaşamak tutunmuş nûrdan*

*Nerdübanlar bûşiş-i nermin dâmâniyle mest
İndi bin işveyle bir kaşâne-i fağfûrdan*

*Atladı dâmen tutup üç çifte bir zevrakçeye
Geçti sandım mâh-ı nev ayine-i billûrdan*

*Halk-ı Sa'dâbât iki sahil boyunca fevc fevc
Vâ-de-i teşrimine alkış tutarken dûrdan*

*Cedvel-i Sim'in kenarından bu avâzın Kemal
Koptu bir fevvâre-i zerrin gibi mâhurdan*

Şiirlerinin dergilerde yayınlanmasıyla Yahya Kemal; yazdıkları yankı uyandıran, ellerde ve dillerde dolaşan bir şair olarak, adından sıkça söz edilmeye başlanır. Onun, geniş tarih kültürüyle çağdaş bir senteze varıp Maurice Maeterlinck'in masal dünyasına kısa bir an için girmiş gibi görünen *Mehlika Sultan*'ı büyük ilgi uyandırır. Sonra, şairin «millî şarkılar» adını verdiği, *Akıncılar*, *Mohaç Türküsü*,

Alp Aslan'ın Rûhuna Gazel, Ok gibi şiirleri yayınlanır. Yahya Kemal, bu şiirlerini «ilk gençlik manzumeleri» olarak görür, böyle değerlendirir.

Yahya Kemal, Çamlıca'daki Nevruz bayramı gecesi, «fevvâre-i zerrin» gibi yükselen billûr sesli genç kadınla tanıştıktan sonra, şairin, Paris dönüşünden bu yana, İstanbul'un yalılarında, köşk ve konaklarında; Beyoğlu'nun Fransız lokantalarında, Fenerbahçe'nin, Moda'nın içkili otel gazinolarında ve odalarında sürüp giden «bohem» yaşamı son bulur. Ona, İttihat ve Terakki iktidarının etkin adamı Bahriye Nazırı Cemal Paşa, Heybeliada Bahriye Mektebi'nde tarih öğretmenliği görevini verir. Böylece şair, İstanbul'da ilk kez, düzenli bir hayata girer, yaz ve kış Büyükkada'da oturmak zorunda kalır. Ayrıca, bu arada Celile Hanım'ın da kışlarını Nişantaşı'ndaki konakta, yazlarını Büyükkada'daki köşte geçirdiği bilinmektedir. Hikâyenin bundan sonrasını Nacip Fazıl Kısakürek'in Babıâli anılarından alalım:

...«Edebiyat-ı Cedide» tarzında şiirler yazıyor ve o devrin hece vezniyle kekeliyen şairlerine başta fena halde kıızıyordum. Bir de «Nihal» adlı, elyazısı, tek nüshalık bir mecmuam vardı. İşte Nâzım Hikmet, benden birkaç sınıf ileride ve aramızda hiçbir temas olmamasına rağmen edebiyat yönünden bir bildiğim, hatta Bahriye Mektebi sıralarından başlayarak raki-bimdi. Onun da lâkabı, «Sarı oğlan» ve sıfatı da «şair»di. Şiirleri de çocuk oyuncuklarından ibaretti... Hafif çarpık bacaklar üstünde uzunca bir boy, daracık omuzlar, masmavi gözler, hafif çilli bir yüz ve mısırsı püskülü renginde kıvrıkcık saçlar... Belki güzel bir çehre, fakat asla Türk değil... Nâzım'la Bahriye Mektebi'nde temâsımız bir iki şiir tartışmasından ileriye geçmedi. Bu şiir heveskârı çocukta, mizaç ve edâ halinde, her şeyi sığılığına alan son derece yavan, dış ölçüler bakımından becerikli bir hal vardı... Yahya Kemal, benim sınıfımın tarih hocasıydı ve bütün şöhretleri öğretmenler kadrosunda toplayan Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın koruduklarındandı... Mektebin kayıkhanesinden denize nefis bir futa indirilir, Yahya Ke-

mal, onun arkasına kurulur, daha arkadaki çavuşun, «Al beraber kürek» kumandasıyla Büyükkada'ya doğru süzülürdü. Büyükkada'da oturan Nazım Hikmet'in annesine doğru...

Evet, Celile Hanım'la, Yahya Kemal arasındaki «Sürekli Bir İlkbahar»'ın ilk çiçekleri, gerçekten o Nevruz ayının-
de, Çamlıca'nın yeşil tepelerinde, tâ fecre kadar süren, bir gecenin sabahında açmıştır. Bu çiçek önce gizli, büyülü ve şiirli bir saksının toprağında; ya lâle açmalıdır yahut gül; diyerek bırakılmış; daha sonra Doğu'nun o kendine özgü «mistik», Batı'nın «lirik» havasının rüzgârıyla; kimi zaman Akdeniz'in beyaz köpüklerinden süzölmüş, oradan Marmara'ya uzanmış, sonra Karadeniz'in hırçın dalgalarına karışmış; kimi zaman Süleymaniye Camii'nin güvercinleri kadar yalnız; çok zaman da binlerce ağızdan söylenen bir ilâhi kadar engin ve sonsuz olmuştur. Giderek bu çiçek iki gönölde ve yürekte, o ateşten kırmızı rengiyle açtıkça açmış; birçok şiire, ezgilere, şarkılara hatta masallara, hikâyelere ve efsanelere karışmıştır:

TELAKİ

Celile Hanım'a

*Yollarda kalan gözlerimin nûrunu yordum,
Kimdir o, nasıldır diye rüzgârlara sordum,
Hulyâmı tutan bir büyü var onda diyordum,
Gördüm: Dişi bir parsın elâ gözleri vardı.*

*Sen miydin o âfet dedim, bezm-i ezelde
Bir kanlı gül ağzında ve mey kâsesi elde,
Bir sofrada içtik, ikimiz aynı emelde,
Karşımda uyanmış gibi bir baktı sarardı.*

Falih Rıfkı Atay, Celile Hanım - Yahya Kemal efsanesiyle ilgili şunları söyler:

...Nazım Hikmet'in anası, Yahya Kemal'in büyük aşkı idi. Bir gün bana: «Bilemezsin ne hoş hanımdır, seninle Celile Hanım'a gidelim» dedi... İlkdefa Nazım Hikmet'i orada, beyaz deniz üniforması ile gördüm. Yüzü gönlü açık, havalı, kendine hemen ısındıran bir delikanlı idi. Yahya Kemal'in sık sık evi-

ne gitmesinin bahanesi de Nâzım Hikmet'e şiir dersi vermektir.

Bir zaman sonra şair, Park Otel'in o büyük lokantasının denize bakan terasında Sermet Sami Uysal'a, Nâzım'ı şöyle anlatır:

...Nâzım Hikmet, Nâzım, Deniz Mektebi'nde talebemdi. Bir gün şiirini getirdi. Tashih ettim ve M. Nâzım imzası ile Yeni Mecmua'da neşret'tim. O şiir şöyledir:

Bir inilti duydum serviliklerde,
Dedim burada da ağlayan var mı?
Yoksa tek başına bu kuytu yerde,
Eski bir sevgiyi anan rüzgâr mı?

Gözlere inen siyah örtüler,
Umarım ki artık ölenler güler,
Yoksa hayatında sevmiş ölüler,
Hâlâ serviliklerde ağlayanlar mı?

Nâzım'ın ilk intişar eden şiiri budur. Fakat bu şiiri ben o kadar çok tashih ettim ki âdeta yeni baştan yazdığımı söyleyebilirim. Kendisi ritmi benden öğrendiğini her zaman itiraf etmiştir. Fakat Nâzım Hikmet şair değildir. Şiirleri, şiirden ziyâde hitabete benzer, daha doğrusu hitabettir.

Ne var ki, Nâzım Hikmet de, yıllar sonra bir konuşmasında Yahya Kemal'in anlattığı bu gerçeği söz konusu edip şunları söylemiştir:

...üçüncü şiirimi onaltı yaşında yazdım galiba. Büyük Türk şairi ,Türk şiirine o devir için yeni bir şiir dili ve anlayışı getiren Yahya Kemal anama sevdalıydı. Evde şiirlerini okurdu anama. Şair, Bahriye Mektebi'nde tarih öğretmenimizdi. Yazdığım şiir kız kardeşimin kedisi üstüneydi. Yahya Kemal'e gösterdim. Kediye de görmek istedi. Ve şiirimde anlattığım kediye, gördüğü kediye o kadar benzetemedi ki bana: «— Sen bu pis uyuz kediye böyle övmesini biliyorsun, şair olacaksın!» dedi...

Nâzım Hikmet'e onaltı yaşında şair olacağını söyleyen, onu övgü dolu sözlerle yüreklendiren Yahya Kemal'in, yıllar sonra onu şair saymaması, şiirlerinin, şiirden çok hitabet olduğunu söylemesi, gerçekten çok düşündürücüdür. Biz bu konuda, bu kadar çok düşünüp kafa yormadan değerlendirmeyi Yahya Kemal'in yakın arkadaşı ve dostu Falih Rıfkı Atay'a bırakalım:

...Yahya Kemal, bir şeyi kıramadı, bir yükseğe aşamadı, eski kalıba yeni bir ruh vermek denemeleri içinde çırpındı gitti. Kendisi de o hava içinde Osmanlı kaldı. Ne Türkçülüğü, ne Türkçeciliği, ne de Cumhuriyet devrimi ve devrimciliğini benimseyebilirdi. Ama Nâzım Hikmet kırdı... Destan'ın içinde yiğitleri ve kaçakları ile, haydut ve kahramanları ile 1919-1922 Anadolu halkı, Kocatepe'deki sol elinin baş parmağı çenesinde, sağ eli cebinde derin düşünen Mustafa Kemal'i o pek yaygın fotoğraflarından hatırlarsınız. Destan'ın sonlarında ona da raslıyoruz:

Sarışın bir kurda benziyordu.
Ve mavi gözleri çakmak çakmaktı.
Yürüdü uçuşumun başına kadar.
Eğilip durdu.
Bıraksalar
İnce uzun bacakları üstünde
yaylanarak,
ve karanlıkta akan
bir yıldız gibi

kayarak
Kocatepe'den Afyon ovasına atlıyacaktı.

Bu, Atatürk devrinde yıllarca hapis hükümlüsünün Mustafa Kemal'i idi. Atatürk devri büyükelçisi rahmetli şair dostum Yahya Kemal'den sekiz mısra da kalmamış olduğunu düşünüyorum. İkisinin hatırası da nedense durmadan birbirine karışıyor.

Ve biz Falih Rıfkı Atay'ın bu gerçekten çok ilginç sözlerine şimdilik bir nokta koyalım.

Gel, haberi nerden verelim?

Haberi; İstanbul'dan, Büyüka'dan, Meşrutiyet Os-

manlı'sından, Celile Hanım'dan, Yahya Kemal'den, «Surrekli Bir İlkbahar»ı gerçekten bir ömür yaşayan iki insanın bir aşk hikâyesinden verelim.

Yine Park Otel'e gidelim, lokantanın en güzel masalarından birinin yanına yaklaşıp, Yahya Kemal'e, Prof. Dr. H. Vehbi Eralp'ın konuşmalarına kulak verelim:

...Bu kadın yazın Büyükkada'da otururdu. Ben de orada idim. Deli divâne olmuştum. Sonbahar'ın yarısında, Nişantaşı'ndaki evini tanzim etmek için İstanbul'a inirdi... Yine İstanbul'a iniyordu. Ben müthiş muztarıptım. Artık vapuru giderken iskeleden mendiller sallamaklar, ağlamaklar... Hepsini yaptık. O gıdinceye kadar Ada dopdolu idi. Gider gitmez benim için boşalıverirdi. Gider gitmez benim için de boşalıverirdi. Avare dolaşır oldum. Vaad etmişti: İstanbul'dan bana telefon edecekti. Hakikaten de etti. Ben de arada bir onu görmeğe İstanbul'a iniyordum. Tam bu sıralarda Berlin Sefiri Hakkı Paşa'nın İstanbul'a geleceği lâfı çıktı. Hakkı Paşa zendost bir adamdı. İstanbul'a geldiği zaman suvareler tertip eder, güzel güzel kadınları yanına toplardı. Benim sevgilim de pek uzaktan Hakkı Paşa'nın akrabası oluyordu. Paşa, İstanbul'a gelince yine suvareler yapacak diye içim burkuluyordu. Hatta kendisine bu endişemi de açtım. Bana bu suvarelere çağrılrsa bile gitmeyeceğini söyledi... Bir akşam Ada'da maruf otelin önünde otururken yanımdaki iki kişinin, biri Ahmed Rauf Bey idi, Hakkı Paşa'dan bahsettiklerini duydum. İstanbul'a gelmiş, bu akşam bir suvare veriyor. «İstanbul'un bütün güzel kadınları davetli» diyorlardı. Sevgilim de İstanbul'un güzel kadınlarından biri. Müthiş bir ıstırapla yerimden kalktım. İskeleye doğru gittim. Son vapur çoktan kalkmıştı. Sert bir lodos esiyordu. Deniz karmakarışık. Ne olursa olsun Maltepe'ye geçip, oradan İstanbul'a geçmeye karar verdim. Sevgilim herhalde orada olacaktı... Sandalcılara başvurdum. «Hastam var» dedim. Pek yanaşmıyorlardı. Çok para vaat etmem üzerine biri razı oldu. Hemen sandala bindim, açıldık. Bir müddet sonra lodos bütünü arttı. Denizde çalkalanıp duruyorduk. Bir ara-

lık sandalcı kürek çekemez oldu ve bana alenen küfretmeğe başladı. Etrafımızı ölüm tehlikesi sardığı halde ben yalnız Hakkı Paşa'nın suvarisini, güzel kadınları ve sevgilimin de orada olduğunu düşünüyordum... Güçbelâ Maltepe'ye gelebildik. Dalgalar öyle bir çarpıyordu ki sahile çıkmak buraya kadar gelmekten daha tehlikeli idi. Zar zor, bir hayli uğraştıktan sonra kendimi sahile attım. Sırlıklam olmuşum. Hemen Maltepe'deki kahvelere uğradım. Bir araba istedim. Yok... Yok... Bostancı'ya kadar yaya gitmeğe karar verdim. Tren yoluna çıktım. Koşmağa başladım. Maltepe ile Bostancı arasındaki mesafenin ne kadar uzun olduğunu o zaman anladım... Kan ter içinde Bostancı'ya geldim. Vakit hayli geçti. Karakola gittim. «Bana bir araba bulunuz, hastam var» dedim. Aradılar, taradılar. Birini buldular. Yine bir sürü para verdim. Arabayla yola koyuldum. Kadıköy! Oradan Üsküdar... Karşıya geçtim. Doğru Nişantaşı!... Sevgilimin oturduğu apartmanın kapıcısı ahabımdı. Penceresini vurarak onu uyandırdım. «Benimki evde mi?» diye sordum. Adam halime bakıp şaşırıldı. «Evde, bu akşam çıkmadı» dedi... «Ne diyorsun?» diye bağırdım. Bütün kat ettiğim mesafe sanki başıma yıkılmıştı. Eve kaçta geldiğini tahkik ettim. Sözüne inanamıyordum. «Çık bir bak! Evde mi?» diye adamı zorladım. Adam çarnaçar çıktı. Bir münasebetle hizmetçisine sormuş: «uyuyor!» demiş... Geldi, haber verdi. Sanki dünyalar benim oldu. Apartmanın karşısında bir arabacının meyhanesi vardı. Orada sabaha kadar içtim. Sabahleyin, doğru eve çıktım. Benim halim berbat. Toz toprak içinde olduğumu görünce şaşırıldı ve hemen anladı.

Ve o akşamın sabahı şair, sevgilisine şöyle seslenir:

ŞARKILAR

Sen şarkıların durduğu bir lâhza kenarda,
Yâdet ki seviştik ilâhi Adalarda;
İçten! soğuk ellerle hazine alını sar da,
Yâdet ki seviştik ilâhi Adalarda

*Ey şimdi elâ gözleri süzgün, sesi şakrak!
Kumral saçın üstünde görürsen iki uç ak,
Çık kuytu hıyabanlara, al bir kuru yaprak,
Yâdet ki seviştik ilâhi Adalarda!*

Ne var ki, kimi zaman şair Ada'dan şarkılarla, gazellerle, şiirlerle «sevgilisine» seslenir; kimi zaman da «canan», İstanbul'dan şaire nâmeler, mektuplar, selâmlar gönderir:

*Adalardan gelen bu mektupta,
Oradan, bir sihirli râhiya var;
İşveler sezdiren bir üslûpla,
Bir güzel şarkı söylüyor rüzgâr,
Adalardan gelen bu mektupta.*

Bu güzel baharın sıcak rüzgârı şairin bütün benliğini sarıp, onu başka yerlerin, başka dünyaların insanı yaptıktan başka; etkisini olanca sıcaklığı ve tazeliğiyle yazılarında da göstermeğe başlar.

Bir de bu «aşk hikâyesi»ni o günlerin güzel hanımlarından ve Yahya Kemal'in yakın arkadaşlarından Melek Celâl Hanım'ın anlatmasından dinleyelim:

...onun her mısraının altında bir aşk yatar. Çok sevdiğini biliyorum. Güzel kadınlara karşı zaafı vardı. Fakat hiçbirisi ona tesir eden «Büyük aşkını» unutturamadı... Yahya Kemal'in çok aşık olduğu muhakkaktır. Fakat kanaatimce en büyük aşkı Celile Hanım'dı. O kadar ki, Celile Hanım'ı hatırlatan bahislerden daima kaçındığı gibi, onun için yazmış olduğu «Ses» şiirini Yahya Kemal Bey'e okutmak cidden çok müşküldü. Hatırlarım, bir toplantıdaydık. Üstad, yine espirileri ve hoş sohbetliğiyle cemiyete hakim olmuştu. Konuşuyor, şiir okuyor, anlatıyordu. Hem kendi mesut ve memnun, hem de biz mesut ve hayrandık. Şiirlerini bir çeşit sıraya koymuştu. Okudukça açıldı, açıldıkça okudu. Fakat «Ses»i bir türlü okumuyordu. Bir şakacı hanım, kendisinden «Ses»i okumasını rica etti. Artık Yahya Kemal'in çevresini coşturan neşesinden eser kalmamıştı; rengi sarardı. İnsan ani olarak hastalandığını zannederdi.

Peki bu güzel «aşk hikâyesi»ne ne oldu? Celile Hanım, Yahya Kemal birlikteliği nasıl sürüp gitti? Niçin, «yıllarca devam» etmedi? Bu ve buna benzer birçok sorunun karşılığını, yine Yahya Kemal'in yakın arkadaşı Yakup Kadri'nin anlatmasından verelim:

...Yahya Kemal'in derbeder hayatında pek mutlu bir dönüm noktası da olabilirdi, eğer bunu takibeden gönül münasebetleri, ruh krizleri ve kıskançlık kuruntularıyla bulanmasaydı, eğer şair, sevgilisini olduğu gibi görebilseydi ve ona, sıtmalı muhayyalesinde:

Kirpikleri süzgün o ihanet dolu gözler
Rikkatle bakarken bile bir fırsatı özler

mısralarıyla vefasız ve fettan kadın hüviyyetini vermeseydi, öyle sanıyorum ki, tatlı ve rahat bir evlilik hayatına kavuşacaktı. Zira, o hanım kocasından ayrılmak, çoluğunu çocuğunu, evini barkını bırakmak suretiyle Yahya Kemal'e ne kadar ciddi ve samimi bir şekilde bağlandığını ispat etmiş ve Yahya Kemal'in kafasında yukarıdaki mısralar çizgilenmeğe başladığı sıralarda onunla yeniden kuracağı aile yuvasının hazırlıklarına girişmiş bulunuyordu. Yahya Kemal, acaba İstanbul'un neresinde oturmak isterdi? Onun gibi bir büyük şairin zevkine göre, acaba tutacağı evi nasıl döşeyip dayamak lâzım gelirdi? Gece gündüz hep bunları düşünürdü. Kendisi aynı zamanda ressam olduğu için duvarların dekorasyonunu kendi eliyle yapmak niyetinde idi. Fakat, Yahya Kemal, acaba hangi renklerden, hangi çizgilerden hoşlanırdı? Bütün bunları Yahya Kemal'e sordukça ondan ne gibi cevaplar aldığını şimdi pek iyi hatırlamıyorum.

Neden bu gerçekten güzel «aşk hikâyesi» noktalanmadı? Niçin şiirlerde, dizelerde kalan; mektuplarda, nâmelerde anılan bu «masal» gerçekleşemedi? Her anını, her rengini, her şiirini hazdan alan bu sevgi neden sürüp gitmedi? Şair, konuşurken sesinde bir kere daha İstanbul'u güzel bulduğu «canan»ından, niçin, bir daha dönmek

üzere uzaklaşıp gitti? Bu soruların karşılığını yine Yakup Kadri'den verelim:

...Yahya Kemal'in bu evlenme projeleri üstünde durmaktan çekindiğini ve bunlar bahis konusu olduğu vakit adetâ telâşa düştüğünü pek iyi bilirim. Bir gün, bu halinin sebebini bana şu sözlerle açıklayacaktı: «—Bu kadar dile gelmiş bir kadınla ben nasıl evlenebilirim? Sonra herkes bana ne der? Ne gözle bakar?» Oysa, ben, Yahya Kemal'in evlenme bahsindeki irkilmelerini bağımsız ve başıboş yaşamaya alışmış, kendi kullandığı deyimle «kalender» ve «bohem» bir şairin birtakım sosyal kayıtlar altına girmekten sakınına vermekte idim. Meğer ne kadar yanlışmışım. Yahya Kemal, bu sözleri, bu itirafıyla karşıma kalender ve bohem şairin büsbütün zıddı bir hüviyetle çıkmış oluyordu. O, benim gözüme artık kendi gönlünün eğilimlerine göre değil, içinde bulunduğu cemiyetin telâkkilerine ve göreneklerine bağlı olarak yaşayan bir insan, yani, yine kendisinin şunu bunu yermek için tekrar ettiği «küçük burjuva» sıfatıyla görünmeğe başlamıştı. Hem Yahya Kemal, o büyük aşkını hangi cemiyetin göreneklerine ve telâkkilerine feda ediyordu? Kaça göçe riayet etmeyen, so-kağa iki kat peçe ile çıkmak âdetine uymayan her genç ve güzel kadına türlü çamurlar atıldığı ve birbirinden kaba ve iğrenç adlar takıldığı geri bir Şark (Doğu) cemiyetinin değil mi?... Yahya Kemal işi bu tarafından almak istemiyordu. Bunun sebebi de sanırım, o tarihte İstanbul Darülfünun Müderrisliği (İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi) gibi yüksek ve itibarlı bir vazifede bulunmak dolayısıyla yaşayışının iç yüzünden ziyade dış yüzeyine ehemmiyet vermek lüzumunu duyması ve aynı zamanda sevgilisi aleyhindeki dedikodulara inanmış olmasıydı.

Bu «aşk hikâyesi» için burada şunu söylemek gerekir ki; Yahya Kemal'i bir aşk çıkmazına ve giderek bir karasevdaya düşüren bu ilişki; ne yazık ki şairin ruh krizleri, kıskançlık kuruntuları ve «küçük burjuva» dedikodularıyla son bulur ve bu durum «canan»ı yürekler acısı bir pe-

rişanlığa sürükler. Bu İstanbul'un en güzel, en kültürlü kadınına, çok sevdiği İstanbul; giderek Nişantaşı, Büyüka-
da, Kadıköy, Çamlıca, Marmara ve Boğaziçi artık dar ge-
lir, o kadar ki, bu çok sevdiği yerlerde bile sıkılır, boğu-
lur gibi olur. Kendisi, resim öğrenimini tamamlamak ba-
hanesiyle, çocukları Nâzım ile Samiye'yi dedeleri Nâzım
Paşa'nın yanına bırakıp Paris'e gider. Başını alıp çok uzak-
lara giden «canan», bu mutsuz gönül serüveninin hiç bek-
lenmedik bir şekilde son bulması karşısında çok şaşırır.
Her gün yeniden kanayan yarasını, her gün yeniden açan
renklerle, resimlerle, tablolarla gidermeğe, örtmeğe ve ka-
pamağa çalışır. Ama öte yandan, gün gelir, günler gelir,
şair; bu «aşk hikâyesi»nin anısı ve acısıyla Türk edebiya-
tının en güzel aşk, ayrılık ve özlem şiirlerini yazıp söyler:

SES

*Günlerce ne gördüm ne de bir kimseye sordum;
«Yârab hele kalp ağrılarım durdu» diyordum.*

*His var mı bu âlemde nekahat gibi tatlı?
Gönlüm bu sevincin helecanıyla kanatlı,*

*Bir tâze bahâr âlemi seyretti felekte;
Mevsim mütehayyil, vakit akşamdı Bebek'te...*

*Akşam... Lekesiz, sâf, iyi bir yüz gibi akşam...
Tâ, karşı bayırlarda tutuşmuş iki üç çam;*

*Sâkin koyu, şen cepheli kasriyle Küçüksu;
Ardında, vatan semtinin ormanları kuytu.*

*Bir neş'eli hengâmede çepçevre yamaçlar;
Hep aynı tahassüsle meyillenmiş ağaçlar,*

*Dalgın duyuyor rüzgârın âhengini dal dal...
Baktım: süzülüp geçti açıktan iki sandal.*

*Bir lâhzada, bir pancur açılmış gibi yazdan,
Bir bestenin engin sesi yükseldi Boğaz'dan.*

*Coşmuş yine bir aşkın uzun hâtırasıyle...
Aksetti, o yanmış tepelerden, sırasıyle,*

*Dağ dağ, o güzel ses, bütün etrafı gezindi;
Görmüş ve geçirmiş denizin kalbine sindi.*

*Âni bir üzüntüyle, bu rüyâdan uyandım;
Tekrar o alev gömleği giymiş gibi, yandım...*

*Her yerden o, hem aynı bakış, aynı emelde;
Bir kanlı gül ağzında ve mey kâsesi elde,*

*Her yerden o, hem aynı güzellikte, göründü!
Sandım bu biten gün, beni râm ettiği gündü.*

Ne yazık ki, bir «Sürekli Bir İlkbahar» daha, hem şairin yüreğinde, hem cananın gönlünde, ölünceye kadar, bir rüyâ gibi yerli yerinde kalmış; en ince yerinden, öylesine üzgün ve kırılmış; ama sanırsınız ki bu ilkbahar, güftesiz bir beste gibi, belki, gemiler geçmeyen bir ummanda hâlâ çalınmaktadır.

*Nice sevdâlılarla sevgililer
Aşk yollarda böyle beklediler.*

YAHYA KEMAL

KAR MUSİKİLERİ

Bin yıldan uzun bir gecenin bestesidir bu,
Bin yıl sürecektir zannedilen kar sesidir bu!

Bir kuytu manastırda duâlar gibi gamlı...
Yüzlerce ağızdan koro halinde devamlı

Bir organun âhengi yayılmakta derinden,
Duydumsa da zevk almadım ıslav kederinden.

Zihnim bu şehirden, bu devirden çok uzakta,
Tanburi Cemil Bey çalıyor eski plâkta.

Birdenbire mes'udum işitmek hevesiyle,
Gönlüm dolu İstanbul'un en özlü sesiyle.

Sandım ki uzaklaştı yağın kar ve karanlık,
Uykumda bütün bir gece körfezdeyim artık.

SESSİZ GEMİ

Artık demir almak günü gelmişse zamandan,
Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan.

Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol;
Sallanmaz o kalkışta ne mendil, ne de bir kol.

Rıhtımda kalanlar bu seyâhatten elemli,
Günlerce siyah ufka bakar gözleri nemli.

Biçare gönüller! Ne giden son gemidir bu!
Hicranlı hayatın, ne de son matemidir bu!

Dünyâda sevilmiş ve seven nafile bekler;
Bilmez ki giden sevgililer dönmiyecekler.

Bir çok gidenin her biri memnun ki yerinden;
Bir çok seneler geçti; dönen yok seferinden.

ERENKÖYDE BAHAR

Cânân aramızda bir adındı,
Şirin gibi hüsnü âne unvan,
Bir sâhile hem şerefti hem şan
Çok kere hâyâlimizde cânân
Bir şi'ri hatırlatan kadındı

Doğmuştu içimizde tâ derinden
Yıldızları mavi bir semânın:
Hazzıyla harâb idim edânın,
Hâlâ mütehayyilim sadânın
Gönlümde kalan akislerinden.

Mevsim iyi, kâinat iyiydi;
Yıldızlar o yanda, biz bu yanda,
Hulyâ gibi boş geçen zamanda
Sandım ki güzelliğin cihanda
Bir saltanatın güzelliği.

İstanbul'un öyledir baharı;
Bir aşk oluverdi âşinalık;
Aylarca hayal içinde kaldık;
Zannımca Erenköyünde artık
Görmez felek öyle bir baharı.

ÇİÇEKLERİ AÇAN ŞİLİ'NİN TÜRKÜSÜ

Şili: Neruda!

Evet! Şili deyince Neruda'yı; Neruda deyince de Şili'yi hatırlamamak olanaksızdır. Bu, o ülkenin bir şairi, yazarı, bir aydını için az şey olmasa gerek. Diyebilirim ki, çok az sanatçı vardır, Neruda gibi, ülkesinin toprağıyla; rüzgârları, dağları, ormanları, yıldızları, çiçekleri, kuşları, midyeleri, istiridyeleriyle; beyaz köpüklü dalgaları ve ırmaklarıyla, giderek halkıyla, kendisini böylesine içten ve yürekten özdeş kılmış olsun. O, sözün tam anlamıyla, Şili toprağıyla yoğrulmuş bir şair, gözüpek bir aydın, yiğit bir yurtseverdir. «Şili ormanını tanımayan, bu dünyayı tanımıyor demektir.» diyerek, böyle bir ormandan, böyle bir dünyadan ve böyle bir sessizlikten yola çıkan Neruda, önce toprağının ve insanların, daha sonra bütün dünyanın ve insanların şarkısını söylemeğe, türküsünü çağırmağa başlar.

O, şair olarak gittiği her yerde, bu dünyanın neresi olursa olsun, her zaman ülkesinin sesi olarak çınlamış, bayrağı olarak dalgalanmış, yüreği olarak çarpmıştır. Çok az şair var ki, ülkesini Ocak sıcağından Temmuz soğuna; Pasifik'in batı kıyılarının kayalıklarından, kumsallarına; Peru'nun kuzey râzgârlarından, Güney Kutbu'nun buzullarına kadar, bir kemer gibi uzanan dağlarını, ormanlarını, bağlarını, bahçelerini, yaylalarını ve ırmaklarını, bir baştan bir başa, kimi zaman katır sırtında, kimi zaman başında beresi yayın dolaşmış, gezmiş ve görmüş olsun onun gibi.

Asıl adı Ricardo Neftali Resey olan Pablo Neruda, yüzyılımızın başlarında, Şili'nin küçük bir kasabası olan Parra'da dünyaya gelir. Annesi ve babası da oralıdır. Burada, asmalarından şarap akan çok güzel üzüm bağları bulunmaktadır ama dedesi Don Jose Angel Reyes'in az toprağı, çok çocuğı vardır. Annesi, onu daha doğru dürüst görme-

den, gözlerine iyice bakmadan ve bakamadan, yakalandığı amansız hastalıktan kurtulamayarak ölür. O, bir ilkokul öğretmeni olan annesini, ölünceye kadar sevgi ve saygıyla anar. Çünkü bu çilekeş kadın, onu dünyaya getirdikten bir ay sonra hayata gözlerini kapamıştır. Şili'nin yoksul yerlerinden biri sayılan Parral küçük bir kasabadır. Annesiz kalan bir köylü çocuğu için burada yaşamak gerçekten çok zordur.

Babası, Jose del Cermen, çok genç denecek bir yaşta baba evini geride bırakmak zorunda kalarak, karısıyla birlikte, bebekleri Ricardo'yu da yanlarına alarak, ülkenin en güney ucu olan Temuca'ya göç eder. O zamanlar burası küçük liman köyüdür. Daha çok yerli Mapuche'lerin yaşadığı bu küçük yer, ormanla çevrilidir. Babası burada, çakıl taşıyan bir yük treninde işçiliğe başlar. Neruda'nın anlatmasına göre, o dönemde çok az kişi çakıl treninin ne demek olduğunu bilirmiş. Çünkü Şili'nin güneyinde aylarca yağan yağmurlar, çok zaman tren raylarını söküp atmış. Bunu önlemek için de rayların yanlarını çakıl taşıyla beslemek gerekirmiş... İşte babası, kırk yıl, böyle bir işte çalışmış bir işçidir.

Neruda, annesini evlerinin duvarında asılı bir resimden tanımaktadır. Bu soluk yüzlü, ince yapılı, siyah elbise giymiş bir kadın resmidir. Ona çocukken annesinin de şiire meraklı olduğunu söylemişlerdir, ama çok uzun zaman annesinin şiirlerini aramış olmasına rağmen, onlara ne rastlamış, ne görmüş, ne de duymuştur. Onun anne olarak gördüğü tek şey, evin duvarında asılı bu resimdir. Bu arada babası ikinci kez evlenmek zorunda kalır. O, üvey annesini her zaman çocukluğunun koruyucu meleklerinden biri olarak görmüştür. Neruda'nın anlatmasına göre, "...yumuşak kalpli, iyiliksever bir kadındır."

Ama onun, Temuca'da, bu çocukluk evinde ilgisini çeken tek şey, içi eski eşyalarla dolu tahta bir sandıktır. Bir gün, üvey annesi Trinidad Candia, öz annesinin sandığı karıştırırken küçük Ricardo da yanındadır; "...öyle eğilmiştım ki, birden kendimi içinde buluverdim. Biraz büyüünce sandığı kendi başıma, gizlice açmağa başladım. Benim için bu sandığın önemli bir anısı vardır. Çünkü okuduğum

ve heyecanlandığım ilk aşk romanını bu sandığın içinde bulmuştum.»

O, yedi sekiz yaşlarında ilk şiir denemelerini kaleme almış, ölçüsü ve uyağı birbirini tutmayan kelimeleri alt alta sıralamış, öz annesi olarak bildiği üvey annesine övgüler düzmüş olmasına rağmen, bir süre sonra bu çiziktirmeler babası tarafından «Bunu nereden kopya ettin?» sorusuyla bir köşeye atılmıştır.

Neruda'nın anlatmasına göre, babası, çok iyi, sevecen ve hoşgörülü bir insan ama şiirle arası pek iyi değildir. Oğlunun da mimar, mühendis, doktor olarak yetişmesini, ülkesine ve insanlarına yararlı olmasını istemektedir. Sık sık oğluna bunu, Şili halkının böyle yetişkin insanlara gereksinme duyduğunu hatırlatmakta, onun bu yolda yürümelerini amaçlamaktadır. Oğlunun şiir yazmasına da çok kızar. Ona göre şair; başıboş, serseri, avare bir insandır. Bu kızgınlık içinde, çok zaman, Ricardo'nun kitaplarını, cefterlerini yırtıp yakar.

Babasının şiir yazdığını anlayıp öğrenmesinden korkan genç Ricardo, adını değiştirerek yazmasını, şiirler söylemesini sürdürmek ister. Öyle de yapar. Ve bir dergiyi karıştırırken orada Jean Neruda imzalı bir hikâye görür. Okuduğu hikâyenin çok hoşuna gitmesi üzerine, bu arada, bir şiiriyle de, bir yarışmaya girmek amacındadır, bu dergide gördüğü Neruda'yı kendine soyadı olarak aldıktan başka, Pablo'yu da küçük isim olarak seçer ve yarışmaya katılır.

Şimdi, hikâyeden biraz uzaklaşalım ve Pablo Neruda'nın yıllar sonra anlattıklarına bir bakalım:

«...sonra baladlar, hikâyeler, romanlar yazan Jean Neruda'nın kim olduğunu öğrendim. Bunun, Çek halkının çok sevdiği, Prag'ın Mala Strana alanında adına büyük bir heykel dikilen bir yazar olduğunu anladım. Prag'a bir gezimde, ünlü bir Çek yazarının adı olduğunu bilmeden kendime isim olarak seçtiğim Jean Neruda'nın sakallı heykelinin ayakları dibine bir çiçek demeti bıraktım.»

İlk şiir kitabı *Urepuscularia* (Şafak ve Alacakaranlık) yayınlanır. Neruda bu kitabıyla ilgili anılarını şöyle anla-

tir: «...ilk kitabım 1923 yılında basıldı. Kitabın baskı masrafını karşılayabilmek için her gün yeni kayıplara uğruyordum. Birkaç eşyayı satıyor ya da bir şeyi rehine veriyordum. Rehinciye götürdüklerim arasında, babamın törenle bana armağan ettiği, arkasına iki bayrak işlenmiş kol saati de vardı. Saatten sonra koyu renk elbisem de rehincinin yolunu tuttu... ben kitaplarımı yükledim ve sevinçle sokağa fırladım. Ayağımdaki ayakkabıların altı delikti... İlk kitabım! Yazarın görevi; gizlerle dolu değildir. Şair de yüklendiği kişisel göreviyle herkese faydalı olur. Buna her zaman inanmışımdır. Şiir, bir parça ekmeğe, topraktan bir tabağa ya da beceriksiz bir elin severek işlediği bir tahta parçasına benzer. Şuna inanıyorum ki, hiçbir el sanatçısı, büyük bir çaresizlik içinde hayallerini gerçekleştirmiş, ilk defa yepyeni bir şey ortaya çıkarmış şairin ruhunu dolduran o sarhoş edici duyguları tanımaz. O an, bir daha gelmeyen bir andır... İlk kitabın, sayfalarının daha ıslak olduğu o an, baştan çıkarıcı ve kendinden geçirici o an, çırpınan kanatların çıkardığı ses ve yükseklerle doğru açan ilk çiçekler... Bütün bu duyguları, bu ilk anı şair, hayatında yalnızca bir kere yaşar.»

O yıllarda Şili'de, şiirleri geniş halk yığınlarınca ezbere bilinen birçok şair yaşamaktadır. Bu, ona göre, belki de bir yanılla okyanus, öbür yanılla aşılması zor And dağlarıyla çevrili ülkenin içine kapanıklığından ileri gelen bir özellik, giderek duyarlıktır. İşte bu üniversite öğrenimi yıllarında, şiirler okuyarak, halkının acılarını ve dertlerini dinleyerek ülkesini bir boydan bir boya dolaşır. Bu gezilerinde, halkının ilgisini çeken, onlara gerçekten sevilen şairlerden biri olduğunu anlar. Onlara politikadan, ekonomiden söz eder ama onları asıl ilgilendiren ve heyecanlandıran, şiirleri olur. Bu, genç bir şair olarak ona, anlatılması olanaksız mutluluk verir.

Bu duygu ve düşüncelerin etkisi altında 1924'te Santiago'ya döner. Bir yayıncıya *Urepusculario*'nun yayın haklarını satar. Kitabın yalnız bir baskısının yayın hakkını değil, bütün baskılarının haklarını bir kerede verir. Bu kitabıyla kısa zamanda zengin olacağını sanır. Buna kendisini o kadar inandırır ki, yaptığı anlaşmayı bir de notere onaylatır. Telif ücreti olarak da beş yüz Pesos alır. Arka-

daşları Rojas Gimenez, Alvaro Hinojosa ve Hemore Arce onu noterin kapısında beklemektedirler. Bu «mesleki» başarıyı bir ziyafetle kutlayacaklardır. Gerçekten de o yılların Santiago'sunun en ünlü lokantası «La Bahia»da, pahalı şaraplar, yemekler, likörler ve purolarla kendilerine güzel bir ziyafet çekerler. Ayrıca bu dört kafadar, lokantaya girmeden önce ayakkabılarını da ayna gibi bir güzel cilalatırlar. Ama bu yayın işinden kazançlı çıkanlar; lokanta, dört ayakkabı boyacısı ve yayıncı olur. Şairlerse eski yaşamlarına dönüp, onu sürdürmeğe çalışırlar.

Neruda'nın *Yirmi Aşk Şiiri ve Umutsuz Bir Türkü*'den sonra arka arkaya iki kitabı daha yayınlanır. O, artık şiirlerini kitaplarda yayınladıktan başka; alanlarda, sokaklarda, fabrikalarda, maden ocaklarında, konferans salonlarında, tiyatrolarda, bahçelerde, parklarda; yüksek sesle, bağıra bağıra halkına seslenmeye başlar. Şiirlerini ülkesinin çilekeş insanlarının arasına bir tohum gibi saçarak, Şili'nin her yerine gider.

«...adımı ve şiirimi ışitir ışıtmaz o muazzam insan kitlesi şapkalarını çıkardı. Başlarını açtılar, çünkü heyecanla, şiirmişçesine söylenen bütün o kategorik ve politik laflardan sonra, şiirim, şiirin kendisi konuşacaktı. Yükseltmiş platformdan şapka ve miğferlerin uçsuz bucaksız dalgalanışını gördüm. On bin el birden aşağıya indi. Anlatılması olanaksız bir kabarmayla, büyük sessiz bir dalga, sessiz bir saygının siyah köpüğüydü... Şiirim kendine üstün geldi. Daha önce hiç taşımadığı bir çarpışma ve kurtuluş gücüne ulaştı.»

EUĞDAYIN TÜRKÜSÜ

Halkım ben, parmakla sayılmayan
Sesimde pırıl pırıl bir güç var
Karanlıkta boy atmaya
Sessizliği aşmaya yarayan
Ölü, yigit, gölge ve buz, ne varsa
Tohuma dururlar yeniden
Ve halk, toprağa gömülü
Tohuma durur bir yerde
Buğday nasıl filizini sürer de

Çıkarsa toprağın üstüne
Güzelim kırmızı elleriyle
Sessizliği burgu gibi deler de

Biz halkız, yeniden doğarız ölümlerde.

Neruda; bir öğrenci edebiyat ödülünü kazandıktan, arkası arkasına kitaplar yayınladıktan, şiirleri geniş halk yığınlarınınca okunup, ezberlenerek elden ele, gönülden gönüle, yürekten yüreğe bir selâm, bir armağan, bir umut gibi dolaştıktan sonra; ülkesinin tanınmış bir sesi, genç bir şairi ve ünlü bir yazarı olarak önem, etkinlik, giderek yaygın bir saygınlık kazanır.

O yıllarda Şili'nin kültür ve sanat ortamı; birkaç özgün sanatçı dışında, Avrupa'nın etkisi altında, bir çeşit ona bağımlı bir görünümündedir. O kadar ki, Cumhuriyetçiler arasından çıkan şair ve yazarlar bile, kozmopolit bir tabakadan gelmektedir. Ülkenin önemli birkaç şair ve yazarı da Avrupa'da yaşamaktadır. Şili'nin büyük şairi sayılan Vicente Huidobro da Paris'te oturmakta, şiirlerini Fransızca yazıp yayınladığı gibi, küçük adını da bu dilin söyleyişine uydurarak, değiştirmiştir.

Genç bir şair olarak, ülkesinde büyük bir ün kazanan Neruda'ya da, önüne gelen herkes, «Ne yapıyorsunuz siz burada? Paris'e gitmelisiniz!» diyerek, onun da diğer Latin Amerikalı şair ve yazarlar gibi, o dönemlerde, dünya sanat ve kültür hayatının etkin merkezlerinden biri olan bu Avrupa şehrine gitmesini; onun, oradan da ülkesinin sesini, acısını giderek varlığını duyurmasını istemekte ve ona bu görevi Şili halkı adına, kimi zaman dostları ve arkadaşları, kimi zaman da yolda rastladığı herhangi bir yurttaşı ve tanıdığı, sessizce, yavaşça hatta koluna girip onunla Santiago'nun büyük caddelerinde yürüyerek yüklemektedir. Ama genç şair Neruda'nın bu uzun yolculuk için ne parası, ne de bu büyük şehirlerde aç kalmıyacak kadar ünü, dostları ve arkadaşları vardır.

Santiago'daki Dışişleri Bakanlığı'ndan *'Birmanya Kon-solosluğu Kararnamesi'*yle çıkan Neruda, çok genç denebilecek bir yaşta, kendisine böylesine büyük bir görev verilmiş olmasının övünç ve sorumluluğuyla, 1927 yılının Haziran ayında bu uzak doğu ülkesine doğru yola çıkar. Önce

Buenos Aires'e gelir. Birinci sınıf «Konsolos» biletini şairliğine yakıştıramıyarak, üçüncü sınıf biletiyle değiştirerek, Atlas okyanusunun maviliklerine kendisini bırakır. Gemi Portekizli ve Galiçyalı yolcularla dolu olmasına rağmen, çoğunluğunu Latin Amerikan madenlerinden ve fabrikalarından dönen Almanlar oluşturmaktadır. Çünkü gemi Alman bandralıdır. Bu uzun yolculuğun sonunda genç şair, önce Lizbon'a iner. Oradan İspanya'ya, Madrid'e geçer. Üçüncü sınıf bir tren yolculuğundan sonra Paris'e gelir.

Paris'in hızlı, hareketli ve çok uluslu yaşamını geride bırakmak zorunda kalan Neruda yine uzun bir tren yolculuğundan sonra Marsilya'ya varır. Oradan şiirli, büyüleyici efsanelerle dolu Akdeniz limanlarına doğru yelken açar. Kızıldeniz'den Cubiti'ye uzanan yolculuk çok etkilerden o, bu ıssız yerlerde sanki Arthur Rimbaud'un ayak izlerine raslarcasına şiirler düşler. Haritada birkaç milimetre olarak görünen uzaklık gerçekte yüzbinlerce millik bir yol olunca, o, günlerce süren uzun deniz yolculuğunun sonunda Singapur'a varır. Rangoon, Singapur arasının çok yakın olduğunu sanması, onun anlatmasına göre, hayatının büyük yanılgılarından biridir. «...derken bir geminin üçüncü mevkiişinde Singapur'a geldim. Rangoon'un yakınlarında olduğunu sanıyordum. Gel gör ki, yola devam edecek param kalmamıştı. Oradaki Şili konsolosluğundan bilet almama yardım etmesini istedim. Geri çevirdi. O zaman, onu, Singapurda bir konferans düzenlemekle tehdit ettim. Bunu öylesine ciddiye aldı ki, çıkarıp bana borç para verdi. Ben de Birmanya vapuruna bindim.»

Neruda'nın bu uzak doğu «diplomathğı»nı 1928'de Kolombo, 1930'da Batavia «konsolosluk»u izler. O, burada ünlü *Yeryüzünde Konaklama* kitabını bitirir. Şair, bu şiirlerinin uzak doğuda geçirdiği yılların ürünleri olduğunu söylemesine rağmen, kitabında doğunun mistik havasının etkin ve belirgin bir biçimde görüldüğünü söyleyenlere verdiği karşılıkta şunları dile getirir: «...O günlerle ilgili tek şiir kitabım gerçekten 'Yeryüzünde Konaklama'dır, ancak böyle bir etki altında kaldığım tezi yanıltıcıdır... Doğu ülkelerinin bütün felsefi gizli öğretileri gerçek hayatla karşılaştırıldığında, bunların tedirginliğinin, öfkenin, kararsızlığın ve Batı'nın oportünizminin bir yan ürünü olduğu gö-

rülür. Kısacası, kapitalizmin ilkelerinin geçirdiği bir bunalım... İnsandan barbarca diyebileceğimiz bir maddecilik isteyen bir yaşam ve en son kötülükler üzerine konulmuş bir sömürgecilik düzeni, her gün kolera, çiçek hastalığı ve açlıktan ölen binlerce insan, koskoca bir halk topluluğu ve yoksul endüstrinin dengesini bozduğu ve yok ettiği büyük kuruluşlar. Bütün bunlar insanın yaşamını öylesine kötü etkiliyor ki, burada, herhangi bir mistik duygunun uyanması olanaksızdır.»

İki aylık uzun bir deniz yolculuğundan sonra «şair diplomat» Neruda'nın, bu yıl, Santiago'da *Yeryüzünde Konaklama* kitabı yayınlanır. Az zaman sonra da şair, yine «Şili Konsolosluğu» göreviyle Arjantin'e gönderilir. Güzel bir Ağustos gecesi Neruda, Buenos Aires'e iner.

Hemen hemen aynı günlerde de, ünlü İspanyol şairi ve oyun yazarı Federico Garcia Lorca da, Membrives topluluğuyla *Kanlı Düğün*'ü sahneye koymak için Buenos Aires'e gelmiştir. Ama ne Neruda, ne de Lorca birbirini, şair olmaktan öte, tanımazlar. Yüzyılımızın iki yiğit, yurtsever ve yürekli şairi burada tanışır. Ve burada, bu Arjantin toprağında iki şairin dostluktan güzel kardeşlik duygularının tohumları atılır. Bu tohumun çiçekleri iki yürekte ölünceye kadar, hatta öldükten sonra bile, solmayan renğiyle açar.

LORCA VE NERUDA'NIN «AL ALİMON»U

Neruda: Senyorita...

Lorca: ...ve senyorlar. Boğa güreşlerinde «*tereo del alimon*» adı verilen bir güreş vardır. Bu güreşte iki matador bir boğayla savaşırlarken, ellerinde yalnızca kırmızı şalları vardır.

Neruda: Federico ve ben, sanki aramızda bir elektrik kordonu varmış gibi konuşacağız ve bu önemli toplantıya, boğanın sırtına saptığımız küçük mızraklarla heyecan katacağız.

Lorca: Bu gibi toplantılarda edebiyatçılar genellikle kendilerinden söz ederler ve dostları, arkadaşları da onları dinler.

Neruda: Bizlerse burada bir dostu canlandırmaya çalışacağız. Hepimizin dostu, bütün ölümlerden daha

karanlık bir ölümün kucagında olan, yaşam dolu bir kişiden söz edeceğiz. Onun ateşli gölgesine sığınacağız. Onun adını da sık sık tekrarlayacağız. Ta ki, gücü, unutulmuşluğun sınırlarını zorlayana kadar.

Lorca: Bir penguen yumuşaklığında şair Amado Villar'ı kucakladıktan sonra, masanın üzerine büyük bir isim atacağız. Biliyoruz ki, bu isimle bardaklar çatlayacak, çatallar istekle onu arayacak, denizlerden gelen bir dalga masa örtülerini ıslatacaktır. Biz size Latin Amerika'nın ve İspanya'nın şairi Ruben...

Neruda: Dario'dan söz edeceğiz. Çünkü senyori-talar...

Lorca: ... ve senyorlar...

Neruda: Buenos Aires'in neresindedir Ruben Dario alanı?

Lorca: Ruben Dario'nun heykeli nerededir?

Neruda: Parkları severdi. Ruben Dario parkı var mıdır?

Lorca: Ruben Dario bahçesi nerededir?

Neruda: Nerede elma ağacı? Nerede Ruben Dario elmaları?

Lorca: Nerede?...

Neruda: Nerede?...

Lorca: Ruben Dario şimdi «*Vatanı Nikaragua*»-dadır. Mermerden korkunç bir aslanın altında. Bu zenginlerin saraylarının kapılarına koydukları çirkinlikte bir mermer aslanı.

Neruda: Arslan terbiyecisine bir meyhane aslanı, yıldızları kutsayana yıldızsız bir aslan.

Lorca: Sadece bir sıfatla bize bütün ormanların uğultusunu anlatır o. Tıpkı dillerin hükümdarı Luis de Granada gibi limonu, geyiğin tırnağını ve böcekleri bizim gözümüzde heykellere benzetir. Gemilerle bizi denizlere salar, karanlık akşamlarda cinlerden korkunç yollar açar, senden sert güney rüzgârına selâmlar yollar, romantik bir şair gibi bütün gücüyle. Sonra elini sütun başlarına dayar, bütün çağların hüzünlü kuşkuçuluğuyla.

Neruda: Onun adı, yüreğini kaplamış olan bütün dertleriyle bu yazarı anmamızın nedenidir. Ak-

korlarla dolu bilmezlikleri, cehennemin derinliklerine inişleri, ünün saraylarına girişleri ve büyük bir şairin kaçınılmaz özellikleriyle her zaman adından söz edilecek biridir Dario.

Lorca: Bir İspanyol şairi olarak İspanya'da eski ustalara ve çocuklara ders vermiştir. Bugünkü şairlerde olmayan bir geniş dünya ve yakınlık duygusuyla. Valle Inclan'a ve Juan Ramon Jimenez'e ders vermiştir. Machado kardeşlere de. Sesi su gibi, kü-kürt gibiydi. Rodrigo Caro'dan Argensolas ya da Don Juan Arguijo'lara kadar İspanyol dili, kelimelerin böylesine bir bayramını yaşamamıştı. Ruben Dario'nun ışıkları biçiminde olduğu gibi. Valasquez'in alışkanlıklarından Goya'nın odun yığınlarına, Quevedos'un hüznlerine ve Malorca'nın köylü kadınlarına kadar bütün İspanya toprağını gezdi ve gördü Dario, tıpkı kendi ülkesinin toprakları gibi.

Neruda: Denizler onu Şili'ye getirdi. Kuzeyin sıcak sularına. Orada yaşadı. Denizlerle birlikte ve karanlık kıyılarda. Okyanusun dalgaları ona köpükler ve çingiraklar getirdi. Valparaiso'nun kara rüzgârları ruhunu doldurdu. Bu akşam onun bir heykelini yapalım burada, havadan bir heykel.

Lorca: Havadan bu heykelin üzerinde ben, biçimler, kurallar ve şekillerden uzak yüce edebiyatının verimli özünü görüyorum.

Neruda: Federico Garcia Lorca, İspanyol ve Şili'li ben, şimdi üzerinde bulunduğumuz Arjantin topraklarını bizden daha yüksek sesiyle selamlayan bir insanı anarak, bu dostlar toplantısının sorumluluğunu yükleniyoruz.

Lorca: Pablo Neruda, Şili'li ve İspanyol ben, Nikaragua'lı, Arjantin'li, Şili'li ve İspanyol şairi büyük Ruben Dario'da birbirimize rasladık.

Neruda ve Lorca: Onun saygısına ve ününe kaldırıyoruz kadehlerimizi!

Madrid'de Lorca'nın; Alberti, heykeltraş Alberto, Altolaguirre, Bergamin, Luis Cernuda ve Vicente Aleixandre gibi şair ve yazar arkadaşlarıyla tanışan Neruda, bunlarla

hemen her gün ya kahvelerde ya da dost evlerinde biraraya gelir. Az zaman sonra İspanyol dilinin büyük yazarlarından Ramon Gomez'le tanışır. Juan Ramon Jimenez'le yakın dostluk kurar. Buradaki arkadaşlarla birlikte, ancak beş sayı sürebilen *Yeşil At* dergisini çıkarır. Altıncı sayısı kasılmış, paketlenmiş olarak kalır. Çünkü, Madrid'in büyük caddelerini 1936 yılının Temmuz ayında kara, kap-kara bir toz bulutu kaplamıştır. O günlerde adı pek duyulmamış İspanyol generali Francisco Franko, Afrika'daki askerlerini Cumhuriyete karşı ayaklandırmıştır. Ve İspanya'da «İç Savaş» başlamıştır.

Geride milyonlarca ölü, milyonlarca sürgün bırakan o savaş günlerini Neruda, bütün acısıyla, bütün felâketiyle yüreğinde yaşamıştır. Dünyanın, özellikle de Avrupa'nın ilerici ve devrimci aydınları, şairleri, yazarları ve sanatçıları İspanya halkıyla birlikte bu savaşa katılmıştır. Ama savaş, Cumhuriyetçilerin yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Halkın inanılmaz direnci, bütün dünyayı kendisine hayran bıraktırırken, bu arada, İspanya'nın yiğit, yürekli ve gür sesi Federico Garcia Lorca kurşuna dizilir. Cumhuriyetçi yansısı rahip Luis de Leon hapse atılır. Quevedo hücreinde ötür. Colon'un ayaklarına pranga vurulur. Ne var ki, bu «İç Savaş» İspanya'nın devrimci şairi, Akdeniz'in beyaz köpüklü dalgalarının çocuğu Lorca'nın kurşuna dizilmesiyle, tarihine, en büyük utanç sayfalarından birini yazar.

LORCA'YA YANIK ŞİİR

*Korkuda ağlayabilseydim;
Gözlerimi çıkarabilsem de,
Yiyebilseydim;
Senin sesin için yapardım
Bunları
Çılgılık çılgılığa fıskıran şiirin.
Baksana,
Maviye boyuyorlar hastaneleri,
Senin için:
Kıyıdaki kenar mahaleler
Ve okullar,
Senin için büyüyorlar;
Tüy sallıyorlar,*

Yaralı melekler;
Pullar örtünüyor,
Düğün balıkları;
Deniz kestaneleri,
Göge uçuyorlar;
Siyah tülleriyle terzi dükkânları:
Kanla doluyorlar, kaşıklarla,
Senin için;

.....

Hayat böyle, Federico,
Ey babayığit,
Ey kara sevdalı adam.

Sana,
Dostluğumun sunabileceği şey
İşte bunlar...

Ama biz burada biraz durup, «Sürekli Bir İlkbahar»ın çiçeklerinden söz edelim. Kişileri ve olayları sinema anlatımının geriye dönüşleriyle, uzun ve ayrıntılara girmeden, kesitler olarak vermeye çalışalım.

Neruda'yı gerçekten çok seven, ona içten sevgisini sunan ve yaşamının güzel günlerini armağan eden; en güzel şiirlerini yazdıran, hayatının gerçekten güzel «bahar» çiçeklerinden biri olan Dalia'dan şimdilik bir isim olarak söz edelim ve onunla ilgili anlatacaklarımıza bir noktalı virgöl koyup; şairin ilk gençlik yıllarına, yüreğinde ve gönlünde buram buram kokan «ilkbahar» çiçeklerinin açtığı günlere, aylara dönelim.

Neruda'nın 'Sürekli Bir İlkbahar'ının ilk çiçeği, kendi toprağından çok uzakta, Doğu'nun o kendine özgü sıcak ve mistik havasında, şairin çok genç denebilecek bir yaşta 'diplomat' olarak atandığı Birmanya'da açar: «...Avrupalıların böyle ön yargıları beni ilgilendirmiyordu. Romanımı, gelip geçici o sömürgecilere değil, ülkenin çok eski ruhunu tanımak için Doğu'ya gelmiştim. Ve bu insanların ruhuna ve yaşamına öylesine girdim ki, sonunda buralı, yani uzak Doğu'lu bir kadına âşık oldum.»

Şili'nin bu ünlü şairi, Birmanya'da, bir İngiliz gibi giyinen, Josie Bliss adını kullanan, gerçekte uzak doğu Asya'lı olan, ufak tefek ama sevince ölesiye seven, genç bir

yerli kadına âşık olur. Bu genç kadın, bir süre sonra onu gizlice evine alır, ona ülkesinin bütün gizemli aşklarını büyüleyici bir biçimde sunar. Neruda onunla bir sevgi, bir kadın giderek bir dişi olarak tanıştıktan başka, onu yalnız aşk olarak yaşar. «...tatlı Josie Bliss, hastalık derecesinde bana âşık olmuştu. Kimbilir belki de her zaman ben onun yanında kalırdım ve ona âşıktım. Küçük çıplak ayakları ve siyah saçına taktığı beyaz çiçekler beni bu kadına âşık etmişti. Ama bu aşk ateşi onu kimi zaman çılgınlıklara sürüklemeye başladı. Büyük nefret ve kıskançlıkla, bana uzak yerlerden gelen mektupları, telgrafları hiç açmadan saklıyor, soluduğum havaya bile kin besliyordu.»

Birmanya'lı Josie, Neruda'yı gerçekten çok sever. O kadar ki, şairin yanında ve yakınında bir hayâlet, bir gölge; yüreğinde sevgisinin onu yakıp kül eden ateşiyle, bir volkan, patlamaya hazır bir yanardağ gibi dolaşır. Çok zaman genç adam, güzel ve sıcak bir sevişme gecesinin sabahında, sevgilisini beyazlar giyinmiş, elinde uzun bir bıçakla, yanında, yatağının başında, ayakta durur görür. Uyuyan sevgilisinin çevresinde, kıskançlık bunalımları içinde onu öldürmeğe kadar varacak bir aşkla seven bu genç kadın, sevgilisinin ölümünün kendisinin de sonu olacağını bilmesine rağmen; bu güzel, içten ve yürekten sevgisinin sürekli, bütün bir ömür kalıcı olması için, kendi kendine dualar mırıldanıp, tanrıya yalvarırmış. Sonrasını Neruda'nın anlatmasından dinleyelim; «...günün birinde beni kesinlikle öldürecekti. Bereket versin Saylon'a atandığımla ilgili resmi yazıyı aldım o günlerde. Gizli gizli yolculuğa hazırlandım. Bir gün her zamanki evden çıkarak, beni bir başka uzak diyara götürecek olan gemiye bindim. Elbiselerimi ve kitaplarımı evde bırakmıştım. Birmanya'lı dişi panter Joise Bliss'i içim sızlıyarak terkettim. Bengal körtezinin dalgaları gemiyi sallamağa başlamıştı ki, oturup 'Yalnız Erkeğin Tangosu' şiirimi yazdım. Bu şiir, kaybettiğim kadına ve beni kaybetmiş bir kadına yazılmış hüznünlü dizelerdir. Bu dişinin yanında hiç durmadan öfkenin volkanı kaynıyordu. Ne yüce bir gece, ne yalnız bir dünya!»

Joise'yi, bir çeşit ondan korkup kaçarak, ülkesi Birmanya'da bırakan Neruda, Saylon'da yeni görevine baş-

layıp, yeni bir hayatı yaşamaya koyulur. Ama günlerden bir gün, hiç beklemediği bir olayla karşılaşır. Birmanya'lı sevgilisi Josie Bliss, ülkesini çok gerilerde bırakıp, sevgilisi ve aşık olduğu insanın ardından buralara gelip, Neruda'nın oturduğu evin karşısında bir yere taşınır. Bu gerçekten çok ilginç ve hüzünlü aşk hikâyesini, yine olayın kahramanı Neruda'nın anlatmasından verelim; «...Onu bırakmış olduğum o uzak ülkeden buraya gelmişti. Herhalde pirinç yalnızca Rangoon'da var diye düşünmüş olacak ki, eşyası arasında bir çuval da pirinç getirmişti. İkimizin de çok sevdiği Paul Robson plâklarını ve büyük bir halıyı da yanına almıştı. Evinden, bana gelip giden konukları gözetliyor, hatta bazılarına bağırıp çağırıyordu. Kısırcağı o kadar ileri gitmişti ki, evimi ateşe vereceğini bile söylüyordu. Günün birinde bana gelen bir kadının üzerine nasıl bıçakla yürüdüğünü çok iyi hatırlarım... Sömürge polisi, Josie Bliss'in çevresine korku saçtığı kanısına varmıştı. Eğer ben bu kadını evime almazsam, yurtdışı edceklerini bana açıkladılar. Günlerce acı çektim. Bu kadının bana olan aşkı ve ona karşı duyduğum sevgiyle günün birinde beni öldürebileceği düşüncesi arasında çaballayıp durdum. Ama adımını bu evden içeri atmasına izin veremezdim. Herşeyi yapabilecek bir âşıktı o... Sonunda, günün birinde buradan ayrılmağa karar verdi. Gelip bana, kendisiyle gemiye kadar gitmem için ricada bulundu. Gemi kalkacağına ve benden ayrılacağına yakın, çevresinde bulunan memurlardan kurtulup, acı ve sevgi dolu, boynuma sarıldı ve gözyaşlarıyla yanaklarımı, yüzümü ıslattı. Kendinden geçmiş bir şekilde kollarımı, elbisemi ve ayaklarımı öpüyordu. Engel olmam olanaksızdı. Ayağa kalktığı anda yüzü, ayakkabılarının boyasıyla bembeyaz olmuştu. Artık ona, yola çıkmamasını, gemiyi bırakıp benimle kalmasını söyleyemezdim. Aklım bunu bana yasaklıyordu. Yüreğimdeki yaraysa hâlâ kapanmış değildir. Bu kadının delicesine akıttığı gözyaşları ve sonsuz acısı bugün bile bütün açıklığıyla anılarımdadır.»

Genç şair, bu acıyla 'Yeryüzünde Konaklama' kitabının ikinci cildini bitirir. Günlerini bir keşiş gibi yaşamaya koyulur. Kendini Rimbaud'nun Proust'un gizemli, şiirli, büyütlü havasına bırakır. Hararetle «Swan'ın Dünyası»nı

okumağa başlar. Roman ona, o günlerin acılarını, aşklarını, kıskançlıklarını, gözyaşlarını ve ayrılıklarını yaşatır. Neruda'nın bu yıllarda yazdığı şiirlerin büyük çoğunluğunda, dünya onun için bir hüzündür. Ama bu hüznün ona, derin izleri ve çizgileriyle; anısı, acısı ve sevgisiyle, güzel bir 'bahar' çiçeği olan Birmanya'lı Josie Bliss'i bırakıp gitmiştir.

Bu düşünceler içinde şiirlerine yoğunluk ve derinlik vermeğe çalışan Neruda'ya, bir zaman sonra, yalnız ve kimsesiz bir yaşama zor ve ağır gelmeğe başlar. Yazar ve dostu Margarita Aguirre'nin anlatmasına göre şair, Batavya'da, Hollanda Malasiya karşımı güzel bir kadınla tanışır. Uzun boylu, sakın görünüşlü, sanat ve edebiyat dünyasından uzak bu bayan, yalnızca kadınsı güzelliği ve çekiciliğiyle genç şairin yüreğinde, pek o kadar uzun sürmese de, «Sürekli Bir İlkbahar»ın bir başka çiçeği olarak açar; «...Neruda 1932 yılında Batavya'dan Şili'ye döner. İki yıl önce orada Maria Antonieta Agenaar adında genç bir kadınla evlenmiştir. Agenaar, bir konsolos karısı olmaktan büyük gurur duyar. İspanyolca öğrenmeğe başlar. Neruda'ya olan aşkı çok güçlüdür. Her ikisini sık sık Şili cadelerinde yan yana, kol kola görmek mümkündür. Neruda ona, 'Marcus' der. Bu kadın, uzun boylu, ağır yürüyüşlüdür; kendine çok güvenen bir havası vardır.»

Neruda'nın bu uzun boylu, sakın görünüşlü, sanat ve edebiyat dünyasından uzak, güzel ve çekici 'Melez' Marcua'yla birlikte açan 'bahar' çiçeği pek ömürlü olmamış, açtıktan az zaman sonra solmuş giderek kurumuş ve yitmiştir. Bir zaman sonra, şairin yüreğinde ve gönlünde bir başka 'ilk bahar' çiçeği açar. Bu çiçek onun yaşamında hiç solmayan rengiyle kalan Dalia del Carril'dir. Herkes, daha sonra şairin eşi olan bu güzel kadını büyük bir toprak sahibinin kızı olarak bilmesine rağmen, o, gerçekte Neruda gibi yoksul, toprağı olmayan bir aileden gelmektedir.

Onun yüreğinde açan bir başka 'ilkbahar' çiçeği de, yaşamının belirli bir döneminden ölünceye kadar; 'Kadınım' dediğı Matilde Urritia'dır. O da Neruda gibi, 'Latin Amerikalı' ve Şili'nin güzel bir taşra kızıdır. O da şaire yakışan bir biçimde, ülkesinin bir güney şehri olan Chil-

lan'da doğmuştur. Burası, Şili'nin köylü seramikleriyle ünlü bir yöresi olmasına rağmen, sık sık çevresini yerle bir eden depremleleriyle de şanssız ve bahtsız bir şehridir. Şair, bu çok sevdiği 'bahar' çiçeğine «Yüz Aşk Şiiri» ki tabında, ona karşı duyduğu sevgiyi ve aşkı açık bir biçimde ortaya koyduğu gibi bir erkeğin gerçekten çok sevdiği bir kadına söyleyeceği ve söyleyebileceği herşeyi bu şiirlerinde bir bir dile getirmiştir. Bundan sonrasını yine onun anlatmasına bırakalım; «...kadınının benim için taşıdığı önemi belki dizelerim söyler! Ama, yeryüzü ve hayat bizi birleştirdi. Kimseyi ilgilendirmezse de söyleyeceğim: Mutluyuz. Issız Şili kıyılarında uzun süre kaldığımızda, zamanımızı ortaklaşa paylaşıyoruz. Yazları gitmeyiz oralara. Çünkü güneşin kavurduğu kıyı şeridi bir çöl gibi sarıdır. Buranın yağmurlarının ve soğuklarının yeşilli, sarılı, mavili ve alacalı değişik giysiler giydiği kışları vardır. Yaban ve ıssız Okyanus'tan kimi gün uzaklaşır, yukarılara, sinirli şehir Santiago'ya gideriz. Karmaşık hayatlarımızı birbirimize sunduğumuz şehir... Matilde, güçlü sesiyle benim türkülerimi söyler. Ben ona, ne varsa, ne yazmışsam sunarım. Çok şey değil bunlar ama, Matilde bundan hoşnuttur. Minicik ayakkabılarının bahçede çamurlara batışına bakarım. Küçücük ellerinin çiçeklerle birlikte toprağa girişini seyrederim... Matilde, bana, mutluluğun bütün köklerini, bütün çiçeklerini, güzel kokulu bütün yemişlerini topraktan taşıdı. Ayaklarıyla, elleriyle, gözleriyle ve sesiyle.»

Evet, nerede kalmıştık?

Faşizme Karşı Yazarlar Kongresi...

Paris'e yerleşen Neruda, burada, dünyanın birçok yerinden gelecek yazarların organizasyonuna ve «Kongre»nin hazırlıklarına girer. Anti-faşist yazarlar toplantısı, o günlerde, Şili'nin bu ünlü şairi için her şeyden önemlidir. O, dünyanın dört bir yanındaki ilerici, demokrat, devrimci yazarlara mektup yazıp çağrılar çıkarır. İlk karşılık, İrlanda'lı ünlü yazar Yeats'tan gelir. Onu, İsveç'in büyük yazarı Selma Lagerlöf izler. Her iki yazar da; bu büyük, bu anlamlı toplantıya katılmayı çok istediklerini, yaşlı ve

hasta olduklarını ileri sürmelerine rağmen, bütün yürekleriyle «İspanya Ve Faşizme Karşı Bütün Dünya Halkları»yla birlikte olduklarını ileten tarihi ve anlamlı bildirilerini gönderip mektuplarını yazarlar. Gerçekten de, o günlerde, bu yaşlı iki yazarın Madrid gibi kuşatılmış, her gün, her an bombalanan bu şehre gelmeleri çok zordur.

Şiiri her zaman barışın bir parçası olan ve barıştan doğan, ünlü İspanyol şairi Rafael Alberti, altı delik ayak-kabılarıyla, üstünde yer yer yırtılmış ve parçalanmış asker kaputuyla, parasız ve aç; Neruda'ya bu kongrenin toplanmasında yardım için Paris'e gelir.

İspanyol şairleri arasında Federico Garcia Lorca gibi, Akdeniz'in beyaz köpüklü suları kanına karışmış olan Rafael Alberti; ülkesinin en bunalımlı, en karışık günlerinde; şiirin topluma nasıl yararlı ve etkin, giderek nasıl destek olacağını ve olabileceğini, açık seçik herkesin görüp anlayabileceği bir biçimde, önce halkının, daha sonra bütün dünya halklarının ilerici, demokrat ve devrimci savaşımında gözleri önüne sermiştir.

O; bu yanı ve kişiliğiyle, çocuklarınca, Mayakovski'ye benzetilir. Çünkü onun şiiri de, toplumun yararına dönük bir duyguya, giderek sevince dayanır. Ona göre, böyle bir özelliği olmayan şiirin sesi kısıktır. Böyle bir şiir, şairin büyük türküsü, ülkesinin ve halklarının gerçek ezgisi olamaz. Ama o, her zaman yanık ve yürekli bir İspanyol olarak gönlünün ve ülkesinin büyük türküsünü söylemiştir. Çünkü o, bir Akdenizli şairdir.

İspanyol Cumhuriyetçilerinden bu toplantı için hiç beklemediği maddi yardımı alan Neruda, ne yapacağını şaşırır. Sonra yoğun bir biçimde, o zamanki karısı Delia ve dostu Ampora Gonzalez Tunon'la birlikte, dünyanın dört bir yanından bu toplantıya katılmak için Paris'e gelecekle-rini bildiren şair ve yazarların yolculuklarını, kalacakları yerleri düzenleme işlerine girişirler.

Ve az zaman sonra; kanatlarındaki eksik gümüş pulları denizden almak ister gibi sulara dalan ve kocaman bir kelebeği andıran; toprağın üstüne yeni çıkarılmış madenlerin küçük vagonlarla taşındığı ocaklarından; sebzelerin çiçek gibi açtığı ve renk zenginliğiyle kokularının baş döndürücü; dünyanın en eski ırkı Maya'ların ülkesinden, Mek-

sika'dan bu çağrıya katılmak için binbir serüvenden geçen genç şair Octavia Paz, Paris'e gelir.

*Düşüncelerim ikiye ayrılıyor, dolaşıyor, birleşiyor yine,
Yeniden başlıyor sonra,
En sonunda kalakalıyor, ağızsız ırmaklar onlar,
Kan deltası, alacakaranlıktan yoksun bir güneşin
altında
Bu ölü suların çalkantısında mı bitecek her şey?*

Çanlar Kimin İçin Çalıyor ve *Beşinci Kol* romanlarında, daha sonra bu büyük iç savaşı bütün ayrıntılarıyla anlatan ünlü Amerikalı yazar Ernest Hemingway, o günlerde de bu kavgayı dizelerinde ve yazılarında işler;

*Gördüm onları zincirler içinde
O yılın yorgunluğunda tutsaklığın
Pişmanlık yoktu gözlerinde,
Düşünceydi yok olan, artık; nefretti
Onlarla savaştı sona eren, bilinçti bitip giden
Bozguna uğramıştı direnç,
Bütün bunlar yok olan umutlarla.
Bir uzun kavgaydı bu,
Bütün gücüyle büyüten çaresizliği
Ayırdı korkuyu ama, ölümden.*

Bütün gücüyle "faşizme karşı" yürütülen eylemlere katılan, bu iç savaş yıllarında da Cumhuriyetçiler'e yardım için onların birlikleri arasında gönüllü olarak yer alan ve sonra onların Hava Kuvvetleri Komutanlığı görevini üstlenen, yirminci yüzyıl başları insanlığının yaşadığı en büyük trajedilerden biri saydığı bu İspanya iç savaşını ünlü *Umut* romanında büyük ayrıntılarıyla gerçekçi bir biçimde ortaya koyan Fransız yazarı Andre Malraux da Kongre'ye katılanlar arasındadır.

İspanya'nın acısını ruhunda sınırsız erdemlerle ölünceye kadar yaşatan; önce ülkesinin havasını ve toprağını, daha sonra insanlığın o bitmez türküsünü söyleyen; bugün bile ülkesinin eski pencerelerinin camlarında sarımtırak yüzünün rengine raslanan Peru'lu şair Cesar Vallejo'nun şiirini okuyalım:

*Çarpışmanın sonunda
Ölmüştü savaşçı ve bir adam yaklaştı yanına:
"Ölme ne olursun, seni öyle seviyorum ki"
Fakat sürdürdü ölümünü cansız gövde*

*Gelen iki kişi daha tekrarladı:
"Bırakma bizi! Cesaret! Dön hayata!"
Fakat sürdürdü ölümünü cansız gövde*

*Yirmi kişi geldiler, yüz kişi, bin, beşyüz bin
Haykırarak: "Bunca çok sevgi
Ve karşı gelmemek ölüme!"*

*Toplandı çevrede milyonlarca insan
Tek bir istekti, tek bir ses:
"Gitme, kal kardeş!"
Fakat sürdürdü ölümünü cansız gövde*

*Sonra yeryüzündeki herkes geldi yakına
Gördü çevresini acılı cansız gövde
Sonra irkildi, doğruldu yavaşça
Kucakladı en yakınındakini, başladı yürümeğe...*

Sonra Şili'nin büyük şairi Vicente Huidobro, şair ve gazeteci olarak, hem bu iç savaşla ilgili gözlemlerini yazmak, hem de "Faşizme Karşı" bir yazar olarak bu eyleme güç katmak amacıyla Paris'e gelir.

*Göğün içinde kaybolan gece
Kuşun içinde kaybolan gök
Kuşun unutkanlığı içinde kaybolan kuş
Gecenin içinde kaybolan gece
Göğün içinde kaybolan gök*

*Ama yürek yüreğin yüreğidir
Yüreğin ağzından konuşur.*

Girit'in Kandinya'sından; Akdeniz'in sesini ve dalgalarını yüreğinde duyan ve yaşayan bir şair, bir yazar olan Nikos Kazancakis de, dünyanın birçok ülkesinden gelen şair ve yazar gibi, bu eylemlerin içinde bulunmak isteği ve sorumluluğuyla Yunanistan'dan Paris'e gelir, oradan Madrid'e geçer. İspanya'nın bu acı, kan ve barut kokan gün-

lerini, izlediği cephelerden, içinde bulunduğu çatışma ve çarpışmalardan, duyarak, görerek ve yaşayarak izler; olayları bütün gerçekçiliği ve ayrıntılarıyla *İspanya - Yaşasın Ölüm* kitabında savaşın bir gerçek tanığı olarak ilginç biçimde sergiler.

Ve bir ilkbahar damlaları kadar pırıl pırıl şiirler yazan; halkının heyecanlarına ve özgürlük kavgasına sıkı sıkıya bağlı; bir Fransız çiçeğinin, defne dallarının ve köklerinin benzer kokusuyla bezenmiş dizeleriyle; şiirin özünü, cevherini yaşamının sürekli akıntısında bulmağa çalışan Paul Eluard...

Özgürlük savaşının örgüt simgesi, eylemler adamı; gerçek şiir için, iyiliğin şiiridir, diyen; yeryüzündeki bütün insanlarla birlikte bireyciliği, bu korkunç grev bozuncusunu yenecek, gene bütün insanlarla birlikte karanlıkları ve toplumsal baskıyı yok edecek olan şiirin şairi; ve şiiri, insan ruhunun aydınlığı olarak bilen ve bunu bütün insanların mutluluğu için amaç olarak gören Louis Aragon...

Norveç'li, İtalyan, Arjantin'li; Şikago, Berlin, Kopenhag ve Prag'dan gelen iki yüz kadar şair ve yazar; tarihsel bir tanıklık ve insanca bir değerlendirme yapmak, "faşizme karşı" insanlığın gür ve aydınlık sesini yükseltmek amacıyla Paris'te toplanıp Madrid'e doğru yola çıkarlar. Onları, İspanyol Cumhuriyetçileri'yle birlikte büyük bir kalabalığın önünde şair Miguel Hernandez, üzerinde milis askeri üniforması, omzunda tüfeğiyle karşılar;

*Verin bu halka derinliklerin tutkusunu!
Bu halk alt edilmeye edilmeye öldü,
Dudaklarından ve alınlarından gömüldü bu halk,
Amansızca, namussuzca, her tanrının günü
Oğulları analarının elinden koparan
Zalim uçakların altında bu halk
Alt edilmeye edilmeye öldü,
Yenilmeye yenilmeye öldü.*

Dünya'nın her yerinden İspanya'ya gelen anti-faşist yazarların toplantısı; kan ve barut, ölü ve yaralı, yıkım ve yağmaları hâlâ sıcak Madrid'te; milisleri, işçileri, şairleri, yazarları, kadınları ve genç kızlarıyla bütün Cumhuriyet-

çiler'in katıldığı kongrede: Bugünkü insanın görevi nedir? Savaşta yer almak mı? Ama, kimlerle savaş? Biz yazarlar, şairler, aydınlar, işçiler, demokratlar, ilerici! İspanya'nın ve dünyanın bugünkü durumunu nasıl buluyoruz? Yeni bir büyük savaş geliyor, geldi bile, ilk çatışma İberik yarımadasında başladı, buna engel olabilir miyiz? Nasıl? gibi önemli, çağdaş sorular konuşulup tartışılırken, toplantının yapıldığı salon «faşist»lerin saldırısına uğrar.

Cervantes, Goya, Vega, Unamuno, Alberti, Lorca, Jimenez, Hernandez, Picasso gibi büyük şair, yazar ve sanatçı yetiştirmiş İspanya ve onun cumhuriyetçi, demokrat, ilerici halkı, faşizme bu iç savaşta yenilmiş; milyonlarca ölü, milyonlarca yaralı ve sürgün bırakmış; Franco gibi bir general iktidara getirmiş ve onun faşizmi altında yıllarca inlemiş, halkın bu savaşta aldığı yaraların sarılması çok uzun yılları bulmuşsa da; Akdeniz'in bu «zeytin yeşili, portakal çiçeği» ülkesi, bu uzun yılların ardından, bu insanlık dışı yönetimi tarihin derinliklerine, bir daha geri gelmeyecek bir biçimde; köpüklü dalgaların yalçın kayalıklara vurduğu kıyılarından "*Viva İspanya!.. Viva liberte!*" diye rek üzerinden atmıştır.

*Yeniden kuralım dünyamızı
kırık tahtalarla:
aynı tuğlalarla
ve yıkılmış taşlarla kuralım!*

İspanyol Cumhuriyetçiler'in yenilgisinden ve bu güzel Akdeniz ülkesinde Franko '*Faşizmi*' egemen olduktan sonra, Avrupa'nın mavi, beyaz göklerini kara bulutlar kaplamağa başlar. Aralarındaki gizli ekonomik çatışmayı, gün geçtikçe açığa çıkaran ve bir çeşit sürtüşmeye vardırان Avrupa ülkelerinin büyük caddelerini asker giysili, birbirini görünce kollarını kaldırıp '*faşistçe*' selâmlayan; sarılı, karalı ve kırmızılı bayraklar taşıyan insanlar doldurur. Almanya'da Hitler'in baş döndürücü yükselişi ve Germen ırkının üstünlüğü masalının bu ülke insanlarını büyük ölçüde etkilediği yıllarda Neruda Şili'ye döner.

Ülkesinin şehir ve kasabalarından geçerken, sokaklarda ve evlerde, çok sayıda Nazi bayraklarının asılı olduğunu gören şair, şaşkınlığa düşer. Ayrıca Latin Amerika'nın

Celine, Drien de la Rochelle; Amerika'nın Ezra Pound gibi ünlü şair ve yazarlarının 'Faşizmin' sözcülüğünü ve savunuculuğunu yapar biçimdeki yazı ve eylemlerine, bir süre sonra 'Aurora de Chile' dergisinde ağır, sert karşılıklar verir. Latin Amerika'da, Amerika'da giderek dünyanın birçok yerindeki 'Faşizmin' sözcülüğü ve bayraktarlığını yapan yazar, politikacı ve aydınlarla sürekli saldırılara geçer.

O, bu sert, ağır saldırılarını 'faşistler'e karşı sürdürürken; öte yandan sanatsal çalışmalarına daha bir yoğunluk ve daha çok zaman ayırmak yargısına varır. İspanya'da gördüğü ve yaşadığı 'kan, barut ve ölüm' onu daha bir olgunlaştırmış, dünya görüşünün ve sanatının ufuklarını daha bir genişletip, derinleştirmiştir. Artık onun şiirlerinde, 'Yirmi Aşk Şiiri'ndeki öznel görüşler ve 'Yeryüzünde Konaklama'daki hüznler sona ermiştir. O bu günlerde, şiirinin yeraltından gelen bir damarının izini bulmuş gibidir. Neruda, bulduğu bu sağlam damar üzerinde şiirlerini oluştururken; kendini ve düşüncesini değişik sorular içinde bırakır; «...şiirin bizlere yararı var mıdır? İnsanlara savaşlarında destek olabilir mi? Uzun zaman mantıktan uzak ve hayâl dolu şeylerle ilgilenmişim. Direnecek insanlığa giden yolu bulmalıydım. Hümanizm, yaşadığımız çağın edebiyatından uzaklaştırılmıştı, oysa kişide derin kökler salmıştı.»

Neruda, bu düşünceler içinde 'Büyük Türkü'sünü yazmağa koyulur. Büyük Okyanus kıyısındaki evine taşınır. Burada, toplumların tarihini, yaşamlarını ve savaşlarını konu alan türkünün çiçekleri açmağa başlar. O, Isla Negra'nın yabanıl kıyısında, Okyanus'un sonsuz dalgalarıyla, büyük bir istekle, burada, türküsünü söylemeğe girişir:

Yaşlı kadınlar gelir ağırbaşlı denize
Soluk örtüleri omuzlarında
Kırılmış ince ayakbilekleri

Kumsalda dururlar öylece yapayalnız
Durgun bakışları hep bir yere dikili
Ne bulutlar değişir, ne sessizlik, ne elleri

Ama yaşam, şairi, bir süre sonra yine uzaklara çe-

ker. Çünkü İspanyol göçmenleriyle ilgili Şili'ye gelen haberler onu üzmektedir. İçsavaş sırasında yarım milyonu aşkın kadın erkek, asker sivil İspanyol, Fransız sınırını geçmiş; 'faşist' güçlerin baskısı altında kalan Leon Blum hükümeti, bu göçmenleri kalelere, hapisanelere kapatmış hatta büyük bir bölümünü de Afrika çöllerine sürmüştür.

O günlerde Şili hükümetinde önemli değişiklikler olur. İspanya halkının yazgısı Şili halkını da etkiler ve işbaşına ileri görüşlü bir hükümeti getirtir. Bu hükümet ona, hayatının önemli görevlerinden birini verip Fransa'ya yollar. O, Fransa'da, göçmen İspanyol'ları, kalelerden, hapisanelerden alıp Şili'ye gönderecektir; «...*şiiirlerim, Latin Amerika'dan gelen bir güneş ışıını gibi, acılar ve kahramanlıklarla dolu bu insanların içine girecekti. Kısa bir süre önce ameliyat olan ve alçıda bulunan bacağımla deniz kıyısındaki evimi terk ettim. Başkan, Don Pedro Aguirre Cerda'nın karışısına çıktım. Beni dostça karşıladı: 'Evet, getirin bana binlerce İspanyol. Hepsine iş var ülkemizde. Getirin bana balıkçıları, Basklıları, Kastilyalıları, Estremadura'dan insanları..'* dedi.»

Neruda, bu kere Fransa'da, Şili'ye İspanyol göçmen aramağa çıkar. Elindeki resmi yazıyla Paris Şili Başkonsolosluğu'nun kapısını çalar. Ama, İspanyollar'ı Şili'ye göndermek düşüncesi buradaki Şili'li diplomatların pek hoşuna gitmemiştir ve ona akla gelmeyecek zorluklar çıkarırlar. Ne var ki, bir kaç gün sonra göçmen İspanyollar dalga dalga konsolosluğun kapısına yığılırlar. Bunların büyük bir çoğunluğu da yaralı askerler, doktorlar, avukatlar, yazarlar, işçiler, kadınlar, kızlar ve çocuklardır.

Ama o, bu İspanyolları toplayıp göndermek işleriyle uğraşırken, elçilik görevlileri gülümseyerek ona bir telgraf uzatırlar. Tel, Şili'den gelmektedir ve Başkan Don Pedro Aguirre Cerda'nın imzasını taşımaktadır.

Bütün dünyanın beklediği '*İkinci Büyük Savaş*' başlamıştır. Hitler ve askerleri Avrupa'nın irili ufaklı ülkelerini birbiri ardına işgal etmektedir. Paris sokaklarından savaşın ilk askerleri geçmektedir. Kara bulutlar Avrupa'nın aydınlık, güzel ve hareketli şehirlerinin üzerine çökmüştür. Savaşın başlangıç yıllarında Şili hükümeti Pablo Neruda'yı Meksika'ya gönderir.

Neruda, Meksika'nın sanat ve kültür dünyasının insanlarıyla tanışır. Issız bir tepenin üzerinden, Clemente Orozco ona bakar; sonra İlya Ehrenburg'un Paris'ten dostu ressam Diego Rivera'yı görür. Bir kaç günlüğüne Guatemala'ya geçer, orada, daha ünlü romanlarını yazmamış olan Asturias'la, ülkenin şair ve yazarlarıyla tanıştıktan sonra Meksika'ya döner.

O yıllarda, şairin demesine göre, yeryüzünün bütün tuzu Meksika'da toplanmıştır. Hitler ordularından kaçan birçok aydın, yazar ve politikacı bu özgürlük toprağına sığınmışlardır.

1941'de Nazi'ler Leningrad'ı sarmıştır. Rusya içlerine doğru ilerlemektedir. Berlin, Roma, Tokyo çizgisindeki Japonlar, Almanya'nın savaşı kazanacağı ve bu dünya bölüşümünden onları yoksun bırakacağı korkusundadırlar. Uzak Doğu'da Japon gücü harekete geçer ve Pearl Harbour olayıyla bütün dünya sarsılır.

Bu yıllarda, diplomat Neruda, ülkesine dönüş hazırlıklarına girer. O, burada, yaşamının ilginç bir gösterisine tanık olur; «...Meksika'lılar benim için büyük bir ziyafet düzenledi. Bu yemeğe üçbin kişi geldi. Hükümet üyeleri de tek tek telgraflar yolladı. Fakat Meksika benim için yine de, Amerika ülkelerinin birleştiği yerdir... Meksika, benim için, en diktatörce yönetilen bir demokrasi ülkesiydi.»

Neruda'nın, kendi isteğiyle 'diplomatik' görevi son bulur. O, buna, 'diplomatlık intiharım' adını verir. Ona göre bir şair; nereye giderse gitsin, nerede bulunursa bulunsun, yurdunda yaşamalıdır; köklerini kendi toprağından koparmamağı çalışmalıdır; yoksa şu ya da bu biçimde 'felçli' kalır. «Ben ülkemde yaşamalıyım. Ona ayaklarımla, ellerimle dokunmalıyım. Sularını ve gölgeliklerini duymadan, köklerim çamurun besleyici özünü aramadan yaşayamam» diyen şair, Şili yolculuğına Peru'da ara verir. Burada, ünlü Macchu Picchu, yıkıntılarına tırmanır; And'ların en sivri tepelerine çıkar. Bu güzel yeşillikler içinde ünlü 'Macchu Picchu Tepeleri' şiirini söyler.

1943 yıllarının sonlarına doğru Neruda Santiago'ya gelir. Büyük ağaçların çevrelediği evinde, kitaplarının arasında; ülkesinin bir şairi, bir yazarı olarak, yaşamasını yazarak sürdürmeğe koyulur. Bu arada, uzak kaldığı ülkesini

çok özlediğini anlıyarak, yurdunun güzelliklerini, doğasını, kadınlarının büyüsunü, dostlarını, vatandaşlarının zekâsını ve becerisini yeniden bulmak, görmek ve duymak amacıyla Şili'yi gezmeğe, doşlamağa çıkar. Ama onun için, aradan bu kadar uzun bir zaman geçmiş olmasına rağmen, değişen pek birşey yoktur. Yine susuz tarlalar, topraksız köylüler, yoksul insanlar, maden ocaklarında ölümle karşı karşıya işçiler... Şair, bu büyük gezisinin sonunda yargısını verir: kendisini ülkesinin insanların mutluluğuna adanmak. Bu yargı onu, yaşamının yıldızının parladığı günlere kadar götürür. Neruda'yı bugünlerde tanıyan ünlü yazar Curzio Malaparte, onun için şunları yazar: *«Eğer ben de Şili'li bir şair olsaydım Pablo Neruda gibi yapardım. Bu ülkede bir şair karara varmalıdır: Ya Cadillac'lar ya da ayakkabısız ve okulsuz insanlar.»* O, ayakkabısız ve okulsuz insanların yanında yer alarak, 1945'de senatör seçilir. Ve şair, kendisini Şili'nin en geri bölgesi sayılan, büyük bakır ve güherçile ocaklarının binlerce işçisinin oy vermiş olmasını, ölünceye kadar yaşamının en büyük gurur ve övücü sayar.

Bu yıllarda Şili'de başkanlık seçimi yapılır. Şairin, propaganda şefliği görevini üstüne alan arkadaşı Gonzalez Videla başkan seçilir. Şairin, bu çok güzel konuşan ve halktan yana olduğunu söyleyen arkadaşı; Şili'nin acı çeken, çilekeş ve ezilen halkının haklarını sonuna kadar savunacağı sözünü vererek; yurtsever aydınların, devrimci işçilerin ve ilerici halkın büyük çoğunluğunun oylarıyla başkanlık seçimini kazanır. Ama bu başkan da, seçildikten kısa bir süre sonra, Latin Amerika'nın diğer başkanları gibi deri değiştirip, eski düşüncelerinden ve arkadaşlarından hızla uzaklaşır; Boliviya'nın Mangerejo, Venezuela'nın Gomez gibi diktatörleri arasına girer. Artık Neruda ve yoksul Şili halkı için; yeni başkan, ülkenin korkunç insanlarından biri olmuştur. Büyük büyük laflarla kendini bir solcu gibi göstermeyi başaran Videla, başkan seçildikten az sonra, ülkenin hapishanelerini devrimci işçilerle, yurtsever aydınlarla ve ilerici yazarlarla doldurur. Onun bu insanlık dışı tutum ve davranışına, önce eski arkadaşı ve senatör Neruda, parlamentoda yaptığı sert, ağır eleştirilerle karşı çıkar. Başkan, senatodan, onun dokunulmazlığının kaldırıl-

masını ister. Az sonra da şairin tutuklanması kararı alınır. «...Biz şairleri oluşturan maddenin büyük bir kısmı ateş ve dumandandır. Duman, yazmamıza yardımcı olur. Başımızdan geçenler, Latin Amerika tarihi için tipik dramatik örneklerdir.» diyen Neruda için ölüm fermanı verilir. Bunu haber alan şair kaçır. O, bu dramatik günlerini bir konuşmasında şöyle anlatır: «...Hemen her gün bir başka yerde kalıyordum. Her yerde beni saklayacak insanlar kapılarını seve seve açıyordu. Bunların çoğu hiç tanımadığım kişilerdi. Birkaç gün için de olsa, beni saklamak istediklerini söylüyorlardı. İster bir saat, ister bir hafta için vatandaşlarım bana kollarını açıyordu.»

Onun bu büyük kaçış ve gizlenme günlerinde, partisi ona sahip çıkar. Onu Şili'nin en güneyindeki balta girmemiş ormanlardan Arjantin'e geçirir. Neruda, uzun ve tehlikeli bir yolculuktan sonra Buenos Aires'e gelir. Bu arada, dostu ve yakın arkadaşı Guetemala'lı yazar Asturias, ülkesinin bir 'diplomat'ı olarak Arjantin'de bulunmaktadır. Yazar, Neruda'nın gizlice Buenos Aires'e geldiğini öğrenir. Şairi görmek için saklandığı eve gittiği zaman, Neruda ona: «Bana pasaportunu ödünç verir misin? Beni, Miguel Angel Asturias olarak Avrupa'ya ayak basmak zevkinden yoksun bırakmazsın sanırım,» diyerek, Şili'li şair Neruda, Guetamala'lı Asturias olarak Paris'e ayak basar.

Paris'e bu kere 'kaçak' olarak gelen Neruda, üzerindeki dağ giysileriyle birlikte, şehir dışındaki bir otele yerleşir. Onun Şili'de kaçışı, diktatör Videla tarafından öldürülecekken birdenbire ortadan yok oluşu, Latin Amerika başınında büyük bir olay olduktan başka, onunla ilgili gerçek ve gerçek dışı haberler Avrupa'ya kadar uzanır.

Onun Paris'e kaçtığını öğrenen ünlü ressam Picasso, şairi saklandığı otelde görmeğe gelir. Bu karşılaşmayı Neruda Anılar'ında ilginç bir biçimde anlatır; «...modern resmin bu dahi adamı, kardeşçe bir yakınlık göstererek, durumumla ilgilendi. Resmi makamlara telefonlar etti. Yarı dünyayı ayağa kaldırdı. Bilmem, benim yüzümden kaç sanat eserini yarım bırakmıştır.»

Ve o günlerde Paris'te bir Barış Konferansı toplanmaktadır. Şili'nin kaçak şairi, toplantının yapıldığı salona son dakikada girip, şiirlerinden birkaçını okur. Bütün salon ayakta alkışlar. Onu gören çok kişi, sarılıp öper. Çünkü on-

lar, Neruda'nın öldürüldüğünü ya da Şili polisince tutuklanıp, bir yere hapis edildiğini sanmaktadırlar. Ertesi gün, şairin kaldığı otele Fransa'nın ünlü gazetecisi Alderete gelir. Ona, «Paris'te olduğunuz basında açıklanınca Şili hükümeti durumu yalanladı ve Paris'te bulunan Neruda benzeri biri olduğunu bildirdi. Gerçek Pablo Neruda'nın henüz Şili'de bulunduğunu ve yakalanmasının an meselesi olduğunu bildirdiler. Ne cevap verelim?» diye sorar. Neruda gazeteciye; «Deyin ki, Pablo Neruda Paris'te değil. Burada ki onun gibi şiirler yazan, özgürlük için savaşan ve Pablo Neruda adını taşıyan bir Şili'li.»

Şair, Paris'te yaşadığı bu sürgün yıllarında, yine eski dostlarından Eluard ve Aragon'dan büyük yakınlık ve yardım görür. O günlerde Avrupa'da bulunan, Sovyet edebiyatının önemli ve etkin yazarlarından şair Nikolai Tichonov, tiyatro yazarı Alexander Kornejştuk, romancı Konstantin Simonov, şair ve romancı İlya Ehrenburg'la tanışıp dost olur.

Pablo Neruda, 1949'da Sovyetler Birliği'ne davet edilir. 1950'de Hindistan'a uzun bir yolculuk yapar. 1951'de Çin'e gider. 1952'de İtalya, İsviçre üzerinden Fransa'ya döner.

Şair, 1952'den 1957'ye kadar ülkesindedir. Bu yıllarda «Üzümler ve Rüzgâr» kitabı yayınlanır. İki şiir kitabı üzerinde daha yoğun bir biçimde çalışır. Santiago'da, Latin Amerika'nın tanınmış, birçok yazar, sanatçı ve gazetecisinin katıldığı bir 'Kültür Kongresi' toplar. 'Lenin Barış Ödülü' seçici kurul üyesi olarak Moskova'ya gider. Burada Türk edebiyatının büyük şairlerinden Nâzım Hikmet'le tanışır: «...şiirinin gelecek olduğuna inanıyorum, diyen büyük Türk şairi Nâzım Hikmet Rusya'da yaşamaktaydı. Onun, şiir insan ruhundan sürekli birşeyler ister, sözlerini çok iyi hatırlıyorum.»

Bu arada, yüreğindeki 'Sürekli Bir İlkbahar' çiçeği Delia del Carrisolar, yerine, yine aynı toprakta bir başka 'ilkbahar' çiçeği açar: Matilde Urrutia.

'La Chascona' adını verdiği dünyasına çekilir, siyasal yaşamdan uzaklaşmadan, kendisini tam anlamıyla yazmaya verir. Bir süre sonra 'Gereta da Chile' dergisini çıkartıp, yönetir. Parti çalışmalarına katılır. Seçim kampanyaların-

da konuşmalar yapar. Bütün kitaplarının bir dizi olarak yayınlanması konusunda bir anlaşma yapmak üzere Arjantin'e gelir. Karısıyla birlikte Buenos Aires'te tutuklanır. Arjantin'li dostlarının araya girmesiyle özgür bırakılır. Oradan, Seylan'daki bir toplantıya katılmak üzere yola çıkar. Brezilyalı yazar Jorge Amado'yla birlikte Sovyetler Birliği üzerinden Hindistan'a, oradan Mao'nun ülkesindeki devrimci gelişmeleri yakından görmek amacıyla Çin'e gider. Bu yıllarda Neruda, Asya'dan Avrupa'ya; Küba'dan Latin Amerika'nın bütün ülkelerine kadar birçok yeri gezip, dolaşır.

1970'de, parti genel sekreteri ve diğer arkadaşları Neruda'nın İsla Negra'daki evine gelip; şairin *Şili Cumhurbaşkanı* için adaylığını koymasını isterler. Adaylığının *Halk Cephesi* partilerince de destekleneceğini söylerler. Herşey iyice hazırlanmıştır. Bundan sonrasını yine Neruda'nın anlatmasından dinleyelim; «...Biz, sol partiler için tek bir aday, yani *Halk Cephesi'nin* adayını destekleme kararı verilmişti. Ne var ki, bu konuda kesin bir anlaşmaya varılmamıştı. Sağ partilerin adayı belli olmuştu. Biz ortak bir aday üzerinde birleşmezsek büyük bir yenilgiye uğrayacaktık...» Başkanlık konusunda *Halk Cephesi'nde* tartışmalar sürerken; Neruda, halkın ve partisinin kendisini böylesine büyük, sorumluluğu ağır bir göreve aday göstermesinden dolayı hem sevinç, hem de kaygı duyar. Sevinç duyar; çünkü, Santiago'nun kenar semt insanları, Coquimbo kömür madenleri işçileri, bakır madenlerinin emekçileri, devlet kapısında kucaklarında emzikli çocuklarıyla saatlerce bekleyen köylü kadınları, Bio ırmağından Macellan Boğazı'nın ötelere kadar uzanan topraklarda, seller gibi yağan yağmurlar altında, çamurlu yollarda, sokaklarda, buz gibi esen rüzgârlar altında çalışan gençler, delikanlılar, ağbeyler, babalar, amcalar, dedeler onu başkanları olarak görmek istemektedirler. Kaygı duyar; çünkü, başkan seçilirse ne yapabilir? Bu, yaralarına, acılarına ve dertlerine derman bulunmasını bekleyen halkına yararlı olabilir mi? Yoksa o da, diğer başkanlarda olduğu gibi, ilk aylar alkışlanır, sonra haklı ya da haksız yere hırpalanıp, gider mi? Bu ve buna benzer sorular şairliği halkı için, halkının yararına *meslek* edinmiş Neruda için kaygı verir, tedirginlik yaratır. O, bu

düşünce ve kaygılar içindeyken, onu, çok sevindiren bir haber gelir. Arkadaşı Salvador Allende'nin *Halk Cephesi*'nin ortak adayı olma konusunda, partiler arasında, bir anlaşmaya varılmıştır. Bunu haber alan Neruda, büyük bir sevinçle adaylıktan çekildiğini, Allende'yi desteklediğini ilân eder; «...Beni çok mutlu kılan bir haber geldi: Allende, bütün halk cephesinin en şanslı adayı gösterilmişti. Partimin de onayını alarak adaylıktan çabucak çekildim. Adaylıktan çekildiğimi ve Allende'yi desteklediğimi sevinçli insanlardan oluşmuş çok kalabalık bir topluluğa bildirdim.»

1970'de Salvador Allende'nin başkan seçilmesinden sonra Neruda, Paris'teki Şili diplomatik heyetinin başkanlığına getirilir. Onun, uzun yıllar sıradan ve göstermelik hükümetlerin bir temsilcisi olarak dünyanın birçok yerinde ve ülkesinde görev almış olmasına rağmen; bu kere, ilk kez seçimle işbaşına gelmiş bir halk hükümetinin 'diplomat'ı olarak Avrupa'ya ayak basmıştır. Ayrıca şair, yıllar önce, *İspanya İçsavaşı* sonrası Cumhuriyetçiler'in Şili'ye büyük göçünü düzenlerken pek çok aşağılamalara, itilip kakılmalara katlanmak zorunda kaldığı bu binaya; bu kez, seçimle iktidara gelmiş bir halk hükümetinin 'diplomatik' başkanı olarak övünçle, gururla, saygınlıkla girmiştir. Bu binanın onda bir başka acı anısı da; burada görev yapan Büyükelçilerin büyük çoğunluğu onu, siyasi bir kaçak olarak kovalamış, kötölemek, lekelemek ve aç bırakmak için elinden gelenleri yapmış insanlar olmalarıdır. Ama o, bir aydın, bir yazar ve halkın sevdiği bir şair olarak, yıllar sonra da olsa, bu binaya ve bu göreve; emeğiyle, alnının teriyle, yiğitçe, şairce gelmiştir.

Şili Büyükelçisi olarak Paris'e gelişinden az sonra Neruda'ya 1971 *Nobel Edebiyat Ödülü* verilir. Olay, yalnız Şili'de değil, bütün Latin Amerika'da sevinçle karşılanır. Çünkü o, yalnız Şili halkının yiğit, yürekli ve gözüpek bir kalemi değil; bütün Latin Amerika'nın giderek bütün dünya halklarının namuslu, dürüst ve yüreği insan sevgisiyle çarpan yazarıdır. Her ne kadar onun kanında And dağlarının suyu, uçsuz bucaksız okyanusunun tuzu, balta girmemiş ormanlarının yeşili, kömür ocaklarının tozu, bakır madenlerinin demiri varsa da; o, şiiri için yaşamış, şiirleriyle savaşlar vermiş, yalnızlıktan kalabalıklara seslenen, şarkılar

söyleyen, türküler çağıran bir şair olarak, içinde her zaman ve her yerde halkının sevgisi giderek halkların sevdası yer almıştır. Ona bu yanıyla, bir 'Halk Mecnunu' da denebilir. O, ödül töreninde yaptığı konuşmada da, yüreğindeki bu sevdada ateşini açıkça dile getirmiştir; «...Eğer ülkemde şimdi yer alan değişikliklerde küçük de olsa bir rol almanın gururunu duymasaydım, İsveç'te bana verilen bu büyük onurla donanmışken, başımı nasıl dik tutabilirdim? Pek çok yazarın Amerika halkları üzerine karanlık tanrılar tarafından gönderilen rezil ve yağmacı kaderi paylaşmayı reddettiklerini anlamak için Amerika haritasına bakmalıyız, onun büyük farklılığını, yaşadığımız geniş uşuz bucaksızlığını görmeliyiz.»

Salvador Allende devlet başkanı olduktan az sonra, ülkesinin bakır madenlerini devletleştirir. Amerika Birleşik Devletleri İTT şirketi tekeli, Şili bakırının dünya piyasalarına sürülmesine ambargo koyar. Olay, büyük yankılar uyandırır. Avrupa'yı heyecan dalgası kaplar. Durumu, yalnız gazeteler değil, televizyon ve radyo kuruluşları da yakından ve ilgiyle giderek kaygıyla izler. O kadar ki, Fransız ve Hollanda'lı deniz işçileri olayı protesto amacıyla limanlarında bulunan bakır yüklü gemileri boşaltmaktan kaçınırlar. Başkan Allende'nin Şili bakır madenlerini uluslararası korsanların elinden kurtarma çabasının yankıları sürerken Neruda Şili'ye döner.

Olayı yakından izleyen şair, halkın bu devletleştirme girişimini Şili'nin ekonomik ve siyasal bağımsızlığında atılmış dev bir adım olarak gördükten başka; gittiği her yerde, en uzak yörelerde bile halkın başkan Allende'ye olan hayranlığını, giderek bağlılığını açık bir biçimde ortaya koyması onu mutlu kılar. «...Birleşmiş Milletler kurulalı beri New York, bütün dünya uluslarının başkan Allende'yi çılgınca alkışlamasının bir benzerini duymuş değildi. Ülkemiz Şili'de, sonsuz güçlükler altında gerçekten adaletli bir toplum düzeni kurulmuştu. Bağımsızlığımız, ulusal onurumuz ve en seçkin yurttaşlarımızın yürekliliği temeli üstünde anayasa, yasa, demokrasi ve umut bizim yanımızdaydı. Şili ihtilalinin yanındaydı.»

İşbirlikçiler, halkın sırtından vurgunlar vuranlar, köylünün ürününü yok pahasına kapatanlar rahatsız, giderek

tedirgin olmaya başlamakla birlikte, ülkeden kaçır gibi uzaklaşırlar. Dosyalarını, mücevherlerini, banknotlarını, altınlarını yanlarına alarak Arjantin'e, İspanya'ya hatta Avustralya'ya giderler.

Allende'nin iktidara gelmesinden ve bakır madenlerini devletleştirmesinden sonra Şili'nin büyük şehirlerinin duvarlarının rengi değişir. Toplum düşmanlarının, halk hainlerinin giderek dünya kapitalizminin korsanlarının utanmaz yalanları beyaz duvarları karartmağa başlar. Barışa, insanlığa ve kardeşliğe düşman afişler, sloganlar ve yazılar yerleri, sokakları, duvarları kaplar. Bu kana susamış, öfke ve kin kusan yazılar, büyük bir kıyımı, karşı bir hareketi önceden haber verir gibidir. Bir zaman sonra tabanca, zincirli ve bombalı saldırılar, gösteriler sokakları, cadeleri doldurur. Bu gözü dönmüş ve döndürölmüş kalabalığa ülkenin yalancı rahipleri de katılınca, olayın şekli ve niteliği değişmeğe başlar. İlerici, devrimci ve demokrat her aydının, her yurtseverin kafasını koparmayı amaçlıyan faşistler, Şili adını verdikleri çiftliklerini yeniden ele geçirmek için kanlı gösterilere, hareketlere ve eylemlere girişirler.

11 Eylül 1973'de ABD'nin önlü CIA'sının ve İTT'nin adamlarının, Allende başkanlığındaki Şili halk hükümetine karşı askerleri kışkırtıp ayaklandırması sonucu, Latin Amerika'nın bu özgürlük güneşi, kanlı bir şekilde bastırılıp, son bulur. Yine bir general, yine bir diktatör iktidara gelir.

Kanlı olaylar, gösteriler ve eylemler sürerken Neruda hastalanır. Doktor denetimi altında yaşamaktadır. Bastonuna dayanarak güçlükle yürüyebilmektedir. Çalışmalarını çok zaman yatağında sürdürmektedir. O gün şair, Allende'nin olaylarla ilgili konuşmasını radyodan dinlemektedir. Ama bu arada evi, faşist askerlerce sarılmıştır. Şehirle her çeşit bağlantısı kesilmiştir. Neruda bundan habersizdir. İçindeki büyük sıkıntıyla yatağından kalkıp, bastonuna dayanarak radyonun başına kadar güçlükle gelir. Döğmesini titriyen parmaklarıyla çevirir. Bu sırada arkadaşı ve dostu Salvador Allende'nin başkanlık sarayının Şili Hava Kuvvetleri tarafından bombalanıp, yerle bir edildiğı haberini alır. Zorlukla masasına kadar yürür. Eline kalemını alır,

yazmağa koyulacağı bir sırada karısı Matilde içeri girip, şaire, gözleri yaşlı; Allende'nin öldürüldüğü haberini verir. Ama şair Neruda yine de masasının başına geçer, ünlü 'Cellatlar' şiirini yazar:

*Başkan Nixon'du birinin adı
Birinin adı Pinochet
Frei'ydi bir başkası
İşbirlikçilerin ünlü önderi
Bu günlere dek, bu ölümcul Eylül'e
Karardı yazgısı bir ıssız gecede
Başladı cümbüşü özgürlüğü boğazlıyanların
Juan Bordaberry Uruguay'da
Brezilya'da General Medici
Tüccarların paşası Hugo Banzer
Ulusal irade kan ağlar Bolivya'da
Hırsızlarla, vatan satanların bağırtısı
Bütün erdemlere saldırdılar dört bucaktan
Yaktılar burçlarda bütün bayrakları
Buyruk gelmişti çünkü New York'tan
Şehit kanlarıydı dolar tacirlerinin ellerinde
Gündoğdu yeniden evrensel bencilliğe
Yalanla cinayetin destanını yazdılar
İşkencesi ellerinde gene kırbaçlar
Vurdular can evine o acılı halkımın.*

Şili'nin küçük bir kasabasında yüzyılımızın başlarında açan ve dünyanın birçok yerinde ve ülkesinde kendi öz toprağının rengini ve kokusunu taşıyan; yaşadığı süre, bir ömür, bütün insanlık için; güzellikler, mutluluklar ve sevgiler sunan bu 'Sürekli Bir İlkbahar' çiçeği, yine kendi toprağında ve yine bir 'ilkbahar' günü solup, kurumuştur. Ama aynı çiçek, ülkesinin toprağına karışmış bir öz olarak, bu kere, insanların gönlünde ve yüreğinde hiç solmayan rengiyle, hiç bitmeyen kokusuyla açmıştır, açmaktadır. Bu çiçekleri gidip görmedim, yolum oralara kadar düşmedi, gidemedim; ama inanıyorum ki onun toprağının üzerinde açan çiçeklerden birinin rengi kırmızıysa, ötekisi hiç kuşkusuz beyazdır. Çünkü, Neruda'nın bir insan olarak kanı kırmızı, bir şair olarak yüzü ak'tır.

Nedense Neruda'nın 'Sürekli Bir İlkbahar'ı, burada söz-

konusu ettiğimiz diğer 'ilkbahar'lara pek benzemez. Onun 'Sürekli Bir İlkbahar'ı taşıyla, toprağıyla, dağları ve çiçekleriyle ülkesidir. O, yüreğindeki ve gönlündeki 'ilkbahar'ı her zaman ve her yerde vatanıyla, toprağıyla ve insanlarıyla birlikte yaşamıştır. Onun sevgilisi, sevdası ve aşkı; insanlarıdır giderek toprağıdır. Onu bir 'Halk Mecnunu' olarak buralarda, bu çok sevdiği yerlerde aramamız gerekir. Örneğin, gülen bir Şili'li çocuğun yüzünde; bir yağmur sonrası toprağın kokusunda; kelebekler gibi uçuşan maden ocaklarının tozlarında; bakırın alev rengini alan kızılığında; okyanus balıklarının pul pul gümüş ağlarında; kara sevdalı Şili'li gençlerin türkülerinde; ya da güneşe doğru yapraklarını uzatmış bir Latin Amerika kır çiçeğinin yeşilliğinde.

İnanmazsanız gidip bakın! Neruda orada, onu And dağlarının beyaz tepelerinden, Pasifik'in maviliklerine seslenirken göreceksiniz:

Biz halkız, yeniden doğarız ölümlerde.

PABLO NERUDA

UMUTSUZ ŞARKI

Yükseliyor gecemin içinden anıların.
Denize düğümlüyor ırmak inleyişini.

Sabahleyin rıhtımlar gibi kimsesiz öyle.
Ey kimsesiz, yollara düşme saati şimdi.

Soğuk taçyaprakları yağıyor yüreğime:
Yıkıntı sintinesi, batakların kör ini.

Uçuşlar, çarpışmalar öbeklenmiş sende hep.
Şarkı kuşları senden havalanıyor bir bir.

Uzaklık gibi yuttun her şeyi. Deniz gibi
ve zaman gibi. Sende her şey gömüldü gitti.

Mutlu bir baskın, öpüş saatiydi o saat.
Bir fener gibi yanan esrime saatiydi.

Sürücü korkusu, kör dalgıç öfkesi, puslu
aşk sahoşluğu, her şey sende gömülü gitti.

Senin çocukluğunda gönlüm kanatlı, vurgun.
Yiten bulgucu, sende her şey gömülü gitti!

İsteğin ve eylemin yürüdüm ötesine,
karanlık duvarını daha geriye ittim.

Ey benim, ey sevilmiş, ey yitmiş kadın benim,
andım, ıslak saate bir şarkı yaptım seni.

Sonsuz sevecenliği saksı gibi aldın ya
sonsuz unutuş seni kırdı bir saksı gibi.

Kara yalnızlığında adaların, kapkara,
kucak açmış, ey sevda kadını, benim için.

Açlıktı, susuzluktu, meyve oldun ama sen
ve yasta, yıkıntıda mucizenin kendisi.

Nasıl, kadın, âh nasıl ayırabildin bana
kollarının haçını, ruhunun ülkesini!

Öyle kısa ve korkunç oldu özlemim sana,
öyle diregen, sarhoş, öyle doymaz, gergindi.

Öpüşler mezarlığı, ateş sızıyor senden.
yanıyor salkım, nice kuşun didiklediği.

Ey ısırılmış ağız, ey öpülmüş üyeler,
aç dizler, kucaklamış gövdeler birbirini.

Umudun ve çabanın çiftleşmesi çılgınca
dügümleyip, umutsuzluğa düşürüp bizi.

Daha yeni başlayan söz dudaklar üstünde.
Ve sevecenlik, hafif bir su gibi, un gibi.

Özlemimin gittiği yazgı bu oldu bana
ve düştüğü yer, sende her şey gömüldü gitti!

Mezar mezar yanarsın, şarkı söylersin yine.
Burnunda bir geminin duran denizci gibi.

Çiçeklendin şarkıda, kırıldın akıntıda.
âh açık, acı kuyu, yıkıntıların ini.

Kör, soluk dalgıç, düşen sapancı felâkete,
yiten bulgucu, sende ne varsa battı gitti!

Yola çıkma saati, soğuk ve katı saat,
saatlerin sonuna gecenin eklediği.

Kıyıyı sarmış deniz uğultu kemeriyle.
Soğuk yıldızlar çıktı, kara kuşlar çekildi.

Sabahleyin rıhtımlar gibi kimsesiz öyle.
Ve ellerimde yalnız gölgenin ürperişi.

Ah, uzağa her şeyden. Ah, uzağa her şeyden.

Ey kimsesiz, yollara düşme saati şimdi!

Türkçesi: *Said Maden*

BEN GÜZELE GÜZEL DEMEM GÜZEL BENİM OLMAYINCA

*Yazbahar ayında bir çiçek kokar
Kokusu ilkbahar yârdan ayrıldım*

Güzel sevmeye derler nasıl sevmeyim, diyen, bütün bir ömür yüreğinden 'Sürekli Bir İlkbahar' güneşinin sıcaklığını çıkarmamış ve hiçbir zaman yitirmemiş; gönlünü yüksek uçan kuşlar, coşkun akan seller, her çiçekten bal alan arılar gibi gören; sevdiği kızları, yeşil atlas giysiler içinde, mavi gömlekler üstünde, altın nalınlı, altın kemerli, altın küpeli, başı ibrişim bürümcüklü; gelinleri selvi dalına, gül fidanına, giderek başlarına güller, nergizler takınan, ellerinde gül demetleri taşıyan, elâ gözlü güzeller, kar gibi vücutlarını sunalara, yeşil başlı ördeklere, ak kuğulara, beyaz kazlara, çöllerdeki yaban ceylanlarına benzeten; kadınları oğul balı, frenk şekeri gibi tatlı, dudaklarını kiraz gibi kırmızı, yanaklarını kızıl güller gibi alevli bulan ve onları çılgınca, delicesine, ölesiye seven, doğa aşığı, güzeller ve güzellikler sevdalısı Karacaoğlan'dan söz etmemek çok büyük bir haksızlıktır, diyebilirim.

Kimdir Karacaoğlan?

Evet kimdir, bu doğa aşığı, güzeller ve güzellikler sevdalısı ozan?

Hiç kuşkusuz o da, *Yunus Emre, Pirsultan Abdal* gibi halk edebiyatımızın en büyük, en güçlü ozanlarından biridir. Onun da, diğer halk ozanlarımızın büyük çoğunluğunda görüldüğü gibi, ne zaman yaşadığı, nerede doğduğu, ne zaman ve nerede öldüğü bilinmemektedir. Onunla ilgili bilgimiz nedense çok azdır. Bunların büyük çoğunluğu da söylentilere, efsanelere, yakıştırmalara dayanmaktadır. Onun yaşamıyla ilgili, belge niteliğinde yazılı bir kayıt olmadığı gibi, halk söylentilerinden, efsanelerden giderek ozanın şiirlerinden çıkartılmaya çalışılan bilgiler de birbirini tutmamakta, birbirini yadsımakta, birbiriyle çelişmektedir. Uzmanlar, araştırmacılar ve edebiyat tarihçi-

leri de, büyük bir karışıklık içinde kalmakta, ne yapacaklarını, nasıl bir sonuca varacaklarını bilememektedirler.

Kimi uzmanlar onun XVII. yy'da yaşadığını öne sürmekte, kimi araştırmacılar XVI. yy ozanı olduğunu söylemekte, kimi edebiyat tarihçilerine göre de *Karacaoğlu'nun* yaşamı ve şiirleri XV. yy'a kadar uzanmaktadır. Bütün bu düşünce ve görüşlerden hangisinin gerçeğe daha yakın olduğu bilinmemekte ve büyük bir tartışmanın da konusu olmaktadır. O kadar ki, kimi uzman ve araştırmacılar, edebiyatımızda birden çok *Karacaoğlu* bulunduğunu söylemekte, halkımızın bunların şiirlerini birbirini içine kattığını, onun için de gerçek *Karacaoğlu'nı* ortaya çıkarmanın olanaksız olduğunu ileri sürmektedirler.

Bütün bunlara, bu sözlere, araştırmalara ve değerlendirmelere rağmen *Karacaoğlu'nun* ne zaman yaşadığı büyük bir araştırma konusu olmakla birlikte, bir tartışmanın da sonsuz kaynağı gibidir. Bir görüşe göre *Karacaoğlu* XVII. yy ozanıdır. Bu konuda Fuat Köprülü'nün düşünceleri şöyle özetlenebilir: Anadolu'nun Suriye'ye komşu Güney yörelerinde ve Türkmen oymakları arasında hâlâ eserleri ve söylentileri yaşayan, şiirlerine XVII. yy'dan beri yazılmış eski cönklerde raslanan, bu ünlü halk şairinin yaşamıyla ilgili bilgilerimiz çok az, çok köşkuludur. Onun hangi yüzyılda ve nerede yaşadığını da, dar anlamıyla, tarihsel kaynaklardan değil, kendi şiirlerinden ve kimi edebiyat kaynaklarından kanıtlamaya çalışıyoruz. Bu kanıtları, onunla ilgili efsane ve söylentilerle karşılaştırarak vardığımız sonuçlar şöyle sıralanabilir:

«...Türkmenler arasındaki bazı rivayetlerin daha Abasiler zamanına kadar çıkarmak istedikleri *Karacaoğlu*, yıllarda önce söylediğim gibi, XVII. asrın ikinci yarısında şöhret kazanmış bir saz şairidir. Güney vilâyetlerimizde halk arasında hâlâ yaşayan bazı rivayetlerde ve bazı şiirlerde onun *Hicri (Milâdi 1606)'da doğmuş ve Hicri 1090 (Milâdi 1679) yahut Hicri 1100 (Milâdi 1689)'da ölmüş* gösterilmesi bunu doğrulamaktadır.»

Gerçekten de *Karacaoğlu'nun* bir şiirinde «*Haleb-i Osmanlı aldı/Dağı taşa katar bir gün*» dizeleri, Halep valisi Abaza Hasan Paşa'nın *Hicri 1068 (Milâdi 1658) yılında Osmanlı'ya* başkaldırmasını söz konusu eder. Olayla ilgili ay-

rıntılı bilgilere *Naima Tarihi*'nde ve Evliya Çelebi'nin '*Se-yahatnamesi*'nde raslıyabiliriz. Ayrıca Nemse kralına seslenerek söylediği, *Hazır ol vaktine Nemse kralı/Yer götürmez asker ile geliyor*' destanında da Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'nın Avusturya seferini söz konusu etmektedir.

Bu düşünce ve görüşleri doğrulayan en güçlü kanıt da hiç kuşkusuz ozanın şiirlerinde ve XVII. yy saz ozanlarının şiirlerini içeren eski cönklerde onun şiirlerine de raslanmasıdır. Bu yüzyılın *Kâtibi*, *Gevheri*, *Âşık Ömer*, *Kayıkçı Mustafa*, *Kul Oğlu*, *Öksüz Dede*, *Gedâ*, *Gedâyî* gibi ünlü saz ozanlarının şiirlerini gördüğümüz cönklerde *Karacaoğlan*'ın da şiirlerinin bulunmasıdır. Örneğin *Âşık Ömer*, '*Sairnâme*' uzun şiirinde onun da adını unutmaya-

Öksüz Âşık deyişleri eseldir
Karaca Oğlan ise eski meseldir
Ezgisi çağrılır keyfe keseldir
Biz şair saymayız öyle ozanı

diyerek, yergisel bir söyleyişle anması, *Karacaoğlan*'ın XVII. yy'da yaşadığına açık ve belirgin bir kanıttır. Bütün bu belge ve kanıtlara ek olarak ozanın şiirlerindeki anlatım ve söyleyiş özelliklerini de gösterebiliriz. Bir şiirinde *Kör-oğlu* ile *Ayvaz*'dan söz etmesi ve birçok şiirlerinde XVII. yy ünlü saz ozanlarının etkileri görülmesi, sanırız *Karacaoğlan*'ın XVII. yy ozanı olması konusunda, bir kuşkuyla yer bırakmaz niteliktedir. Ünlü folklor uzmanımız Pertev Naili Boratav da, «*Karacaoğlan XV. asrın ikinci yarısında şöhret kazanmış bir saz şairidir. Güney illerimizde onun 1606'da doğmuş ve 1679 veya 1689'da ölmüş olduğu rivayet edilir*» diyerek ozanın XV... yy'da yaşadığını söz konusu etmektedir. Denebilir ki, *Karacaoğlan*'ın dili de, yaşadığı çağ ve zamanı yansıtmakta önemli bir kaynak giderek dayanaktır. Ayrıca onun dili, diğer XVII. yy halk ozanlarının dilinin bir benzeri olup, daha yalın ve açıktır. Bu dil, hiçbir zaman XVI. ya da XV. yy halk ozanlarının şiirlerinde görülmez. Nedenise onun dilinin yalınlığına ve açıklığına önem vermiyen ve özen göstermiyen kimi araştırmacılar ve incelemeciler *Karacaoğlan*'ı XVII. yy'dan daha geriye götürme çabası içine girerler. Ama onun şiirlerinde eski

ve daha önceki yüzyıllarda kullanılmış, sonradan unutulmuş kimi sözlere, sözcüklere ve benzetmelere raslanılmaz. O, halkın bugün bile kullandığı sözcükleri şiirlerinde içtenlikle sergilemiştir. Bu dil onun doğal dilidir. Çünkü *Karacaoğlan* bir şehir, bir kasaba çocuğu değil, aşiret olarak göçebe yaşayan bir Türkmen çocuğudur. Hiç kuşkusuz böyle bir çocuğun kullanacağı dil de kendisinin yani çevresinin dili olacaktır.

Üzerlerinde yazıldıkları tarihler belli olan kimi cönklerde de onun şiirlerine raslanmaktadır. Örneğin;

*Sana derim sana ey Acem Şahı
Üstüne mağribden asker geliyor
Tahtını yıkıp da mülkün almağa
Sultan Murad kalkmış kendi geliyor*

dörtlüğüyle başlayan destanına bir XVII. yy cönkünde raslanmıştır. Bilindiği gibi bu şiirin ilk iki dizesi padişah IV. Murad'ın (1622-1699) Tebriz'i, ikincisi Bağdad'ı almasıyla sonuçlanan Osmanlı İran savaşlarını söz konusu etmektedir.

Araştırmacı Cahit Öztelli bu konuyla ilgili düşünce ve görüşlerini bulduğu belge ve kanıtlarla şöyle anlatmaktadır:

«...XII. yy birinci yarısında geniş şöhret sahibi olan saz şairi Kayıkçı Kul Mustafa'nın 'Genç Osman' destanında, 1639'da biten son Bağdat kuşatmasında şehit olan bir kahramanın yararlıkları ve şehit oluşu anlatılır. Bu son sefere Dördüncü Murad da katılmıştır. Kul Mustafa'nın bu son destanına nazire olan, *Karacaoğlan*'ın, aynı olayda söylediği destanı Güney illerinde eski bir cönkte bulduk.»

Bugün bile, Güney yöremizde göçebe Türkmen aşiretleri arasında 'Genç Osman' destanı söylenmektedir. Bu destanda *Karacaoğlan*'ın etkisi belirgin ve açıktır. Bilindiği gibi Kul Mustafa'nın destanı dört, *Karacaoğlan*'ınki altı dörtlüktür ve destan yapısına daha uygundur. Yine Cahit Öztelli'nin anlatmasına göre; «...*Karacaoğlan*'ın yaşadığı çevrelerde elde edilen ve içinde Kerem, Zülâloğlu, Koroğlu, Aşık Ömer, Gevheri, Aşık Mehmet gibi XVII. yüzyılda yaşadıkları kesin olarak bilinen saz şairlerinin manzumeleri de bulunan başka bir cönkte de 'aldı Gevheri', 'aldı

Karacaoğlan' başlıkları altında altı şiir vardır. Hepsi de koşma olan bu manzumelerden ikisi Karacaoğlan'a benzetir.» Bulunan bu eski cönkten, iki âşığın karşı karşıya geldikleri anlaşılıyor. Gevheri, XVII. yy halk ozanı bilindiğine göre, Karacaoğlan'ın da aynı yüzyılın ozanı olması, bir varsayım olarak, gerekmektedir.

Karacaoğlan'ın yaşadığı yüzyıl üzerinde bu kadar durmamızın bir nedeni de, folklor araştırmacısı ve şair Ahmet Kutsi Tecer'in, ozanın daha önceki yani XVI. yy'da yaşamış olduğunu söylemesidir. Tecer'in Topkapı Sarayı kitaplığında bulduğu ve XVI. yy'da yazılan ve çizilen bir '*Surnâme*'de, padişah III. Murad'ın 1582 yılında yaptırdığı ve ellibeş gün süren ünlü sünnet düğünü anlatılırken, *Karacaoğlan'*dan da söz edilmesidir. Düğünün on birinci günün gecesi forsaların yaptığı bir gösteri sırasında, bir kır ve dağ görünümünü betimlenmektedir. Minyatürde, kaval çalan çobanlar, köylüler, ormanlar, dereler, mağaralar, otlaklar, yaylalar, avcılar, yırtıcı hayvanlar canlandırılırken, '*Surnâme*'nin yazarı da, «...çobanların kimi asâ ile koyun güder ve dinkaanın (köylülerin) kimi öküzleriyle çift sürer, kimi kaval çalıp ol dağı yankılandırır ve kimi Karacaoğlan türküsü ile gönlün eğlendirip, kimi tazısıyla tavşan avına çıkıp..» der. Ahmet Kutsi Tecer de, buradaki Karacaoğlan sözüne bakarak şöyle konuşmaktadır:

«Bu belgenin ışığında, Karacaoğlan'ın XVI. yy ikinci yarısı içinde ne derece yaygın bir şöhrete sahip olduğu görülür. Şüphesiz Naimi-i Hamid'in alaylı bir surette bahsettiği Karaoglan'ın Karacaoğlan'dan başka biri olmadığı da kesin olarak meydana çıkıyor. Dolayısıyla Karacaoğlan'ın XVI. yy birinci yarısı içinde de aynı surette yaygın bir şöhrete sahip olduğu anlaşılıyor. Şehir ve tekke muhitlerinden, hele İstanbul'dan uzakta, köyden köye, yayladan yaylaya bir ses halinde uzanan Karacaoğlan'ın daha XVI. yüzyılın başlarında bu derece yaygın bir şöhret haline gelmiş olabilmesi için, en ihtiyatlı bir tahmin ile, hiç değilse XV. yüzyılın ortalarına kadar inmek gerekir.»

Ahmet Kutsi Tecer'in bu düşüncelerine, araştırmacı Cahit Öztelli'nin verdiği karşılık gerçekten ilginçtir. Konuya açıklık getirmesi amacıyla söz konusu yazıdan bir alıntı yapmak isteriz:

«...Tecer, belki haklıydı. Ancak, XVI. yüzyılda başka

bir Karacaoğlan olması bakımından haklı olabilirdi. Nitekim, son günlerde bulduğumuz bir kayıt XVI. yüzyılda başka bir Karaca Oğlan'ın yaşamış olduğunu açıkça göstermektedir... Biz, burada, son günlerde gördüğümüz bir kayıta vereceğiz. Bu eser ünlü tarihçi Gelibolulu Mustafa Âlî'nin 'Mevâ'idün-Nefâis fi Kavaâidil Mecalis' adlı eseridir. (Eser İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından tıpkı basım olarak yayınlanmıştır.) Âlî, bu eserini on altıncı yüzyılın son yıllarında yazmıştır. Konusu, zamanın yaşayışının bir aynası, daha doğrusu zamanının bir görgü kitabıdır. Bir bakıma da, bir ahlâk eseridir. Her sınıf halkın yaşayış ve terbiyesine dair yüz dört bölüme ayrılmış olan eserin 'bir kişi ağzına düşmeyecek sözü söylemek beyanındadır' başlıklı on dördüncü bölümünde yarı cahil kişileri iyice yerdikten sonra şöyle devam ediyor: "...Alelhusus dem olur ki, böyle hayvanlar insan-ı kâmile mahsus olan nazm-ı belîğden dem urmağ isterler. Hilkatlerinde Vezn-i tab'ı marifetin meziyetin yoğ iken gazel okumağa cüret ederler. Humaka fırkasına rast gelip inandırabildikleri takdirce bu sözleri biz dedik, fesanesin dahi ederler. Kat kalursa Karaca Oğlan'a isnat olunur. Ve Halil Abdal'ındır deyü râğbet kılınur".»

Burada açıkça görülür, *Karaca Oğlan* ve *Halil Abdal'ındır deyü râğbet kılınur*, sözünden anlaşılır ki, şair oldukları söylenen kişilerin okudukları gazellerin bayalığı yüzlerine vurulup, sıkıştırılınca, okudukları şiirleri *Karaca Oğlan'ındır* diyerek, onun sayarlar. Bu belgeden de anlaşılıyor ki, *Karaca Oğlan* ve *Halil Abdal* XVI. yy sonlarının iki ünlü halk ozanıdır. Öyle olmasalardı okunan şiirler ve söylenen gazeller onların sayılmazdı. Ama bu ozanlar, *Divan Edebiyatı* şairlerince alaya alınmışlardır. Çünkü onların şiirleri ve gazelleri dinleyicilerce beğenilmediği zaman onların, yani bu iki ünlü halk ozanının sayılır. Eğer bu iki halk ozanı yaşadıkları dönem içinde ünlü olmamış olsalardı, Âlî örnek olarak bu iki halk aşğını vermezdi, gidecek veremezdi. XVI. yy sonlarında, bu iki halk ozanı alay konusu olsalar bile, Âlî'nin onlardan söz edebilmeleri için, ünlü olmaları ya da hiç değilse, bu yüzyılın sonlarına doğru yaşamış olmaları gerekir.

Araştırmacı Öztelli, Lâtifi tezkeresinde, (yazılışı 1546 y.lıdır) Naîmî-i Hamidî'nin şu şiirini örnek verir:

*Bir olmaz vakta ırgürdük zamanı
Bilir yok âsamandan rismâni
En ehli yek görür ma'na yüzünden
Kar-Oğlan türküsün şair sözünden
Çü söz fehmlomayıp olmasa rağbet
Eder bâbüť kemâl ehli ferâgat*

Eğer burada söz konusu ve vezin zorunluğuyula *Kar-Oğlan* olan şair gerçekte *Karacaoğlan*'sa *Âli*'nin *Surnâme*'nin verdiği bilgiler değer kazanmakta ve XVI. yy Kanunî Sultan Süleyman zamanında yaşamış bir başka *Karacaoğlan*'ın varlığı ortaya çıkmaktadır. Ama gerçek *Karacaoğlan*'dan yüz yıl önce yaşamış olan bu şairin şiirlerine ne yazık ki, bugüne kadar hiçbir yerde, hiçbir cönkte raslanmamıştır.

Evliyâ Çelebi'nin '*Seyahatnâmesi*'ni günümüz Türkçesine aktarırken gözümüze ilişen bir söyleşisinden de burada söz etmek isteriz. Ünlü gezgin Denizli'yi gezerken, çevredeki birçok ermiş, evliyâ ve ulu kişilerin türbe, yatır ve mezarlarını ziyaret ederek şöyle anlatır: «...*Evvelâ Ak Sinan Sultan ve Ahi Duman Sultan ve Karaca Oğlan Sultan ve Hıdırlık Sultan ve Ahi Evran Sultan, Hacı Bektaş ve Molla Hünkâr ve Şems Tebrizi ve Sadrettin Konevi hazretleri ile hem meclis hem enis olmuş ulu sultanlardır.*» Bilindiği gibi Evliyâ Çelebi'nin '*Seyahatnâmesi*' XII.-XIV. yy arası Osmanlı İmparatorluğu'nu sergilemektedir. Burada söz konusu *Karaca Oğlan*'ın halk âşığı *Karacaoğlan* olduğunu ileri sürmek ve böyle görmek olanaksızdır. Böyle bir halk âşığının adını duyan ve şiirlerini dinleyen bir *Evliyâ Çelebi*, ki bütün yazdıklarında gezdiği gördüğü yerlerin ve olayların ayrıntılarına kadar inebilen bu ağzı laf yapan İstanbul çelebisi, âşık *Karacaoğlan*'dan yalnızca bir isim olarak söz etmesi olanaksız olduğu gibi, güzeller ve güzellikler sevdalı bir insan için düşünülemez. O güzel anlatım ustası ve kuyumcusu Evliyâ Çelebi gördüğü olayları ve gerçekleri, olduğundan gerçek, söylentileri duyduğundan çok değişik ileten bir insan olarak, eğer *Karacaoğlan*'ın kendisine ya da şiirlerine raslamış olsaydı, bize öylesine bir *Karacaoğlan* anlatır ya da iletirdi ki, bilimsellik ve nesnellik görünümü altında varsayımlar ileri süren uzman-

lara, araştırmacılara ve edebiyat tarihçilerine öylesine belgeler sunup, ip uçları verirdi ki, şaşırıp kalırdık.

Bütün bu sıraladığımız düşünce ve görüşler şunu içermektedir ki, elimizde bulunan belge ve kanıtlara göre şiirlerini okuyup, türkülerini dinlediğimiz *Karacaoğlan* XVII. yy ozanıdır. Güvenilir, bilimsel ve araştırma yanı yoğun yeni belgeler ve kanıtlar ortaya çıkıncaya kadar bunu böyle kabul etmemiz gerekmektedir. Bilindiği gibi, özellikle saz ozanlarının çıraklık döneminde, eski ustaların şiirlerini, türkü ve destanlarını çalıp söylemeleri güzel bir gelenektir. Öyle sanıyoruz ki, halkımızın gönülden ve yürekten sevip benimsediği *Karacaoğlan* şiirleri, bu konuda, genç saz âşıklarına ve ozanlarına çok yardımcı olmuş, böylece çok yaygınlaşmıştır. O kadar ki, bu âşıklar kendilerinin ve başkalarının şiirlerini bile, *Nasreddin Hoca* ve *Bektaşî* fıkralarında görüldüğü gibi, *Karacaoğlan*'ın saymış olabilirler. Bugün, çok sayıda *Karacaoğlan* şiirine raslamamız ve kimilerinin dil, biçim ve söyleyiş yönünden kusurlu olmalarının da bir nedeni bu olsa gerek.

Türk halkı yüzyıllardan bu yana, sevdiği, beğendiği ve kendine yakın bulduğu kahramanlarına isimler takmayı, yeni adlar vermeyi bir gelenek olarak sürdürmüştür. *Karacaoğlan* ve *Karacaoğlan* isimlerinin de XVII. yy'dan önceleri kullanılmış olduğu bir gerçektir. Bu isimler bu yüzyıldan önce kullanıldığı gibi çok sonraları, yakın zamanlarda bile kullanılmıştır. Türk halkı eski CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'e Başbakanlığı sırasında '*Karaoğlan*' adını takarken, tıpkı ünlü saz âşığımız *Karacaoğlan* gerçeğince olduğu gibi, bu güzel halk geleneğimizi açık ve belirgin bir biçimde sürdürmemiş midir? *Karacaoğlan* adına XV. yy'dan bu yana rastlanmaktadır. Ama bu *Karacaoğlan*'lardan hangisinin gerçek *Karacaoğlan*, bu güzel şiirleri söyleyen *Karacaoğlan* olduğunu kestirmek ve açık, seçik bir biçimde şudur demek gerçekten çok zordur.

Karacaoğlan'ın yaşadığı yüzyıl gibi nerede doğduğu da kesin olarak bilinmemektedir. Birçok yerler, birçok yöreler ve obalar onu kendilerinden saymış ve kendilerinden biri olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu konuyla ilgili halk arasındaki söylentiler de birbirini tutmamakta, birbiriyle çelişmektedir.

Anadolu halkı ve toprağı, tıpkı *Yunus Emre* ve *Pirsultan Abdal*'da olduğı gibi, *Karacaoğlan*'da da büyük bir içtenlik ve duyarlık göstermiş, onu da, yürekten benimseyip, kendinden saymıştır. Kimilerine göre, *Karacaoğlan* Bahçe ilçesinin Farsak köyünde doğmuştur. Bu yörenin tanınmış bir ailesi olan *Sailoğlu* soyundandır. Bir şiirinde şöyle der:

*Karacaoğlan der ciğerim dağı
Yerim belli derler Sayıloğlu
Divane gönlüm bir dilbere bağı
Gam ve kasvete aldırma beni*

Konya'da bulunan Akşehirli Ahmed Hamdi Efendi'nin '*Hatıra Defteri*'nde de, *Karacaoğlan*'ın *Sailoğlu* soyundan geldiğı söz konusu edilmektedir. Araştırmalara göre Ahmed Efendi 1831'de doğmuş, 1911'de ölmüştür.

Güney'de Türkmen oymaklarıyla ilgili gerçekten yoğun ve özlü bir araştırma yapan Ali Rıza Yalkın'a göre *Karacaoğlan*, Kozan'a bağı Feke ilçesinin Gökçe köyündendir. «...*Feke'den sabahleyin erkence çıktım. Genç çam ormanları arasında yeşil ve tabii bir şemsiyenin altında devam eden yolumda ağaçsız yer yok. Gök görünmüyor, misk gibi çam kokusu ile emdiğim temiz hava beni kendimden geçiriyor. Göğceden çıktım çocuktum / Feke'ye geldim ayıktım / Kozan'da sıcaktan bayıktım / Dön Karacaoğlan dön obana. Bu köy halkının güzelleri meşhurdur. Burada çatma kaşlar, pembe yanaklar, beyaz vücutlar gerçekten bölgeye birkaç Karacaoğlan bağılayacak özelliktedir.*»

Kilis'in Musabeyli bucağında yaşıyan Çavuşlu Türkmen'leri onu kendilerinden sayarlar; hatta, o bucağın Zobular köyünde dolduğunu bile söylerler. Barak Türkmen'leri de *Karacaoğlan*'ı kendilerinden biri sayarlar. Mersin'in Silifke, Mut, Gülnar ve köyleri, onu kendi hemşerileri görürler. Batı Anadolu'da yaşıyan Karakeçili aşireti de onu, kendilerinden biri bilirler. Bir başka söylentiye göre de, *Karacaoğlan*'ın babası Türkistan'ın Bayat yöresinden gelmiş olan Mehmed Arslan'ın oğlu Kara Ali'dir. Kırşehir'in Mamalı köyü de onun, kendilerinden olduğunu ileri sürerler. Türkolog W. Radlof'un yayınladığı bir söylentiye göre de, *Karacaoğlan* Belgratlıdır. Asıl adı Simayil'dir. Bir aşk

serüveniyle bu ismi bırakıp *Karacaoğlan* adını almıştır. Sevgilisinin adı İstemikân Sultan'dır. Bu aşk öyküsünde de, Aşık Garip, Kerem ile Aslı, Ferhad ile Şirin halk hikâyelerinde olduğu gibi *Karacaoğlan*'ın da aşk serüveni anlatılmaktadır. Kimi şiirlerinde, *Yaylamız Bulgar Dağı'dır / Binboğa'dır benim ilim / Erzurum'dur benim ilim / Mama-lı'dan ben bir Rıdvan Oğlu'yum* gibi dizelere raslanmaktaysa da, bu şiirlerin de kesin olarak *Karacaoğlan*'ın oldukları ileri sürülememektedir. Fuat Köprülü bu konuda şöyle konuşmaktadır: «...şairimizin içinde yaşadığı tabii ve içtimai muhiti gösteren kayıtlar, tasvirler, mecazlar, onun herhalde Anadolu'nun göçebe aşiret an'anelerine yabancı olmayan ve Arap çölleriyle de münasebeti bulunan Güney vilâyetlerinden yetişmiş olduğunu açıktan açığa meydana koymaktadır. Maraş, Elbistan, Ayıntap, İçel, Beylân, Mûnbûç, Göksun Deresi, Gavur Dağı, Gündüş Ovası, Afşar köyleri ve yine bu sahalara ait daha bir çok isimler buna açık bir delildir.» Gerçekten de Köprülü'nün dediği gibi *Karacaoğlan*'ın adı çevresindeki söylentiler, onun şiirlerinde geçen yer isimleri gerçi şiirlerinin zamanla çok değişmiş olmasına rağmen, dere, pınar, su, geçit yerleri ve isimleri pek değişmemiştir. Ayrıca giyim ve kuşamla ilgili deyimler de, yerli gelenek ve göreneklerle bir araya gelince, *Karacaoğlan*'ın Güney Anadolu Türkmen obalarının bir ozanı, bir âşığı olduğu, bir anlamda, kesinlik kazanır.

Bilindiği gibi göçebe yaşamı, ayrı ayrı yaylak ve kışlaklarda sürdürülen yaşama biçimidir. Oba ve aşiret, gereksinimi kadar tarımla uğraşmakla birlikte, özellikle hayvan besleyerek yaşamlarını sürdürürler. Havanın ve mevsimlerin durumuna göre konup göçerler. Kışı geride bırakan oba halkı, ilkyazla birlikte yayla hazırlığına girer. Yakın obalar birbiriyle anlaşarak yola çıkarlar. Fuat Köprülü'nün dediği gibi «...*bu aşiretler Anadolu halkının en temiz, en canlı unsurunu teşkil ederler.*»

Her yaşama biçimi sanatını da, sanatçısını da birlikte getirir. Hiç kuşkusuz bu, göçebe sanatı için de böyledir. Bu sanat da, yaşama biçimine uygun, doğaya dönük ve ondan esinlenen yaratmadır. Genellikle şiir, türkü ve ezgi gibi sözlü anlatım biçiminde gelişir. Ozan ve âşıklar ta-

rafından yaratılan bu sanat, onlarca yorumlanır ve kuşaklardan kuşaklara iletilir. Âşık, halk edebiyatımızda, yaklaşık olarak XVI. yy. başlarında beliren bir sanatçıdır. O, bir yanıyla eski destan gelenegini sürdüren, bir başka yanıyla da, adından da anlaşılacağı gibi, sevdâ şiirleri, türküleri, ezgileri söyleyen bir ozandır. Pertev Naili Boratav'ın dediği gibi; «...Onun yaratıcılığı irtical iledir: şiir yazmaz, söyler. Onda şiir müzikten ayrılmaz; demek ki sadece söylemez, çalar ve çağırır. Âşıklar düz konuşma ile şiir söylemeyi dilden söylemek ve telden söylemek deyimleriyle ayırırlar; bununla âşıkın şiirini söylerken sözlere eşlik eden müzik aracının, sazın, âşıkın şiirinden ayrılmaz bir öge olduğu anlatılmak istenir.» Hatırlanacağı gibi XIX. yy. sonlarına kadar Anadolu'da, özellikle Toroslar'da göçebe topluluklar yaşamıştır. Bunların bu yüzyılda, devlet zoruyla yerleşik düzene geçmeleri ve geçirilmeleri İmparatorluk yönetiminde büyük sorun olmuştur. Başkaldırırlar, hükümet güçleriyle göçebe topluluklar arasındaki silahlı çatışmalar birbirini izlemiş, olayların bastırılması uzunca bir zaman almıştır. İlhan Başgöz konuyla ilgili şunları anlatır: «...Türkmenlerin yerleşmeye karşı gelmeleri imparatorluğun başına iş açmış, bunların bastırılması mesele olmuştur. Fırka-i Islahiye'nin tenkil hareketlerinden sonra da göçebelik şurada burada devam etmiştir. Göçebe zümrelere mensup olduğu veya onlar arasında uzun zaman kaldığı için bazı halk şairlerinin eserlerinde göçebe hayatından kuvvetli izler görülür... Bu özelliklerine bakarak Güney'in iki büyük şairine, Karacaoğlan ve Dadaloğlu'na göçebe şairler adı verilebilir.»

Gerçekten de Karacaoğlan âşık gelenegine bağlı, seçkin bir göçebe ozanıdır. Onun şiirlerinde göçebeliliğin bütün özelliklerini görmek mümkündür. Gerek söyleyişindeki yalnlık, gerekse şiirlerinde söz konusu ettiği doğa ve çevre, onun göçebe ozanı olduğunu açık seçik ortaya koyar. Burada Pertev Naili Boratav'dan bir alıntı yaparak konuya biraz daha açıklık getirmek isteriz. Folklor uzmanımız şöyle der: «...Karacaoğlan gibi bazı şairler var ki —bilhassa Güney'de yetişmiş şairler— bunların hatıraları bugün en fazla yarı göçebe Yörükler, Türkmenler arasında saklanıyor. Biz hayatları hakkında çok az malumata sa-

hip olduğumuz bunların, göçebe şairler olduğunu tahmin ediyoruz... Bu şairlerin eserleri birkaç bakımdan dikkate değer: Bir defa dillerinde, üsluplarında, mecazlarında hayatın günlük hadiselerine, canlı tabiatın reel ifadesine çok yer verilmiştir; bunlar daha çok eti ve kanı olan, nisbeten daha az suni ve sanatkârane, daha ham eserlerdir. Folklor mahsullerine en yakın eserler olarak bunları göstermek mümkündür.»

Ayrıca Karacaoğlan bunu, bu özelliğini ve niteliğini ne saklamış, ne de gizlemiştir. Bir şiirinde bunu açıkça ortaya koyarak, demiştir ki:

Soyum Türkmen Türkmen olsun güzelim

Halk aşıklarının ve ozanlarının büyük bir bölümü gezici ve gezgincidir. Aşık, aynı zamanda, gezginci demektir. Bunlar, genellikle yaşamlarının büyük bir bölümünü ve kesimini gurbet illerde ve yerlerde, çok kez yetiştigi, hat-ta doğup büyüdüğü köy, oba, aşiret ve çevrenin dışında geçirirler. Bu halk aşıkları, ozanları için, yerini, yurdunu, köyünü, obasını geride bırakıp gurbete çıkmak bir çeşit yazgıdır. Karacaoğlan da, bu eski aşık ve ozan geleneğine uyarak, eline sazını alıp Osmanlı İmparatorluk topraklarını bir baştan bir başa gezmiş, dolaşmıştır. Bu şiirlerinde de görülür. Onun, Adana, Maraş, Elbistan, İçel, Kayseri, Antep, Konya, Karaman, Niğde, Bor, Tokat, Engürü (Ankara), İstanbul, Diyarbakır, Bursa, Aydın, Antakya, Mardin, Halep, Hama, Şam, Suriye, Mısır, Acem, Arabistan gibi birçok ülkeleri, illeri, yöreleri, kasabaları, köyleri, yay-lalarına ve dağlarına varıncaya gezmiştir. Akdeniz'den Karadeniz'e; Bağdad'tan Basra'ya; Trablus'tan Tuna'ya kadar uzandığı da söz konusudur.

Şiirlerinden de anlaşılacağı gibi Karacaoğlan asla yüreginden ve gönlünden 'Sürekli Bir İlkbahar'ın sıcaklığını çıkarmamış ve yitirmemiş bir ozandır. O, çok kız, gelin, çok güzel ve kadın sevmiştir. Şiirlerindeki söylemesine göre, bunların çoğuyla birlikte olmuş, birlikte kalmış, soyunup koynuna girmiş, sarılıp yatmış ve bir insan, bir can olarak, canı canla değişmiştir. Kimdir bunlar? Çok şiirinde söylediği gibi, Elif, Leylâ, Hatçe, Ayşe, Suna, Fadime, Esme, Şerife, Zilha, Emine, Hörü, Döne, Kamer, Şems, Cen-

net, Meryem, Zeynep, Dürye, Fatma'dır. Ama bunların gerçek olup olmadığı belli değildir. Ozanın kendi söylemesidir.

Şurası bir gerçektir ki, Karacaoğlan'ın gerçek sevgisi bir kızdır, bir gelindir, giderek gerçek bir kadındır. Yani gerçek bir insandır o. Etiyle, kaniyla, canıyla bir dişidir. Onun şiirlerinin asıl yoğunluğu doğa ve insan sevgisi olmasına rağmen, onda insan sevgisi soyut bir sevgi olmaktan çok, diğer halk âşıklarına ve ozanlarına oranla, daha somut, daha gerçektir. Bir başka deyişle, cinsel yanı ağır basan insan sevgisidir. O, soluk alıp, yaşamak gibi; iki insanın bir can olmasını, bir biçim ve öz bütünlüğü içinde varolmasını, anı, zamanı ve bütün bir yaşamı böyle görmesini, böyle bilmesini ister ki, onun için gerçek yaşam, gerçek yaşama budur. Seven ve sevilen her insanın, iki canı bir canda bulmasıdır. Bunu onun şiirlerinde de görebiliriz. O, bu düşünce ve görüşlerini de hiçbir zaman sergilemekten kaçınmamıştır.

Şu dünyada sevdiğine sarılan, Ahirette sual sorulmaz imiş / İki bülbül bir kafeste öterim. Konmaz mıyım yeni açmış güzel ben/Koynunda açılan tomurcuk gülün. Senin iznin ile dermedim mi ben/Güzel sevmek günah değil. Ben kitapta yerin gördüm/Isırırısın dersin vallah ısırmaz. Okşarım nazlımı şuralarından/Akşam sularında yatsı sonunda. Gel de muradını al dedi bana/Uçkur çözmeğe üşenir. Çöz efendim deyip durur/Üç gece sabah olmasa. Sarılıp yattığın zaman/ ve;

Bir gecelik misafirim koynuna

Burada, İlhan Bøşgöz'ün düşünce ve görüşlerine katılmamak olanaksız. Ona göre Karacaoğlan; «...sevgiliyi mit'ten sıyrıp, konar, göçerlerin dünyasında salınan, kanlı canlı bir insan yapmayı da başarmıştır. Hem klâsik edebiyatımızın, hem âşık şiirimizin, sevgiliye zulüm etmekten başka ne iş yaptığını bilmediğimiz sevgililer, Karaca Oğlan geleneğinde, yaylanın iş hayatına karışmıştır. Onların elinde, aşk dolusu kadeh yerine, süt küleğini, ya da yayığın sapını görürüz. Bunlar, helke kollarında suya giderler, çadırın önünde yayık yayarlar. Kozan dağında, Avşar içinde ağ mayayı çekip göçe dururlar. Atlas tumanları ak topuk-

lar üzerine dökülmüş, iş yaparken ağ memeleri domur domur terlemiş Türkmen kızları ve gelinleridir. Karaca Oğlan şiiri, halk şiirimizde ilk kez, bize bu güzellerin adını da verir... Sevgili böylece hayal olmaktan çıkar, adı sanı, yeri yurdu, işi gücü belli bir insan olur.»

O kadar ki, Karacaoğlan'ın soyut bir sevgiliyi anlatmak için kullandığı sözcükler bile, gerçek sevgiliyi anlatmakta ve ortaya koymakta, bu genç kız, gelin ve güzel bir kadın da olsa az gelir, yetersiz kalır. O; arı, duru ve temiz Türkmen Türkçesiyle öylesine yeni deyimler, öylesine yeni imgeler söyler ve kurar, renkli bir anlatımla çok değişik ve kendine özgü bir dünya yaratır ve o kadar güzel bir şiir örgüsü oluşturur ki, bu ona her çağda ve dönemde yeni, canlı bir özellik, giderek nitelik kazandırır. Hiç kuşkusuz, halk edebiyatımızın ve âşık söyleyişimizin en güzel ezgilerini, en güzel anlatımlarını ve dizelerini, gerçek şiir yüklü en güzel dörtlüklerini onun koşmalarında, türkülerinde, semai ve varsağılarında görürüz. Onun için denilebilir ki, gelenek Karacaoğlan'ın söyleyişinde öylesine güzel, öylesine yürekten ve içten ki, bu özellik onu halk edebiyatımız içinde eşsiz giderek tek kılmaktadır.

«Boyu kısa ama kendi münasip. Uzar gider bir sıvgacık dal gibi/Gelin al çimenli koru. Kız petekte bala benzer/Al yanaklar domur domur terlemiş. Rahmetin güllere yağdığı gibi/Ay doğup da şafak atmada sandım. Meğer yâr düğmeleri çözölmüş.»

Karacaoğlan'ın sevgisi tek bir özne, yani tek bir kız, gelin ya da Türkmen kadını değildir. Onun sevgisi hiç kuşkusuz tam anlamıyla 'Sürekli Bir İlkbahar'dır. O kadar ki, gönlü nerede bir güzel görmüşse ona çevrilmiş, ona dönmüş, ona gitmiştir. Ama bu güzellerden birinin Karacaoğlan'ın yüreğinde ve gönlünde çok ayrı ve özel bir yeri vardır. Bu kız da Elif'tir. O, bir türküsünü, baştan sona bu güzel kıza adamakla kalmamış, yaşı ilerledikçe onun sevgisi ve sevdası yüreğine bütün ağırlığıyla çökmüş, «Zamanede Elif derler. Bir küçücük gelin sevdim» diyecek kadar içini sızlatmıştır.

Onun şiirlerindeki bir başka özellik de, bu nedense diğer halk ozanlarımızda ve âşıklarımızda pek o kadar görünmez, güzelleri erkekten kaçmayan, kendilerini sevgili-

lerine sunacak kadar yiğit ve cömert; aşka, sevgiye ve sevmeye karşılık verecek kadar, sözün ve yaşamının tam anlamıyla, kadındırlar. O kadar ki, ozanımız başını alıp gitmeğe kalktığı zaman, boynuna sarılıp onu döndürmeğe, çadırlarını ve göğüslerini ona açmaya çekinmeyecek kadar dışidirler. Bu kavuşma ve birleşmeler de onun şiirlerinde açıkça görülür:

«Yönümü dönderdim inip gitmeye. Sarıldı boynuma indirdi beni/Tomurcuk memesin verdi ağzıma. Yorgunsun sevdiğim em dedi bana/Ben güzelden böyle vefa ummazdım. Ağ göğsün üstüne kondurdu beni.»

Karacaoğlan şiirlerinin özü aşktır. Bu aşkın, tasavvufi bir aşkla uzaktan yakından bir ilgisi yoktur. Bu insani bir aşktır, yani gerçek anlamda 'Sürekli Bir İlkbahar'dır. O, yaşadığı yörenin ve çevrenin bağrından çıkmış bir insandır, giderek âşıktır. Bütün yaşamı da, sözün tam anlamıyla, doğa sevgisidir, insan sevgisidir. O, seven ama gerçekten ve yürekten seven bir halk adamıdır. Bu duygu ve düşüncelerini de şiirlerinde açıkça ortaya koymaktan ve sergilemekten çekinmiştir. *Karacaoğlan* yaşama sevinci ve sevgisiyle dolu bir ozandır. Yüreği bütün güzellere, bütün güzelliklere açıktır. Onun için de, şiirlerinin büyük çoğunluğunda, güzellere, güzelliklere, sevenlere, sevişenlere ve aşıklara seslenir. Onların sevgilerini, acılarını, özlemlerini, ayrılıklarını giderek dargınlıklarını konu edinir. O, bir şiirinde kendi sevgisini, aşkını söylerken gerçekte, insan sevgisini, katıksız, temiz bir aşkı anlatmaktadır. Onun yüreğinde ve gönlünde soyut, gerçek dışı bir aşka yer yoktur. *Karacaoğlan*'da aşk, «...her türlü mistik ve platonik havadan uzak, maddi bir aşktır. Her güzelle düşüp kalkmak istiyen, gönlünü her çiçekten bal alan arıya benzetten ve şiirlerini çoğu zaman 'çapkın' bir edayla söyleyen» bir âşıktır. Onun şiirlerinde sevgi de, sevişmek de, sevilmek de doğa gibi gerçek ve somuttur. Gördüğü her güzele, her kıza ve her geline insancıl bir istekle, yani cinsel arzuyla, yaklaşmaktan çekinmez. Gördüğü ve karşılaştığı her dilberden, her nazlıdan bacını almak ister. Âşık, sevmek ve sevişmek konusunda o kadar ileri gider ki, onu ne ahlâk kuralları, ne gelenek ve görenek sınırlamaları ilgilendirir ve önler. Onun bu yanını, özellikle, oğlanla kız,

oğlanla gelin, gelinle kız karşılıklı konuşmalı şiirlerinde açıkça görebiliriz. Ona göre, bir insanın yaşamında sevmek, sevilmek ve sevişmekten başka önemli birşey yoktur. Göçebe Türkmen oymakları içinde, doğayla içiçe yaşayan ozan, şiirlerinde olması gerekeni değil, olanı, yani yaşamı dile getirmiştir. Bunu, kendinden önceki bir çok halk âşığından daha açık yüreklilikle, daha yiğitçe ortaya koymuştur. O, bir kadının bir erkekle aynı yatağı, aynı sıcaklığı yaşamasını, *ilkbahar* rüzgârıyla açan çiçeklerde olduğu gibi, çok doğal, büyük bir rahatlıkla dile getirmiştir. Bu açık söyleyişini ozanlık ustalığıyla güzelleştirerek '*müstehtecen*' olmak gibi bir duruma da düşmemiştir. Çünkü o bir güzeli, bir gelini, bir kadını, kadın olduğu için ve kadınlığı için sever ve ister. *Karacaoğlan*, Mustafa Necati Karaer'in altını çizerek belirttiği gibi, «*Onun için, insan sevdiğine kavuşup 'vuslat'a erişmezse, yaşamının bir değeri, bir anlamı yoktur.*» Ona göre yaşam gelip geçicidir, insan çağı, vakti geçmeden sevmeli, sevişmeli, '*ilkbahar*'ı yaşamalıdır.

«*Senin ile canı cana değişsek. Kömür gözlüm beni üste alın mı/Bir kötü gönlüm var güzelden geçmez. Ne güzel aoymaz gözüm var benim/Verdiğin öpüşün hepsi bu ise. Vallahi billahi az kara gözlüm/Tomurcuk memeli bırak eday. Göğsünün düğmesin çöz kara gözlüm/Ey kız senin bir gecelik işin var. İkincisi kervan aşar yol olur/Şimdi kâr etmez benden kaçtığın. Soyunup koynuma girmeye idin/Ne bal verir ne de kaymak. Yarin tadını tadını/Karacaoğlan Hasan adım. Güzellerde kaldı tadım/*»

Karacaoğlan'ın şiirlerinde dinsel etkiler çok azdır, hemen hemen yok gibidir. Kimi şiirlerinde *Tasavvufi* düşünceden izler varsa da, onun Tasavvuf ve Tekke'yle pek ilgisi olmamıştır. Bilgisi, düşüncesi ve inancı çağdaşı herhangi bir insandan çok olmadığı şiirlerinde açıkça bellidir. Kimi şiirinde Hazreti Ali'yi anar, Muhammed'i sever, Hacı Bektaş Veli'yi över, Hallacı Mansur'u arar. Mevlâna'ya döner. Pirsultan Abdal gibi söylerse de, bunlar şiirlerinde bir *motif*, bir süsleme olmaktan öteye geçmez. Onun şiirlerinde, Yunus Emre'nin yaşama bakışı, insanları kavrayışı ve onların yorumlayan derin, yoğun düşünce ve Pirsultan Abdal'ın inanç bütünlüğü, bu yoldaki bir başkaldırısı yoktur. O, Fuat Köprülü'nün söylediği şekilde, «...*Karacaoğlan sair*

birçok saz şairleri gibi —eski ozan'la mutasavvıf tekke şairinin ve klâsik şairin muhtelif karakterlerini şahsında birleştirmeye çalışan— muhtelif cepheli bir şehir şairi değildir. O, tabiatla ve milli an'aneleriyle başbaşa yaşayan bir köy, bir aşiret şairi, bir halk şairi, bir ozanıdır.»

Gerçekten de, onun şiirleri ne tarikatlerin, ne de genel din anlayışının çerçevesine sığar. O, şiirlerinde, tanrıdan çok, yaşayan, soluk alan, seven ve sevilen günlük insana ağırlık vermiştir. Söylediklerinin çoğunda önce insan vardır ve tanrı ancak insanla birlikte anılır. Oysa Anadolu, bilindiği gibi, XIII. yy'dan XVII. yy. kadar, birçok inançların, dinsel düşünce ve tarikatlerin etkinlik gösterdiği uzun bir dönem yaşamıştır. Ama *Karacaoğlan*, belki yaşama biçimi, belki göçebe olması ya da bilgi ve eğitiminin buna yetmemesi sonucu, bu etkinliğin dışında kalmıştır. O, aşık biçiminde, doğayı ve gerçeği dile getiren şiirler söyleyen bir ozan olarak bu niteliğini korumuştur. Yunus Emre için öteki dünya, tanrı sevgisi neyse, *Karacaoğlan* için de yaşam ve insan sevgisi odur. Mustafa Necati Karaer'in de vurguladığı gibi, «...Onun, hiçbir tarikat ve tekke ile ilgisi yoktur ve sevdiğinin göğsünü 'cennet'e benzeterek, yüzünü görenlerin 'salavat' getirmesini isteyecek kadar, bu dünyanın adamıdır. "Cennet misalidir göğsünün ağı/Salavat getirsin cemalin gören/" Sırf bu iki mısra bile, onun tutkularını ve isteklerinin yönünü, dini duygularının zayıflığını açıklamaya yeter sanıyoruz.»

Karacaoğlan'da tanrı düşüncesi çok değişik bir biçimde sergilenir. Bu, bağınazlıktan ve softalıktan uzak bir tanrı anlayışıdır. Onun şiirlerinde belirgin bir biçimde, göçebe Türkmen halkının özgür ve demokratik bir *Müslüman*'lık anlayışı vardır. O, tanrıyı bir Anadolu kocası, ermişi, ulusu gibi görür, onunla canlı bir varlıkla, giderek bir insanla konuşur gibi içten ve yürekten konuşur.

Hiç kuşkusuz *Karacaoğlan*'ın duygu, düşünce ve inanç dünyası «*Üç derdim var birbirinden geçilmez. Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm*» dizeleriyle özetlenebilir. Gerçekten de onun gibi doğa aşığı, güzeller, güzellikler sevdalısı ozanın ayrılıkla, yoksullukla ve ölümle arası hoş değildir. Çok şiirinde gurbet, sıla ve sevgili bir acı, bir özlem gibi onun gönlünden, yüreğinden çıkıp, bize kadar ulaşır. O

kadar ki, sıla özlemini sevdiğinden, sevgilisinden ayrı düş-
tüğü, onu özlediği zaman daha yanık, daha yürekten dile
getirir. Ayrılık, gurbet ve sıla giderek sevgili özlemi onun
şiiirlerinde, diğer âşıklardan çok, etkin bir yoğunluk kaza-
nır.

«Sılaya varmaya dermanım yoktur. Nazlım beklemesin
yollarımızı/Bir yiğit gurbete çıksa. Gör başına neler gelir/
Gönül gurbet ile gitme. Ya gelinir ya gelinmez.

Ama Karacaoğlan gibi içten ve yürekten bir ozanın
şiiirlerinde, nedense, yoksulluk, fukaralık yok denecek ka-
dar azdır. O, yalnızca varlıklı olmak ister. Ama bu, özel-
likle, sevdiklerine dilediklerini almak, onlara armağanlar,
nişanlar takmak, onları donatmak, bezemek ve süsleme
düşüncesi ve amacına yöneliktir. Şiiirlerinde kıza, geline
ve güzel kadınlara büyük önem veren bir ozan olmasına
rağmen, diğer halk âşıklarında olduğu gibi, durumdan, de-
virden ve çağından yakınmış, yiğitliği, dürüstlüğü övmüş,
kimi zaman çevresindeki ve yöresindeki gençlere, delikan-
lılara öğütler vermiş, atasözlerine benzer şiiirler söylemiş-
tir. Ama bunlar o kadar çok değildir. Ayrıca Karacaoğlan,
lirik ve mistik halk âşıklarının tersine, ölümü, tanrıyı bir
kurtuluş yolu olarak görmemiş, yaşama ve doğaya olan
âşkı ve tutkusuyla ölüm ve tanrı üzerinde derinliğine dur-
mamış, pek o kadar düşünmemiştir. Karacaoğlan, diğer
ümme halk âşıklarına oranla, az çok okuma yazma bildiği
şiiirlerinden de anlaşılmaktadır. Kimi yakıştırma ve ben-
zetmelerini günün yazısı Osmanlıca'dan almıştır. Örneğin,
Elif, Lamelif, Cim, Dal örneğinde olduğu gibi.

«Cahilin yayında kitap okunmaz/Dört kitaptan başla-
yalım elifle/Kitaba baktım bize yol göründü/İkimiz de oku-
yalım yazalım»

Şurası bir gerçektir ki, o, söyleyeceklerini kısa, kestir-
me, yalın ve açık bir biçimde ve konuşma rahatlığı içinde
söyleyen ender ve seçkin halk ozanlarımızdan biridir. O,
Fuat Köprülü'nün de belirttiği gibi, «...Karacaoğlan, o de-
vîr saz şairleri arasında kültür an'anelerine yabancı de-
ğildir. Hacı Bektaş, Mevlânâ gibi büyük sefillerin menkıbe-
lerine, Ali ve Hamza'nın kahramanlık hikâyelerine, Lok-
man Hekim efsanelerine, Leylâ ile Mecnun, Husrev ile Şi-
rin romanlarına, Peygamberler tarihinin rivayetlerine vâ-
kıftır.»

Karacaoğlan'ın şiirlerinde yalnızca doğa, aşk ve insan sevgisi vardır. O, şiirlerinde bunları söylemiş, bunları konu edinmiştir. Benzetmelerinin büyük çoğunluğunu yaşadığı, gördüğü çevreden ve yöreden, giderek doğadan almıştır. Bütün güzellere, güzelliklere açık olan yüreğini, kimi zaman yüksekte uçan kuşlara, kimi zaman dumanlı tepelerden akan sulara, kimi zaman da her çiçekten bal toplayan arılara benzetmiştir. Yol vermeyen karlı, dumanlı dağlar; elvan elvan güllü, mor sümbüllü, lâleli, menekşeli yaylalar, yamaçlar; buz gibi pınarlar; taşkın akan seller; ılgıt ılgıt esen yeller onun şiirlerinin süsüdür, rengidir. Ona hiç çekinmeden ilk *naif* ressamımız, doğaya dönük ilk fırçamız diyebiliriz.

Karacaoğlan şiirini, genellikle, gördüğü ve tanıdığı nesneler üzerine kurmuştur. O da, diğer halk âşıklarımız gibi, halk şiirimizin ortak benzetmelerini kullanmıştır. Ama onun şiirlerinde soyut benzetmelere yer yoktur. Örnekle- diği doğa güzellikleri gibi, söz konusu ettiği güzeller, kızlar, gelinler de somuttur. O, sevgililerini sunalara, yeşil ördeklere, akça kuğulara, akça ceranlara; boylarını dala, kargıya, kamaşa, selviye; yanaklarını elmaya, güle; dudaklarını kiraza; yüzlerini aya; gözlerini kömüre; saçlarını altına, sırmaya, sümbüle; erkekleri alıcı kuşlara; atmacaya, şahine, doğana, kartala benzetir.

Karacaoğlan'ın anlatmasına göre, ilkyaz gelince, bütün oba halkı, eşyalarını hayvanlarına yükleyip, yaylaya göçmek üzere yola çıkarlar. Genç ve güzel kızlar deve katarlarını çeker, ak kuzular meleşir; güller, nergizler, menekşeler, sümbüller açar; her yer yemyeşil, cennet gibi olur. Bütün oba halkı kara çadırlarda oturur; erkekler arap atlara binip cirit oynar; kızlar, gelinler pınar başında, dere yataklarında su doldurur, bu arada, âşık olanlar, sevdalılar sevgililerine gül verip, bağ alır. Kızların sevme, sevilme çağı, onbirden yirmi yaşına kadar uzanır, ondan sonra vakti geçti sayılır. İnce belli, uzun boylu, kara gözlü, kırmızı yanaklı; topuklara kadar inen siyah saçlı, beyaz tenli, buğday benizli, bir karış gerdanlı, püskürtme benli kızlar beğenilir.

O, yaşadığı ortamın giyim, kuşamını da, bütün ayrıntılarına kadar şiirlerinde yer verir. Beyler al çuha giyer;

kızlar, gelinler de, başlarına telli mahrama denilen başörtüleri atar, yüzlerine sırmalı peçe vurup, beyaz tül örtüler; üzerlerine kutnu zıbın giyerler; onun üstüne de, melles gömlek ya da kolu sırma keten gömlek, ak saya, kimi zaman üste yekte geçirirler. Giysilerinin önleri nakışlı, kırmızı önlüklü olur; altlarına, ak topuk üstüne dökülen atlas toman geçirir; ayaklarına da, telli yemeni, sarı çizme ya da koncu kısararak sarı edik giyerler.

Onun söylemesine göre, kızların, gelinlerin süslenişleri de ilginçtir. Ak ellere al kınalar yakarlar; ela göze siyah sürme çekip, saçlarını ya belik belik örgü yaparlar ya da tel tel edip gerdana dizerler. Bu güzeller içinde saçlarını, omuzlarına, sırtlarına döküp, topuklarına kadar bırakanlar da vardır. Alınlarına kâkül kesip, saçlarının aralarına bir gül, gülle nergis, gülle lâle sokunurlar, kimi zaman saçlarını mor sümbüllerle donatırlar ya da başlarına çelenk takarlar.

Karacaoğlan'ın dili, Toroslar'ın, Çukurova'nın giderek bütün Güney Anadolu'nun o devirde, o dönemde kullandığı günlük konuşmadır. O, şiirlerini âşıktan âşığa, ozandan ozana geçen geleneksel sözcüklerle değil, doğrudan doğruya yaşadığı, gezdiği, dolaştığı ve gördüğü yörenin ve çevrenin diliyle, yani yaşıyan halkın diliyle söylemiştir. Burada Nevzat Yesirgil'den bir alıntı yaparak, diyebiliriz ki, «...Türk halk şiirinin hayatı ve insanları divan şiirinden daha iyi yansıttığı, dil ve anlatım bakımından da daha tabii ve canlı olduğu bir gerçektir. Ne var ki, halk şairleri de zaman zaman divan şiirinin etkisine kapılmaktan ve gerçeklere sırt çevirmekten kurtulamazlar. Överken de, severken de, yererken de ölçüyü kaçırdıkları ve özün söze feda edildiği görülür. Denebilir ki, onlar da divan şairleri gibi belirli bir dünyanın dışına çıkamazlar, hatta bu dünya daha da sınırlıdır. Ama, bu dünya ne kadar küçülürse küçülsün, yine onların dünyasıdır, gerçeklerin dünyasıdır, halkın dünyasıdır. Burada halk duyar, halk sever ve halk konuşur.»

Bu Karacaoğlan'ın şiirlerinde de böyledir. Onun kimi şiirleri de sanıldığı kadar yalın değildir. Ama bunu, pek aşırı birşey saymamak gerekir. Bunun iki nedeni söz konusu olabilir. Bir kere, ozanın yaşadığı devrin ve dönemin dili, onun kendi dili olmasa bile, o dilin kimi sözleri elinde

olmaksızın, günlük konuşmanın akıcı havası içinde şiirlerine girer, söyleyişinin içinde yer alır. Bu, *Karacaoğlan* için de böyledir. Onun yaşadığı dönem Osmanlı dilini göz önünde tutarsak, kimi şiirlerinde Arapça ve Farsça sözcüklerin yer alması olağandır. Ayrıca, burada, bir de, onun şiirlerinin çeşitli zamanlarda, değişik kişilerce söylenmiş ve cönklerle geçirilmiş olmasının da payı büyüktür. Bilindiği gibi, cönkler, okuma yazmanın çok az olduğu dönemlerde, yarı yamalak okur ve şiir düşkünü kişilerce tutulmuştur. Bunlar da ozanların şiirlerinin kimi sözcüklerini, kendi düşünce ve görüşlerine göre yazıya geçirmiş olabilirler. Ayrıca cönk tutanların büyük bir bölümü de, divan şiirini, halk şiiriyle birlikte aynı deftere geçirmişlerdir. Bunlar, genellikle, klâsik divan şiirine yatkın şiir düşkünü kişilerdir. Örneğin, «*Didemden akıttım kan ile yaşı*» bir başka kaynakta «*Gözümünden akıttım kan ile yaşı*» şeklindedir. Burada '*dide*' karşılığı '*göz*' sözcüğü kullanılmıştır. Bir başka şiirde de, '*dide*', '*âlem*' ve '*göz*' şeklini almakla kalmıyor, yerini '*dünya*' ve '*göz*' sözcüklerine bırakıyor. Bunlar, şiirleri yazıya geçiren cönk tutanlarca yapılabileceği gibi, bu şiirleri sözlü bir anlatımla kuşaktan kuşağa geçiren halk âşıklarınca da olabilir. Ayrıca bu değişikliği halkın kendisi de yapmış bulunabilir.

Karacaoğlan'ın söyleyişindeki bir başka dil özelliği de, kimi şiirlerinde ya da bir şiirinde eş anlamlı ya da anlamca birbirine çok yakın sözcükleri yanyana, arka arkaya kullanmasıdır. '*Ayrılık, firkat, firak, hicran, cüda; göz, dide, cemiş, ayn; düşman, adu, rakip, engel, yad, gayrı; mah, ay, bedir*' sözcüklerinde olduğu gibi. Ya bunlar *Karacaoğlan* tarafından bilinerek yapılmıştır ya da sonradan eklenmiştir. Bu, bir ozanın sözcük dağarcığını eş anlamlı ya da anlamca birbirine yakın sözcüklerle geniş tutması ve geniş göstermesi de olabilir. Nitekim, bunu, kimi divan şairlerinde gördüğümüz gibi, Yunus Emre, Pirsultan Abdal, Koroğlu, Dadaloğlu gibi halk ozanlarımızda da bulabiliriz. Örneğin Yunus Emre'nin bir şiirinde Tanrı'nın adı çok değişik, çeşitli sözcüklerle dile getirilmiştir.

Hiç kuşkusuz *Karacaoğlan*'ın dili temiz, arı, duru bir Türkçedir. Dil ve söyleyiş güzelliği ve akıcılığı yönünden çok az halk ozanı ve âşığı onun ayarındadır. O, Türk halk

şairinin büyük dil ustalarından biridir.

Gerçekten de o, güzel söyleyişle, güzel şiirleriyle, güzel Türkçe'nin sesidir, sözüdür.

Karacaoğlu'nın ünü gerek yaşadığı çağda, gerekse daha sonraki yıllarda ve yüzyıllarda, çok geniş bir alana yayılmıştır. Onun, çağdaşı ve daha sonraki halk âşıkları üzerinde de büyük etkisi olmuştur. Burada sözü yine Fuat Köprülü'ye bırakalım: «...Karacaoğlu'nın halk zevkine uygun ve klâsik edebiyat tesirlerinden uzak eserleri, daha hayatında, Rumeli serhadlerine kadar yayılmış, Aşık Ömer ve Gevheri başta olarak Aşık Hasan, Aşık İsmail ve daha sair birçok şairler tarafından ona nazireler yazılmıştır. XVIII. asra aid bazı cönklerde, onun bazı manzumelerinin muhtelif makamlarda bestelenmiş olduğunu da görüyoruz. Bu şöhretin Doğu'ya doğru yayıldığını gösteren deliller de vardır: Doğu Anadolu ve Azarbaycan'da yazılmış bazı eski mecmualarda da onun şiirlerine tesadüf olunmaktadır. Kırım'da tesbit edilen Karacaoğlu ve Esmi Han menkabeti de bu şöhretin diğer bir delilidir... Lâkin şurasını unutmamak lâzımdır ki, Karacaoğlu Menkabeleri, meselâ Koroğlu hattâ Aşık Kerem menkabeleriyle mukayese edilebilecek genişlikte yayılmamış, daha ziyade, şairin yetiştiği Güney bölgelerinde, yerli rivayetler halinde devam etmiştir... Mâmâfih, Anadolu'nun başka sahalarında yetişmiş, Hezari, Ruh-satî, Vahdeti, Hüseyin, İrfanî, Hâki gibi birtakım şairler üzerinde onun bariz bir nüfuzu olduğu inkâr edilemez.» Gerçekten de Karacaoğlu'nın ünü, doğup büyüdüğü Toroslar'ı göçebe topluluklarını aşip, dilden dile, gönülden gönüle, sazdan saza, telden tele ulaşarak, bir baştan bir başa bütün Osmanlı topraklarına yayılmıştır. O kadar ki, XIX. yy Güney Anadolu topraklarında doğup, büyüyen ve buradaki göçebe Türkmenler arasında yaşayan, aynı gelenek ve göreneği sürdüren Dadaloğlu, Gündeşoğlu, Deli Boran gibi âşıklarda da Karacaoğlu'nın etkisini görmek söz konusudur. Orneğin Dadaloğlu'nun şu şiirini, eğer son dörtlükte ozanın adı olmasa, Karacaoğlu'nın şiirlerinden ayırmak oldukça zordur:

Gel ha güzel gel ha mehdin söyleyim
Ağzın şeker dudakların bal gibi
Yaşta küçük ama boyda münasip
Sallanıyor bir fidanda dal gibi

KARACAOĞLAN

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Şu gelip geçtiğin yerler öğünsün
Kadir Mevlâ'm seni ögmüş yaratmış
Nasibi olduğun kullar öğünsün

Hörü kızlarından var mı soyunda
Kız nazarım kaldı usul boyunda
Kadir gecesinde bayram ayında
Üstüne gölg'olan dallar öğünsün

Hörü kızlar sürmelemiş gözünü
İlin aşiretin çeksin nazını
Kaldır perçemini görem yüzünü
Yüzüne dökülen teller öğünsün

Karac'oğlan der ki garibim garip
Garibin halından ne bilsin tabip
Akşamdan soyunup koynuna girip
Boynuna dolanan kollar öğünsün

*
**

Her sabah her sabah salınan güzel
Salınma karşımda ilâzım değil
Ben bilirim senin gönlün bendedir
Benim gönlüm geçti ilâzım değil

Yine habar geldi yârdan yanıma
Kötü sözler kâr ediyor canıma
Gel der iken gelmez idin yanıma
Kız senin sevdiğin ilâzım değil

O güzelin ayağında mesti var
Mutlak bizi öldürmeye kasdı var
Benden başka sarılacak dostu var
Cnlar varsın sarsın ilâzım değil

Karac'oğlan cemalini kaldırsın
Mevlâ'm güzelliğin daha artırsın
Ölürsem cenazem iller kaldırsın
Gelmesin üstüme ilâzım değil

*
**

Nedendir de kömür gözlüm nedendir
Şu geceki benim uyumadığım
Çetin derler ayrılığın derdini
Ayrılık derdine doyamadığım

Dostun bahçasına yad iller dolmuş
Gülünü toplarken fidanın kırmış
Şurda bir kötünün koynuna girmiş
Şu benim sevmeye kıyamadığım

Kömür gözlüm seni sevdim sakındım
İndim has bahçana güller sokundum
Bilmiyorum ner'lerine dokundum
Bir belli habarın alamadığım

Karac'oğlan der ki yandım ben öldüm
Her deliliği ben kendimde buldum
Dolanıp da kavil yerine geldim
Kavil yerlerinde bulamadığım

ASK İMİŞ HER NE VAR ÂLEMDE

Bir konuşmasında, bir yazısında mı yoksa, şimdi pek iyi hatırlamıyorum Yahya Kemal, «*Nedim bizim büyük şairimiz. Fuzûlî de büyük ama o bizden değildir, Azerî'dir*» gibi bir söz eder.

Hani, Yahya Kemal'in bu sözü üzerinde az düşünmemiş değilimdir.

Evet, ne demektir 'o bizden değildir'?

*Kâr-bân-ı rah-i tecridüz hatar havfın çeküp
Gâh Mecnûn gâh ben devr ile nevbet beklerüz*

diyen 'âşıkzâde'yi;

*Cânı cânan dilemiş vermemek olmaz ey dil
Ne nizâ eyleyelim ol ne senindir ne benim*

diyen 'sevdâzâde'yi;

Divan edebiyatımızın bu gerçekten büyük, içli ve lirik şairini; ki onun *lirik şiir* alanındaki etkinliği dünya klâsikleri ölçüsündedir; *Leylâ ve Mecnûn*, gibi *Doğu'nun* mistik ve ölümsüz âşıklarının 'mesnevihan'ını; ister *kâfir olsun, ister mü'min*, nerede bir güzel görürse ona âşık olan bu Mezapotamya 'garibi'ni; «...altın değil, gümüş değil, inci değil, yakut değil, topraktır benim şiirlerim. Ama Kerbelâ toprağı» diyerek Divan şiirimiz gerçeğinden uzak tutmayı, bir türlü anlayamamışımdır.

Hem o Fuzûlî değil midir ki, «*Şiirin daha çok Farisi ile söylenmesi, Türkçe şiir söylemenin güçlüğündendir. Fakat ben, Allah'ın yardımıyla bu güçlüğü yeneceğim. İlkbahar olunca nasıl dikenden gül yaprağı biterse, ben de diken gibi sert sanılan Türkçe ile gül yaprağı gibi ince şiirler söyleyeceğim*» diyen şair? Ve bu klâsik şairimizi Türkçe'den uzak tutmak ve onu Divan edebiyatımızın dışında saymak haklı bir yargı olmasa gerek.

O Fuzûlî ki;

*Hâk-ı pâyine yeten der ömrlerdir muttasıl
Başını taştan taşa urup gezer âvâre su*

diyecek kadar 'aruz'u Türkçe'ye özgü bir vezin gibi kullanan ve Türkçe'ye gerçek akışını vermeye çalışan bir şairdir. *Sadîki* onun Kerkük dolaylarında yaşayan *Bozoklar*'ın büyük kolu *Bayat* boyundan geldiğini söylemektedir. Fuzûlî' de Farsça Divan'ın önsözünde «*Türkçe şiir söyleme yapma uygundu*» diyerek, *Hadikatü's-Suadâ*'nın girişinde de Tanrı'ya, «*Ben Türk-zebandan iltifatun eyleme kem*» biçiminde yakarır. Böylece Türk soyundan gelmekte duyduğu kıvancı belirtir. Bu kadar içten ve yürekten *Türki* bir şair olduğunu söyleyen Fuzûlî'ye 'o *bizden değildir*' demek ne kadar gerçekçi bir yaklaşım olur, bilemem?

Fuzûlî, bütün bir ömür aşkı, meydeki hoşluk, neydeki boşluk gibi görmüştür. Gerçekte o, aşkıta, kendini bir ateş böceğine benzetir. Nasıl ki böcek ateşi görüp, kendini o ateşe atıp kanmak isterse, âşık da aşka kendisini öylesine atıp yanmalıdır, diyerek; aşka, şiiri süsleyen ve bezeyen bir konu olduğu için değil; yüreğinin, aklının giderek varlığının gerçek amacı ve anlamı olduğu için yaklaşır. Divan şairlerimiz içinde aşka, en insancıl özü ve biçimi veren; onu, yaşamının karanlığını yok eden tek ışık, tek heyecan olarak gören ve buna inanan '*gazelhan*'ların içinde Fuzûlî hiç kuşkusuz en ön sıralarda yer alır.

Divan şiirimizde *aşk* çokça işlenmiş bir konudur. Böylesine çokça işlenmiş bir konuda *klâsik* olanı bulmak ve yakalamak kolay bir zenaat olmasa gerek. Ama Fuzûlî bu hiç kolay olmayan zenaatı büyük bir ustalıkla ortaya koymuştur. Bu kadar çokça işlenen bir konuda gerçek şiiri yakalamak ve çıkarmak gerçekten ama gerçekten çok zordur. Ne var ki Fuzûlî'nin şiiri, aşk anlayışı ve aşka yaklaşımı diğer Divan şairlerimizden çok başkadır.

Nedir Fuzûlî'nin aşkı ya da aşk anlayışı? Buna, şudur demek, gerçekten zordur. Ama onun aşk anlayışı hiç de *sofi*'lerin *Tanrı* aşkı ya da *Tanrısal* aşkı değildir ki, bu aşkın *manevi* ve *tasavvufi* bir niteliği yoktur, hiçbir zaman da olmamıştır. O aşka, aşk olduğu için yaklaşmış ve aşka aşk olduğu için âşık olmuş bir şairdir. *Aşka aşk olduğu için âşık*, sözü çoklarına bir tekerleme, bir oyun gibi gelebilir. Ama Fuzûlî'nin aşkına bakıldığında ya da aşk anlayışına yaklaşıldığında, bu aşk; davranışlarıyla, giyimi, ku-

şamı, süsü ve güzelliğiyle var olan bir nesneye, bir karşı cins bedene, bir cana yöneliktir. Bir başka deyişle bu aşk özü ve biçimiyle insanidir, yani bir güzel kıza ya da kadına duyulan ve beslenen bir sevgidir. Çünkü aşk, onun için soyut bir kavram olmaktan çıkmış, bir çeşit, ete kemiğe bürünmüştür.

O, âşık olmadan edemeyen hatta yaşayamayan bir şairdir. Onun bu derdinin çaresi yoktur. Vardır, o da bu yolda can vermektir. «...ah ne olurdu bin canım olsaydı da, her biriyle bin kere sana feda olsaydım.»

*Aşk derdinin devası kabil-i dermân değil
Terk-i cân derler bu derdin muteber dermanına*

diyen Fuzûlî, cânana kavuşmak, onunla canı cana katmak istemez. Ona göre 'vuslat' âşıkı âştan uzaklaştırır. Bir başka deyişle 'vasl' gerçek aşkın ölümüdür;

*Ey Fuzûlî hûblar vaslına eylersün heves
Güyâ bilmez misen vasl içre hicrân olduğın*

Böyle bir aşk anlayışı ve düşüncesi günümüz insanına aykırı, hatta ters gelebilir. Çünkü o, 'vuslat'ın olmadığı, 'vasl'ın bulunmadığı bir aşkı aşk olarak göremez, düşünemez. Gerçekte bireysel bir duygu ve iki karşı cins arasında yapısal bir çekim olan aşk, çağımız insanı için, soyutun somutlanması giderek bedensel istegin sıcak bir sevgi yakınlaşmasıyla noktalanmasıdır. Böyle bir aşk, aslında doğanın değişmez yasasına da yatkın ve uygundur. Ama Fuzûlî'nin 'Divan'ında bu çeşit bir aşka pek yer yoktur. O kadar ki şair *Hadikatü's-Suadâ*'da Adem'in cennetten kovulmasına neden olarak Havva'yla birleşmesini gösterir. Aynı Fuzûlî Farsça Divan'ının bir kıtasında da, bir başka açıdan, şunları söyler, «...Tanrı, büyük ve sonsuz gücüyle, balçıktan, yanakları gelinciğe, göğüsleri beyaz güle benzeyen güzel-ler yarattı. Bu güzelliğin değerlendirilip, sevilmesi için de âşıkların gönüllerine aşk ateşini yerleştirdi. Tanrı, bu gönülleri üzüp, can yakmayı da sever. Yarattığı âşıklara güzellerin kahrılarına da katlanma gücü verir. Güzeli ve güzel seven gönülleri yaratmış olduğuna göre yüce Tanrı'nın âşıklara günah yazmamasına ve onları cehennem ateşine atmamasına şaşmamak gerekir.» Ama onun aşkında âşık

sevgilisinin ardında koşmalıdır, ona kavuşmak için yanmalıdır, çile çekmelidir ve kavuşma olanağı belirince de kaçmalıdır;

*Vasıdan çün âşıkı müstağni eyler bir visâl
Âşıka mâşuktan her dem bu isteğina nedür*

Gerçekte, *Leylâ ve Mecnûn* da böyle bir aşk hikâyesidir. Bilindiği gibi hikâyede, *Mecnûn* mahlasıyla şiirler söyleyen *Kays*'la; ki çok araştırmada *Kays*'ın gerçek bir kişi olduğu söylenir; *Leylâ* adındaki güzel Arap kızı arasında geçen ve sonu ayrılıkla biten acı bir aşk serüveni anlatılmaktadır. O kadar ki, *Fuzûlî*; *Mecnûn*'u *Leylâ*'nın aşkıyla bütün maddi varlıklardan ve güzelliklerden uzaklaştırıp, manevi aşkla sarhoş edip çöllere düşürür. *Abdûlbâki Gölpinarlı*'nın anlatmasına göre; «...*Leylî ve Mecnûn*'daki aşk, görünüşe göre tamamiyle plâtonik ve sonu, aşkta, aşıkla mâşukun birliğini izhâr eden sûfiyâne bir aşktır. *Mecnun*, kendisiyle buluşan *Leylâ*'ya 'Canım gideli çok oldu, şimdi bandedeki can, başka bir can. Şimdi benimde canım, gözümde nurum, ciğerimde kanım sensin. Sen beni benden ayırdın, ya ben seni kimlere arzedeiyim? Bende görünen zâten sensin. Ben yokum, varlığım senden ibaret. Daima benden tecelli etmedesin, başkalarıyla hiçbir ilişigim kalmamıştır. Ben, bensem sen nesin sevgili? Yok, sen, sensen ben neyim? Ben seninle doluyum. Öyleyken senin nişâneni dışarıda aramam, mekânımı kendimden başka bir yerde sanmam, birlik gidişinden hoş bir şey değil. Önce bu işe başladığım zaman ben çocuktum, zamâne üstattı. Beni sana bağlamıştı!» Yazara göre, *Fuzûlî*'nin '*Leylâ ve Mecnûn*'daki aşkında, örneğin *Şeyh Galib*'in '*Hüsn-ü Aşk*'ındaki 'vahdet' yoktur. «...bu hal, *Mecnun*'un, kemâl halinden başka bir şey değildir. Hele *Leylâ*'da Tanrı'yı görmek, Tanrı'dan başka bir varlık tanımamak ve kendisini de o varlıkta kaybetmek yahut da o varlıkla görünüp Tanrı'lığını belirtmek, hiç yoktur. Nitekim *Leylâ* öldükten sonra *Mecnun*, *Leylâ*'nın mezarını kucaklayıp *Leylâ* diye can verir.» derse de; *Nihad Sami Banarlı*, *Gölpinarlı*'nın bu görüşlerine karşı çıkarak şunları ileri sürer; «...*Fuzûlî*'nin '*Leylâ ve Mecnûn*' isimli güzel mesnevisindeki aşk, tamamiyle din dışı bir duygu değildir. *Fuzûlî*'nin aşkı, sofî'lerin Allah aşkı'na

çok benziyor.» Gerek Fuzûlî'nin aşk felsefesine ve dünya görüşüne ve gerekse şairin '*Leylâ ve Mecnûn*' mesnevisinde sergilediği aşk anlayışına bakıldığında, bu aşkın *sofi*'lerin *Allah aşkı*'na uzaktan da olsa bir yakınlığı, bir benzerliği hatta bir çağrışımı bile yoktur. Bir kere, mesnevide söz konusu olan aşk, sözün tam anlamıyla *insani*'dir; yani, *Ortaçağ Batı* ve *Doğu* edebiyatının, özellikle *Önasya* toplumlarının, geçmişi çok eskilere uzanan klâsik ve değişmez lirik konularından biridir. Fuzûlî bu gerçeği mesnevinin '*Sebeb-i nazm-ı kitab*' bölümünde de açıkça belirtir. Anlattığına göre, İstanbul'dan Irak-ı Arab'a gelen ulema ve şairlerin de bulunduğu bir toplantıda, kendisine '*Leylâ ve Mecnûn*' hikâyesinde Farsça çok olduğunu ama Türkçe'de az bulunduğunu, onun gibi usta bir şairin bu efsaneyi Türkçe yazmasının, eski bahçeyi yenileştirmek olarak düşündüklerini söyleyip, konuyu Farsça ve Arapça'daki şairlerin anlamıyla hikâye ederler. Fuzûlî, bu sözleri, İstanbul'dan gelenlerin, bir Mezapotamya garibi ve şairi olan kendisini klâsik şiirin en kapsamlı nazım şekli olan '*mesnevi*'de de sınamak istedikleri şeklinde yorumlayıp; onlara, başı hüznün, ortası acı ve sonu ölümle biten ve bir bütün olarak yakınma ve yalvarma olan, içinde sevinç, aydınlık ve mutluluk bulunmayan böyle bir efsanenin '*mesnevi*' şeklinde yazılmasının hiç de kolay bir zenaat olmadığını belirtir. Ama sözlerine hemen ekler ki, kendisinin de acı çekenlerden, yakınlardan ve aşk ateşi içinde yananlardan biri olduğunu, bu insanları çok iyi ve yakından tanımasından ötürü, böylesine çokça yazılmış bir klâsik Doğu hikâyesinin kendisi için zor bir uğraş olmadığını belirtip; «...ve eğer bu şaşkın fakir, yâni sonu iyi olmayan Fuzûlî, güçsüzlüğünün ve söz cinsinden varlığının hiçliğinden çekinmeden gerçekçi bilenlerin arasında görünmek istemesiyle *Leylâ'nın* güzellik hazinesi ve *Mecnûn'un* aşk harâbesini ele geçirmeyi aklına koyup... Böylece o kalemin usûlu ve eserin süsü en iyi şekilde elde edilip ünü cihanı tutan *Leylâ'nın* hikâyesi ve *Mecnûn'un* üzüntüsü gibi beğenilir olsun!.. Allah, yaradım edendir ve başarı ancak O'nunladır.» deyip, mesnevisini yazmağa girişir.

Doğu edebiyatının önemli ve klâsik konularından biri

olan 'Leylâ ve Mecnûn' efsanesi, bilindiği gibi, birçok Öneyli şairce kaleme alınmıştır. Bunlardan en ünlüsü hiç kuşkusuz Genceli Nizâmî'nin yazdığı mesnevidir. Aynı serüven Çağatay Türkçesiyle Ali Şir Nevai, Türkiye Türkçesiyle Hamdullah Hamdi, Azeri lehçesiyle Fuzûlî tarafından yazılmıştır. *Leylâ ve Mecnûn* mesnevileri içinde en etkini, en içten ve en tanınmış Türkî şair ve asıl adı Mehmed Bin Süleyman olarak bilinen Fuzûlî'nin kaleme almış olduğu hikâyedir. Bu mesnevi Fuzûlinin olduğu kadar Divan edebiyatımızın da gerçekten güzel, lirik ve ölümsüz şiir anıtlarından biridir.

Fuzûlî, onca yoksulluk ve yoksunluk içinde kalmış ve ünlü *'Şikâyetnâme'*sinde *'selâmının bile rüşvet olmadığı'* için alınmadığını söyleyecek kadar çağından ve durumundan yakınmış olmasına rağmen; o, hiçbir zaman yüreğinden ve gönlünden *'Sürekli Bir İlkbahar'*ın tazeliğini ve sıcaklığını çıkarmamış bir şairdir. Türkçe Divan'ın önsözünde Irak-ı Arab'da doğup büyüdüğünü, ömründe buradan başka bir yere gitmediğini söyleyen Fuzûlî, bu yazısıyla, Kerbelâ'da doğduğu üzerindeki görüşleri bir çeşit doğrular gibidir. O, doğup büyüdüğü Irak-ı Arab'ı anlatırken; *«...burası bir yerdir ki, padişahların gölgesinden uzak ve bilgisiz kişilerin elinde yıkıktır, bakımsızdır. Bir bahçe ki, salına salına yürüyen selvi boylu güzelleri zehirli kasırgalardır. Açılmamış goncaları mazlûm mezarlarının kubbeleridir. Şarabı paramparça olmuş ciğerlerin kanıdır. Nağmesi avâre gariplerin feryatlarıdır.»* diyen Fuzûlî bu toprakların çocuğudur.

Fuzûlî, devrinin ünlü bir şairi olarak Divan edebiyatının bütün kurallarını, söz ve sanat oyunlarını, en ince ayrıntılarına kadar büyük bir ustalıkla ortaya koymuş şairlerimizden biridir. Onun, kaside, gazel ve mesnevi gibi Divan edebiyatının geleneksel nazım şekli içinde; belki kısalığından, belki de konusunun özümsemiş olmasından ya da öz şiire varabilmek için; duygu, düşünce giderek sanat anlayışına en yatkın olarak *'gazel'* biçimini benimsemiş olduğu söylenebilir. Ahmed Hamdi Tanpınar, onun *'gazelhan'* lüğünü ilginç bir biçimde şöyle vurgular; *«Çoğu divan şairinin gazelinde beyit, temel öge haline geldiği için, güzel be-*

yitler şurasında burasında raslantıyla bulunmuş gibi dururken Fuzûlî'nin gazellerinde hem biçim, hem öz yönünden birbirinden kopmayan ögeler olarak görünür... daha birinci mısradan itibaren bize kendi sesini kabul ettiren gücü, sonuna kadar kaybolmaz.»

Bende Mecnûn'dan füzun âşıklık isti'dadı var
Âşık-ı sâdık benem Mecnûn'un ancak adı var

N'ola kam tökmekte mâhir olsa çeşmün merdümü
Nutfe-i Kaabil'dür ü gamzen kimi üstâdı var

Kıl tefâhur kim senin hem var benim tek âşıkın
Leylâ'nın Mecnûn'u Şirin'in eğer Ferhad'ı var

Ehl-i temkinem beni benzetme ey gül bülbüle
Derde yoh sabrı anun her lâhza bin feryâdı var

Eyle bed, hâlem ki ahvâlüm görende şâd olur
Her kimün kim devr cevrenden dil-i nâ-şâdı var

Gezme ey gönlüm kuşu gaafil fezâ-yı ıskda
Kim bu sahrânun güzer-gâhunda çok sayyâdı var

Ey Fuzûlî aşk men'in kılma nâsıhdan kabûl
Akl tedbiridür ol sanma ki bir bünyâdı var

Divan şiirinin özden çok biçime, süse ve sanat oyunlarına önem verdiği bir çağda Fuzûlî, şiirlerini bu edebiyatın düşünce, bilgi, görgü ve duygusuyla bezemiş, döneminin ve devrinin en içten, en lirik şiirlerini söylemiş seçkin ve usta bir şairdir. Her ne kadar onun şiirlerinde Divan edebiyatının dize beyit ustalığı gibi sanat gösterileri varsa da; bunlar onun şiirlerinde bir süs, bir yama gibi durmayıp, öz ve biçim bütünlüğü içinde erimiştir. Onun, hemen hemen bütün şiirlerinde söz konusu ettiği aşk, acı, özveri, rindlik ve içtenlik; bilgisi, ustalığı ve sanat anlayışıyla birbiri içine girmiş, birbiriyle tam anlamıyla kaynaşmıştır.

Türkçe, Arapça ve Farsça gibi devrinin en önemli üç kültür dilini çok iyi bilen ve bunları ana dilleri gibi kullanan Fuzûlî, bu dillerin her biriyle, birbirinden güzel, birbirinden etkin şiirler ortaya koymuş; şiir üzerindeki düşüncelerini de, gerek Türkçe ve gerekse Farsça Divan'larının

önsözlerinde açık, seçik bir biçimde belirtirken, «İlimsiz şiir, temelsiz duvar gibidir» diyerek, şiirin aynı zamanda bilimsel bir düşüncenin ve çalışmanın ürünü olduğunu da ilginç bir biçimde vurgulamış şairlerimizden biridir. Denebilir ki; kasideler, gazeller, terkeb ve terci-i bend'ler, muhammatlar, rübailer, kıt'alar ve beyitler yazan bu usta şairin sanatını ortaya koyan; onun, çağları aşip günümüze kadar gelen en güzel, en lirik şiirleri hiç kuşkusuz *Divan*'larında yer alan 'gazel'leridir.

Fuzûlî, ünlü '*Leylâ ve Mecnûn*' mesnevisinin yazılmasının nedenini söz konusu ederken; bir yerde, Şeyhî, Ahmedî, Celilî ve Nizâmî gibi devrinin usta şairlerinin isimlerini sevgi ve saygıyla sıralar. Ama bunların Rum ülkesinin, yani Anadolu topraklarının şairleri olduklarını da ayrıca belirtir. Ne var ki, incelemecilerin büyük çoğunluğu, Fuzûlî'nin etkisi altında kaldığı şairlerin, bu isimlerini sıraladığı Anadolu şairleri olduklarını ve özellikle Nizâmî ve Necatî gibi Divan edebiyatımızın gerçekten büyük bu iki ustasından büyük ölçüde yararlandığını ileri sürerler. Abdûlbaki Gölpınarlı, bunu o kadar ileri götürür ki, *Fuzûlî Divanı*'nın önsözünde şairin Nevâî, Necatî, Nizâmî, Hayâlî gibi şairlerden geniş ölçüde etkilendiğini ve yararlandığını beyitleriyle birlikte karşılaştırmalı olarak sergiler. Ama o, Türkçe *Divan*'ının önsözünde Anadolu, Rumeli ve Tatar şairlerine; «...*Irak'lıyım, şiirlerimde Osmanogulları ve Tatar ülkelerindeki sözlerden, lâtifelerden, darbımesellerden birşeyler yoksa mâzur görün. Her memleket ehli eğreti şeyden arlanır. Başka diyâr halkının şiirlerinden tasarrufu gayre-i de kabul etmez. Bir ülkenin istilalarını da başka diyâr halkı kullanmaz. Hamdolsun Tanrı'ya, Kerbelâ toprağı, kadîr kıymet bakımından başka memleketlerin toprağından yücedir. Zaten şiirlerimi yücelten de gerçekten budur.*» diyerek seslenmesi, kendine, giderek sanatına olan güvenini toprağıyla özdeş kılması ve bunu açıkça ortaya koyması, böyle bir düşüncenin onun yaşadığı dönemde de söz konusu edilmiş olmasından kaynaklanmış olsa gerek.

Şiirlerinde biçim ve estetik açıdan Divan edebiyatı gelenegine çok bağlı kalan Fuzûlî, sanatına ve ustalığına olan güvenini, bundan duyduğu kıvancı çağının şairlerine ve gelecek kuşaklara seslenerek: «...*Dünya halkına bir şiir*

sofrası açtım. O sofrada her türlü nimetlerin çeşit çeşit zevkleri vardır. Bana gelen misafir ister Türk, ister Arap, ister Acem olsun kattiyen mahcup olmam. Çünkü sofram o derece tamamdır. Kim isterse gelsin, ne isterse yesin. Bu edebi bir nimettir eksilmez...» der. Onun bu açık yürek çağrısına önce Çağatay şairi Emiri; Divan edebiyatımızın Hayâli, Taşlıcalı Yahya, Ruhi ve Âli gibi ünlü şairleri, daha sonra Bâki, Nedim ve Şeyh Galib gibi büyük ustaları karşılık verirler. O kadar ki, 'Sultan-üş Şuarâ' (Şairler Sultanı) Bâki, Fuzûlî'nin birçok gazeline benzer şiirler yazmıştır. Onun;

*Kadrini seng-i musallâda bilüp ey Bâki
Durub el bağlayalar karşuna yâran saf saf*

beytinin bulunduğu ünlü gazeli de Fuzûlî'ye bir 'nâzire'dir. Divan edebiyatımızın ilginç şairi Ruhi de, *Divan'ına* Fuzûlî'ye 'nâzire' bir gazelle başlar. Nedim, Şeyh Galib gibi Divan edebiyatımızın gerçekten büyük ve usta iki şairinin şiirlerinde de onun havası açık ve belirgindir. Denebilir ki, Şeyh Galib'in ünlü 'Hüs-n-ü Aşkı'nın konusu Fuzûlî'nin 'Sıhhat u Maraz'ından alınmıştır. Fuzûlî daha sonraları Atayi, Rıyazi, Nâili, Nâbi gibi birçok *Divan* edebiyatı şairinden başka, birçok *Tekke* şairini de etkisi altında bırakmıştır. Nedir ki, gerek *Divan* edebiyatımızda, gerek *Tekke* şiirimizde Fuzûlî'yi okuyup, onun etkisi altında kalmayan şair hemen hemen yok gibidir.

Fuzûlî, *Tanzimat* şairlerince de sevilip, benimsenmiştir. Eşref, Nâzım Paşa, Yenişehirli Avni, Ziya Paşa, Muallim Naci ve Namık Kemal gibi birçok şair onun şiirlerine 'nâzireler' yazmışlardır. Abdülhak Hamid'in ünlü 'Makber'inin, Fuzûlî'nin 'Leylâ ve Mecnûn' mesnevisinin bir beyitiyle düzenlediği düşünülürse, onun 'Şair-i Âzam'ımız üzerindeki etkisinden de açıkça söz edebiliriz. *Servet-i Fünûn* edebiyatımızın büyük şairi Tefvik Fikret'in 'Rûbab-ı Şikeste'sindeki 'Aveng-i Tasvir, Fuzûlî' şiiri hatırlanacak olursa; Fikret gibi *Batı*'ya açık bir şairin bile Fuzûlî gibi *Doğu*'nun lirik şairine uzak kalmadığını görebiliriz.

Ona göre, yaşam geçici, ömür ise, o büyük ve sonsuz evrende çok kısadır. O, bu gerçekte; insanı, dünyada aşk-

tan başka hiçbir şeyin kolay kolay mutlu kılamayacağına inanmış olarak, bu düşüncesini bir felsefe şekline koyarak ve bunu bir inanç niteliğine dönüştürüp, çok ileri ve en uç noktalara kadar götürerek:

*İlm kesbiyle rûtbe-i rif'at
Ârzûyı muhâl imiş ancak*

*İşk imiş her ne vâ r âlemde
İlm bir kıyl-ü kaal imiş ancak*

diyecek kadar şiirinden ve gönlünden '*Sürekli Bir İlkbahar*' sıcaklığını ve tazeliğini çıkarmamış bir şairdir. Gerçekten bu büyük '*âşıkzâde*'nin son beyiti üzerinde biraz olsun durmak gerek. Denebilir ki, gerek *Divan* edebiyatımızda, gerek *Tekke* şiirimizde olsun, çok az şair vardır ki; belki de hiç yoktur; aşkı, bilimden de üstün tutacak ve görece kadar, aşka böylesine içten ve yürekten inanmış ve ona böylesine büyük insancıl bir değeri vermiş bulunsun. Bilimi aşk karşısında '*dedikodu*'dan başka birşey görmemek ve bunu böylesine açıkça ortaya koymak *Mezopotamya Garibi* bir şair için az ilginç bir vurgulama olmasa gerek.

Fuzûlî, her zaman '*Sürekli Bir İlkbahar*'ı insan için ölümsüz bir duygu ve düşünce olarak görmüş, şiirlerinde bu gerçeği öz ve biçim bütünlüğü içinde dile getirmiş bir '*sevdazâde*' olarak, onun birbirinden güzel gazellerini, kasidelerini, rübailerini ve hatta '*Leylâ ve Mecnûn*' gibi ünlü mevnevisini okumak yeterlidir, diyebiliriz. Ama onun gibi büyük ve lirik bir şairi günümüzde okumak ve anlamak kolay olmasa gerek. Buna en büyük engel de, hiç kuşkusuz, şairin dilidir. Abdülbâki Gölpınarlı bu konuda şunları söylemeden geçemez; «...hiç şüphe yok ki büyük bir şairdir. Fuzûlî'nin Yunus'u okuduğunu hatta duyduğunu sanmıyorum. Ne olurdu okusaydı, onun yolunu tutsaydı, onun gibi halkın malı olsaydı da dili, bugün küçük bir değişmeyle anlaşılırdı, birçok duyguları da devrine ve mensubu olduğu zümreye münhasır kalmazaydı.» Gerçekten de, şairin bağlı bulunduğu '*zümre*' dilinin yaşanırlığını yitirmiş bulunması ve giderek zamanla anlaşılmasız olması; Fuzûlî gibi büyük bir Türki şairi de içine alıp, tarihin o kendine özgü acımasız yazgısıyla karşı karşıya bırakması, az acı bir olay değildir doğrusu.

Ne der şair:

*Dost bi-pervâ felek bi-rahm devran bi-sükûn
Derd çok hem-derd yoh düşmen kavi tâli' zebûn*

Zaman, onun gibi bir şaire bile, ne yazık ki, katı bir düşman olmuş, talihi de bu gerçek karşısında güçsüz kalmıştır. Ama onun aşka olan inancı ve güveni; aşka aşk olduğu için gerçek değerini vermiş bulunmasıdır ki, onu günümüze kadar inanmış bir âşıkzâde olarak getirmiş, daha da uzaklara bir sevdazâde olarak götürecektir.

FUZÛLÎ

GAZEL

1. Beni cândan usandurdı cefâdan yâr usanmaz mı
Felekler yandı âhumdan murâdum şem'i yanmaz mı
2. Kamu bîmârına cânân devâ-yı derd ider ihsân
Niçün kılmaz bana dermân beni bîmâr sanmaz mı
3. Gamum pinhan dutardum ben didiler yâre kıl rûşen
Disem ol bî-vefâ bilmen inanur mı inanmaz mı
4. Şeb-i hicrân yanar cânum töker kan çeşm-i giryânım
Uyarur halkı efgaanum kara bahtum uyanmaz mı
5. Gül-i ruhsâruna karşı gözümden kanlu akar su
Habîbüm fasl-ı güldür bu akar sular bulanmaz mı
6. Değüldüm ben sana mâil sen itdün aklımı zâil
Bana ta'n eyleyen gaafil seni görgeç utanmaz mı
7. Fuzûlî rind-i şeydâdur hemîşe halka rûsvâdur
Sorun kim bu ne sevdâdır bu sevdâdan usanmaz mı

Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

KAYNAKÇA

- Aragon; *Çağımızın Sanatı* (Çev. Bertan Onaran) Gerçek Yayınevi, 1966, İstanbul
- İlya Ehrenburg; *İnsanlar, Yıllar, Hayatlar* (Çev. Hasan Ali Ediz) Altın Kitaplar, 1968, İstanbul
- Aragon; *Gerçekçiliğin Boyutları* (Çev. Erdoğan Alkan) De Yayınevi, 1985, İstanbul
- Momet Fuat; *Nâzım İle Pirâye*, De Yayınevi 1975, İstanbul
- Vâlâ Nureddin; *Bu Dünyadan Nâzım Geçti*, Remzi Kitabevi, 1965, İstanbul
- Zekeriya Sertel; *Mavi Gözlü Dev*, Ant Yayınları, 1969, İstanbul
- Zekeriya Sertel; *Nâzım Hikmet'in Son Yılları*, Milliyet Yayınları, 1978, İstanbul
- Nâzım Hikmet; *Dört Hapishaneden*, De Yayınları, 1965, İstanbul
- Nâzım Hikmet; *Saat 21-22 Şiirleri*, De Yayınevi, 1965, İstanbul
- Nâzım Hikmet; *Kemal Tahir'e Mahpushaneden Mektuplar*, Bilgi Yayınevi, 1968, Ankara
- Rady Fish; *Nâzım'ın Çilesi*, Gün Yayınları, 1969, İstanbul
- Nâzım Hikmet; *Tüm Eserleri, I-II-III-IV-V. ciltler*, Haz. Şerif Hulusi-Asım Bezirci, Cem Yayınevi, 1975, İstanbul
- Aydın Aydemir; *Nâzım*, Tisa Matbaacılık, 1975, Ankara
- A. Fevralski; *Nâzım'dan Anılar*, Cem Yayınevi, 1979, İstanbul
- Ekber Babayef; *Yaşamı ve Yapıtlarıyla Nâzım Hikmet* (Çev. Ataol Behramoğlu), Cem Yayınları, 1976, İstanbul
- Behçet Necatigil; *Düzyazılar*, Cem Yayınevi, 1983, İstanbul
- Mayakovski; *Lili Briç'e Mektuplar* (Çev. Bertan Onaran), De Yayınevi, 1967, İstanbul
- Mayakovski; *Şiir Nasıl Yazılır*, 1984, İstanbul
- Mayakovski; *Saf Şiir Yoktur*, De Yayınevi, 1984, İstanbul
- Nurullah Ataç; *Günce*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1972, Ankara

- K. Zelinski; *Vladimir Mayakovski* (Çev. Funda Savaş), May Yayınları, 1976, İstanbul
- Vladimir Mayakovski; *Yaşamı* (Çev. Ataol Behramoğlu), *Ülke Ülke Dünya Şairi I*, Milliyet Yayınları, 1979, İstanbul
- Kemal Sülker; *Nâzım'ın Gerçek Yaşamı I-II*, May Yayınları, 1976, İstanbul
- Pablo Neruda; *Yaşadığımı İtiraf Ediyorum* (Çev. Ahmet Arpad), Altın Kitaplar, 1975, İstanbul
- Neruda; *Şiir Boşuna Yazılmış Olmayacak* (Çev. Nesrin Arman), De Yayınevi, 1984, İstanbul
- Neruda; *20 Aşk Şiiri ve Umutsuz Bir Şarkı* (Çev. Said Maden), Cem Yayınevi, 1973, İstanbul
- Neruda; *Alaca Karanlık, Yeryüzünde Konaklama* (Çev. Adnan Özer), Alaz Yayıncılık, 1982, İstanbul
- Andre Malraux; *Umut* (Çev. Attila İlhan), Ağaoğlu Yayınevi, 1967, İstanbul
- Nikos Kazancakis; *İspanya-Yaşasın Ölüm* (Çev. Ahmed Angın), Habora Kitabevi, 1968, İstanbul
- Yahya Kemal; *Siyasi ve Edebi Portreler*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, 1968, İstanbul
- Yahya Kemal; *Eski Şiirin Rüzgârıyla*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, 1968, İstanbul
- Yahya Kemal; *Kendi Gök Kubbemiz*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, 1968, İstanbul
- Yahya Kemal; *Eğil Dağlar*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1970, İstanbul
- Sermet Sami Uysal; *Yahya Kemal'le Sohbetler*, Kitap Yayınları, 1959, İstanbul
- Hilmi Yücebaşı; *Yahya Kemal, Hayatı, Şiirleri*, 1965, İstanbul
- Ahmed Hamdi Tanpınar; *Yahya Kemal*, Dergâh Yayınları, 1962, İstanbul
- Ahmed Hamdi Tanpınar; *Beş Şehir*, İş Bankası Yayınları, 1962, Ankara
- Mehmed Kaplan; *Edebiyatımızın İçinden*, Dergâh Yayınları, 1968, İstanbul
- Yakup Kadri Karaosmanoğlu; *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yayınevi, 1969, Ankara
- Necip Fazıl Kısakürek; *Babıâli*, Büyükdoğu Yayınları, 1982, İstanbul

- Necip Fazıl Kısakürek; *Kafa Kâğıdı*, Büyükdoğu Yayınları, 1984, İstanbul
- Sabahattin Eyüboğlu; *Denemeler*, Cem Yayınevi, 1974, İstanbul
- Nurullah Ataç; *Günlerin Getirdiği*, Varlık Yayınları, 1957, İstanbul
- Seyit Kemal Karaalioğlu; *Türk Edebiyatı Tarihi*, İnkılap ve Aka Yayınları, 1980, İstanbul
- Saadettin Nüzhet Ergun; *Karacaoğlan*, Maarif Kütüphanesi, 1950, İstanbul
- Fuat Köprülü; *Türk Saz Şairleri*, 1962, İstanbul
- Cahit Öztelli; *Karacaoğlan, Hayatı, Şiirleri*, Yeditepe Yayınları, 1958, İstanbul
- İlhan Başgöz; *Karacaoğlan*, Cem Yayınları, 1977, İstanbul
- Abdülbâki Gölpınarlı; *Fuzûlî Divanı*, İnkılap Kitabevi, 1961, İstanbul; *Leylâ ve Mecnûn*, Dergâh Yayınları, 1981, İstanbul
- Cemil Yener; *Fuzûlî*, Cem Yayınları, 1977, İstanbul
- Halil Erdoğan Cengiz; *Divan Şiiri Antolojisi*, Turhan Kitabevi 1967, Ankara
- Şemsettin Kutlu; *Divan Edebiyatı Antolojisi*, Remzi Kitabevi, 1983, İstanbul
- Sovyet Şairleri Antolojisi, Haz.: Attilâ Tokatlı, Öncü Kitabevi, 1968, İstanbul
- Çağdaş Fransız Şiiri Antolojisi, Tahsin Saraç, Cem Yayınevi, 1976, İstanbul

— ANEKDOT —

KENT BASİMEVİ

tesisleri; tekniğin zorlaması nedeniyle tipo baskı makinesini elden çıkararak, tümüyle ofset baskıya geçmiştir.

BROY YAYINLARI

kuruluşundan bu yana onlarca kitabının,

BROY ŞİİR DERGİSİ

ilk iki ciltte yer alan 24 sayısının baskısını

Kent Basımevi tipo tesislerinde gerçekleştirdi.

Tipo baskı makinesinde son basılan bu kitabımıza ve daha öncekilere büyük emekleri geçen,

Bir Sürekli İlkbahar'ı makineyi elden çıkarmadan yetiştirmek üzere geceli gündüzlü çalışarak her türlü özveriyi gösteren operatör: Hüseyin Tunçer ve Mehmet Seyhun Tuğberk'e, mürettip: Ruhi Alaca ve Ömer Eken'e, baskı ustası Ahmet Lâle'ye teşekkürü borç bilir,

unutulmaz bir anı olarak belgelemeyi görev sayarız.

Bir yandan kâğıt sıkıntısı

öte yandan kitabın baskısının 13 Kasım 1987 akşamı

bitmek zorunda oluşu nedeniyle

Bir Sürekli İlkbahar'da yer alan şairlerin

fotoğraf albümüne kitabın bu basımında

yer veremediğimiz için

okurlardan ve kitabın yazarından özür dileriz.

— EDITÖR —

Broy Yayınları: 22 • Broy Şiir Yayın Merkezi, Vilayet Han, 205, Cağaloğlu - İstanbul, 526 20 93 • Yönetim Müdürü: Emin Yılmaz • Yayın Yönetmeni: Nesrin Arman - Seyyit Nezir • Kapak düzeni: Ferit Erkman • Kapak baskısı: Reyo Basımevi • Dizgi - baskı: Kent Basımevi, 528 08 15 • Cilt: Bayrak Müc.

BROY YAYINLARI: 22
kasım 1987

kapak düzeni
FERİT ERKMAN

YAZARIN ÖTEKİ KİTAPLARI

- MASAL — Şiirler, Yeditepe Yayınları, 1964
ORHAN KEMAL'İN İKBAL KAHVESİ — Anı-Roman, Cem
Yayınları, 1972.
TÜRKİYE'NİN MAVİSİ — Şiirler, Ok Yayınları, 1981.
BİLMECE BİLDİRMECE — Araştırma, Örgün Yayınları,
1984.
NASREDDİN HOCA — Araştırma, Örgün Yayınlar, 1984
ANADOLU'NUN TÜRKÜSÜ — Şiirler, Ok Yayınları, 1984

BROY YAYINLARI: 22
kasım 1987

kapak düzeni
FERİT ERKMAN

YAZARIN ÖTEKİ KİTAPLARI

MASAL — Şiirler, Yeditepe Yayınları, 1964

ORHAN KEMAL'İN İKBAL KAHVESİ — Anı-Roman, Cem
Yayınları, 1972.

TÜRKİYE'NİN MAVİSİ — Şiirler, Ok Yayınları, 1981.

BİLMECE BİLDİRMECE — Araştırma, Örgün Yayınları,
1984.

NASREDDİN HOCA — Araştırma, Örgün Yayınlar, 1984

ANADOLU'NUN TÜRKÜSÜ — Şiirler, Ok Yayınları, 1984